

Het belang van de Molukse wijk in Nederland

Datum
Studie
Master
Student
Studentnummer
Docent

April, 2011
Sociale geografie en planologie
Stadsgeografie
Marieke Ouweneel
0225045
Gideon Bolt

Woord vooraf

Als afsluiting van mijn master Stadsgeografie van de studie Sociale Geografie en Planologie ligt hier mijn scriptie over de Molukse wijken in Nederland. Hiervoor wil ik alle Molukkers bedanken die mee wilden werken aan dit onderzoek. Het enthousiasme om over hun ervaringen in de wijk te vertellen en hun gastvrijheid om mij bij hen thuis uit te nodigen, heeft ervoor gezorgd dat de interviews prettig verliepen. Daarnaast wil ik FORUM, instituut voor multiculturele vraagstukken, bedanken voor de gelegenheid die ze mij gaf stage te lopen. Hier heb ik prettig samengewerkt met Vera Marinelli, die ik graag wil bedanken voor alle goede inhoudelijke en praktische tips bij het schrijven van deze scriptie. Tot slot dank aan mijn begeleidend docent Gideon Bolt, die als ik de logica van mijn scriptie niet meer zag, mij weer kon helpen structuur aan te brengen.

Samenvatting

Het integratiedebat krijgt de laatste jaren in de politiek veel aandacht. De gedachte is dat een hoge concentratie van allochtonen in een wijk beperkend werkt voor de integratie en de ontwikkeling van deze mensen in de samenleving. Daarom is beleid vaak gericht op het bestrijden van concentratiewijken door middel van het herstructureren van wijken waardoor de bevolkingssamenstelling veranderd wordt. De huidige ideeën over hoe om te gaan met de integratie van allochtonen in de samenleving staat echter in scherp contrast met het beleid dat gevoerd werd ten aanzien van de Molukkers in de jaren 50. Vanaf 1951 kwamen ruim 12.000 Molukkers naar Nederland als gevolg van dekolonisatie van Nederlands-Indië. Zowel de Nederlandse overheid als de Molukkers waren in de veronderstelling dat zij spoedig weer zouden vertrekken wanneer de situatie op de Molukken veilig zou zijn. Met het idee van een tijdelijk verblijf werd integratie in de Nederlandse samenleving door de Nederlandse overheid zoveel mogelijk beperkt gehouden. De Molukkers werden daarom geconcentreerd gehuisvest op afstand van de bewoonde wereld. Daarnaast werden zij niet toegelaten op de arbeidsmarkt, zodat zij zo min mogelijk in contact zouden komen met de Nederlandse bevolking. Pas na zes jaar, toen werd duidelijk dat de Molukkers langer en wellicht permanent in Nederland zouden blijven, werd de integratie in gang gezet. Juist omdat integratie bij de Molukkers in de eerste jaren zoveel mogelijk beperkt werd, is het interessant om te kijken in hoeverre de Molukkers al dan niet beperkt zijn in hun integratie in de samenleving. De resultaten kunnen inzicht geven in de effecten van het wonen in concentratiewijken voor andere bevolkingsgroepen.

Dit onderzoek geeft antwoord op de vraag in hoeverre de buurt invloed heeft op het leven van Molukkers die in een concentratiewijk wonen. Op deze vraag wordt op basis van literatuuronderzoek en diepte interviews een antwoord gegeven. De interviews zijn gehouden bij Molukkers die zowel binnen als buiten een concentratiewijk wonen. Er is gebruik gemaakt van een semi-gestructureerde manier van interviewen zodat tijdens de interviews dieper in kan worden gegaan op de achterliggende gedachten en motieven van de Molukkers. Er wordt ingegaan op vier thema's: het activiteitenpatroon, het identiteitsgevoel met andere inwoners en met de buurt, de tevredenheid met de woning en de woonomgeving en de invloed van de wijk op de sociale stijging.

Dit onderzoek heeft geleid tot de volgende conclusies. Allereerst dat het mengen van de bevolkingssamenstelling niet dé oplossing is voor het oplossen van de problemen die zich in concentratiewijken voordoen. Mensen gaan niet automatisch met hun burens om. Uiteindelijk zoekt men mensen op met een zelfde soort levensstijl, of deze nu dichtbij of verder weg wonen. Daarnaast blijkt dat Molukkers de kansen die de maatschappij te bieden heeft, niet altijd aanpakken. Soms worden problemen op het werk ontweken door de baan op te zeggen. Ook wil men de wijk soms niet verlaten in ruil voor een goede baan; de goede sfeer en de vele contacten in de wijk wil men hiervoor niet opgeven. Een volgende conclusie is dat de carrière op de woningmarkt geen stimulatie is voor een carrière op de arbeidsmarkt. Veel Molukkers willen graag wonen in de Molukse wijk, waar vooral woningen uit het goedkope segment te vinden zijn. Vanwege de lage vaste lasten van deze woningen, is hier geen hoog salaris voor nodig. Een betere baan is dus niet nodig voor het realiseren van de woonwensen. Een hierop aansluitende conclusie is dat de Molukse wijk geen mogelijkheid biedt tot sociale stijging. Molukkers die een goede baan hebben kunnen in de

wijk immers geen passende woning bij het salaris vinden. Dit is vooral jammer aangezien mensen die een goede arbeidscarrière hebben, kunnen dienen als positieve rolmodellen voor andere inwoners. Onder veel tweede generatie Molukkers die buiten de wijk wonen, blijkt wel de wens eventueel terug te gaan naar de Molukse wijk. Een volgende conclusie is dat Molukkers die buiten een Molukse wijk wonen een betere baan hebben dan Molukkers die binnen een Molukse wijk wonen. Het is niet duidelijk of men de wijk verlaat met als doel carrière te maken of dat men nadat de wijk is verlaten gemakkelijker carrière kan maken. Een andere conclusie is dat een deel van de oudere Molukkers enerzijds wenst dat hun (klein)kinderen een goede baan hebben en een goede maatschappelijke ontwikkeling doormaken, en anderzijds verwacht dat zij hen komen verzorgen wanneer dat nodig is. Voor de kinderen is dit soms een lastige positie; een goede baan die veel tijd kost, is immers slecht te combineren met de verzorging van de ouders. Ook kan geconcludeerd worden dat de sociale cohesie in de Molukse wijk erg sterk is. Deze cohesie wordt de meeste inwoners als zeer positief ervaren en de meesten vinden het erg prettig dat iedereen elkaar kent en dat men veel sociale contacten in de wijk heeft. Een sterke sociale cohesie betekent ook een sterke sociale controle in de wijk. Vooral jongeren ervaren dit als negatief aangezien er daardoor veel op hen gelet wordt en zij zich niet altijd vrij genoeg voelen. Ten slotte blijkt dat de Molukkers zich sterk identificeren met de wijk en met de inwoners van de wijk. Dit komt vooral doordat de bewoners dezelfde culturele achtergrond hebben en dezelfde normen en waarden hebben. Zowel Molukkers die binnen als Molukkers die buiten de Molukse wijk wonen voelen een band met de wijk en de andere inwoners. Velen die de wijk verlaten hebben, missen op latere leeftijd dan ook de Molukse wijk, de plek waar zij zich het meest thuis voelen.

Tot slot volgen enkele aanbevelingen. Ten eerste de aanbeveling aan beleidsmakers om in hun keuze voor het oplossen van de problemen in concentratiewijken niet te kiezen voor het geforceerd veranderen van de bevolkingssamenstelling. Vaak onderhouden mensen contact met mensen met een zelfde soort levensstijl. Het is daarom te simplistisch om te denken dat het mengen van wijken ertoe leidt dat mensen met hun nieuwe buurtgenoten (hechte) contacten zullen leggen. Ten tweede zou het een goed idee zijn om aangrenzend aan de Molukse wijk duurdere woningen te bouwen. Zo krijgen Molukkers met een goed salaris die terug willen naar de wijk, de mogelijkheid om een woning te betrekken die passend is bij hun salaris. Op die manier kan de wooncarrière van Molukkers gestimuleerd worden en daarnaast kunnen de succesvolle Molukkers als positief rolmodel dienen voor andere Molukkers in de wijk. Tenslotte de aanbeveling om verder onderzoek uit te voeren naar de causaliteit tussen het verlaten van de wijk en het maken van carrière op de arbeidsmarkt. Door middel van longitudinaal onderzoek kunnen Molukkers langere tijd gevolgd worden en kan onderzocht worden wat er eerder gebeurt: het verlaten van de wijk of het maken van carrière.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
Samenvatting	2
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	7
1.3 Methodologie	9
1.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	10
1.5 Opbouw	11
2. De geschiedenis en integratie van de Molukkers	13
2.1 Inleiding	13
2.2 De Molukken	13
2.3 Geschiedenis	15
2.4 Huisvesting	17
2.4.1 De woonoorden.....	17
2.4.2 De woonwijken	18
2.4.3 Binding met de wijk	21
2.5 Onderwijs en arbeid	23
2.5.1 Onderwijs	23
2.5.2 Arbeidsmarkt	25
2.6 Identiteit	27
2.7 Samenvatting	30
3. Effecten concentratiewijk	32
3.1 Inleiding	32
3.2 Redenen om in een concentratiewijk te wonen	32
3.3 Concentratie-effecten op de sociale stijging	34
3.4 Concentratie-effecten op de kwaliteit van de woonomgeving	39
3.5 Activiteitenpatroon	40
3.6 Samenvatting	41
4. Molukkers aan het woord over hun wijk	44
4.1 Inleiding	44
4.2 Verloop van de interviews	44
4.3 Tevredenheid met de woning en de wijk	45
4.3.1 Tevredenheid met de woning	45
4.3.2 Tevredenheid met de wijk	46
4.3.3 Gebruik voorzieningen	52
4.4 Identiteit	54
4.5 Sociale stijging in de wijk	60
4.6 Samenvatting	64

5.	Conclusies en aanbevelingen	67
5.1	Conclusies	67
5.2	Aanbevelingen	70
	Literatuurlijst	72
	Bijlage 1: Topiclijst	76
	Bijlage 2: Molukse concentratiewijken in Nederland	77
	Bijlage 3: Gegevens respondenten	78

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Het integratiedebat is de laatste jaren niet meer weg te denken uit de Nederlandse politiek. Hoewel men nogal van mening verschilt over de manier waarop integratie van allochtonen het meest succesvol zou zijn, lijken alle politieke partijen het belangrijk te vinden dat allochtonen integreren in de Nederlandse samenleving. Eén van de maatregelen die wordt aangedragen als oplossing voor een betere integratie is het vermijden van wijken met hoge concentraties allochtonen. Om deze concentratiewijken zo min mogelijk kans te geven zich tot probleemwijken te ontwikkelen, wordt het mengen van verschillende groepen mensen binnen wijken vaak als mogelijke oplossing gezien. Het geconcentreerd wonen van bepaalde groepen mensen wordt over het algemeen als nadelig gezien voor de integratie in de samenleving en daarmee ook voor de maatschappelijke ontwikkeling en de levenskansen voor de inwoners van deze wijken. Zo zouden inwoners uit concentratiewijken minder goed presteren op de arbeidsmarkt en in het onderwijs (Van Kempen e.a., 2000).

De angst van beleidsmakers voor concentratiewijken is deels het gevolg van de situatie die zich voordoet in de getto's in de Verenigde Staten, waar problemen als criminaliteit, werkloosheid en discriminatie ertoe leiden dat de inwoners binnen het getto in een sociaal isolement raken. Zij zijn afgesloten van de samenleving en de kans is erg klein dat zij ooit nog aan het getto kunnen ontsnappen. Hoewel de concentratiewijken in Nederland niet van zo'n grote omvang zijn als in de VS en de problematiek in de wijken kleiner is, vreest men ook in Nederland problemen als gevolg van het geconcentreerd wonen van bepaalde groepen mensen. Vooral de concentratie van niet-westerse allochtonen wordt over het algemeen als problematisch beschouwd. Hierbij wordt het wonen in een concentratiewijk als belemmerend gezien voor het contact tussen autochtonen en allochtonen, wat ten koste zou gaan van de beheersing van de Nederlandse taal en het aanpassen aan de Nederlandse cultuur. Zo is in de integratiebrief uit 2009 van minister Eberhard van der Laan van Wonen, Wijken en Integratie het volgende te lezen:

“Samenleven - het kennis nemen van elkaars opvattingen, het samen aanpakken van problemen en het opbouwen van een gezamenlijke toekomst - vereist dat Nederlandse burgers elkaar ontmoeten binnen een veilige en leefbare omgeving en over de grenzen van verschillende achtergronden heen. Door samen dingen te doen in wijk en buurt ontstaat er tussen burgers iets gemeenschappelijks, worden verschillen minder bedreigend en komt er zelfs ruimte voor verschil. Segregatie belemmert dat. Ook stopt de uitwisseling van kennis over de Nederlandse samenleving en lijkt de noodzaak te vervallen om de Nederlandse taal goed te beheersen. Terwijl beide juist essentieel zijn voor de inburgering van nieuwe Nederlanders.”

De oplossing voor een betere integratie wordt vaak gezien in het herstructureren van wijken. Het herstructureringsbeleid wordt sinds de tweede helft van de jaren 90 gevoerd en is gericht op het mengen van de woningvoorraad naar prijsklasse om de concentratie van bewoners met een laag inkomen tegen te gaan. Het idee hierachter is dat in gemengde wijken sociale en culturele integratie een grotere kans van slagen heeft. Een ander beleid om

bevolkingsgroepen te mengen is het spreidingsbeleid. Bij dit beleid wordt men op grond van etnische achtergrond in bepaalde wijken geplaatst. Hierbij kunnen personen met een bepaalde etniciteit geweerd worden van bepaalde woningen. In Nederland is dit beleid nooit doorgevoerd. Wel is in 1972 in Rotterdam een spreidingsbeleid van de grond gekomen, waarbij in elke wijk maximaal vijf procent Mediterraneanen, Surinamers en Antillianen mochten wonen. Uiteindelijk is het raadslid dat het plan bedacht door de rijksoverheid geschorst en is het beleid ten einde gebracht. In 1979 introduceerde de gemeente Rotterdam de nota 'Leegloop en toeloop', waarbij migranten een woning toegewezen kregen zodat het percentage migranten per wijk beperkt bleef. Vanwege maatschappelijke en wetenschappelijke kritiek is ook dit beleid beëindigd; veel resultaten heeft het beleid in Rotterdam niet opgeleverd (Bolt, 2004).

Momenteel zijn beleidsmakers het er over eens dat concentratiewijken met etnische minderheden zoveel mogelijk bestreden moeten worden. Het geconcentreerd wonen zou nadelige effecten hebben op de integratie in de Nederlandse samenleving. Dit beleid staat in scherp contrast met het beleid zoals dat in de jaren vijftig werd gevoerd toen een groep Molukkers naar Nederland kwam. Vanaf 1951 werden 12.500 Molukkers als gevolg van dekolonisatie van Indonesië naar Nederland overgebracht. Omdat in eerste instantie werd gedacht dat de Molukkers tijdelijk naar Nederland zouden komen en daarna weer terug zouden keren naar de Molukken, werd integratie in de Nederlandse samenleving door de Nederlandse overheid zoveel mogelijk beperkt gehouden. Zij werden daarom geconcentreerd gehuisvest op afgelegen plaatsen, op enige afstand van de bewoonde wereld. Daarnaast werden zij niet toegelaten op de arbeidsmarkt, zodat zij zo min mogelijk in contact kwamen met de Nederlandse bevolking. Tijdens de eerste jaren van het verblijf van de Molukkers in Nederland werd integratie als beleidsdoel uitdrukkelijk afgewezen (Veenman, 2001). Toen duidelijk werd dat de Molukkers voor langere tijd en mogelijk permanent in Nederland zouden blijven, zo'n zes jaar na aankomst in Nederland, werd het beleid aangepast en kwam de aandacht te liggen op het stimuleren van integratie van de Molukkers in de Nederlandse samenleving.

Juist doordat er een scherp contrast bestaat tussen de manier waarop de overheid momenteel beleid voert ten aanzien van allochtonen en het beleid dat gevoerd werd ten aanzien van de Molukkers in de jaren vijftig, is het interessant om te kijken in hoeverre de Molukkers al dan niet beperkt zijn in hun integratie in de samenleving.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de effecten van het wonen in concentratiewijken. Beleidsmakers richten zich vaak op de buurt als product, terwijl het individu vaak een secundaire rol speelt. Dit onderzoek stelt de bewoners centraal en probeert inzicht te geven in de effecten van het wonen in een concentratiewijk op haar inwoners. De probleemstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

In hoeverre heeft de buurt invloed op het leven van Molukkers die in een concentratiewijk wonen?

De invloed van de buurt op haar inwoners kan op verschillende manieren tot uiting komen. In dit onderzoek wordt aandacht besteed aan de invloed op vier verschillende gebieden. Dit betreft de invloed van het wonen in een concentratiewijk op de invulling van het sociale leven, op de identificatie met de etnische groep en de buurt, op de ontwikkeling op sociaal-economisch gebied en op de tevredenheid met de woning en de buurt. Deze vier aspecten waar de buurt mogelijk invloed op zou kunnen hebben, zijn terug te vinden in de volgende deelvragen.

1. Op welke manier speelt de buurt een rol in het sociale leven van Molukkers die in een concentratiewijk wonen?

Deze vraag gaat in op de mate waarin inwoners buurtgebonden zijn, waarbij centraal staat welke activiteiten in de buurt worden uitgevoerd. Naast het gebruik van lokale voorzieningen wordt er bij deze vraag aandacht besteed aan de mate waarin men relevante sociale contacten onderhoudt met buurtgenoten. Naast aandacht voor het activiteitenpatroon van de inwoners, wordt in deze vraag bekeken in welke mate bewoners zich voor hun dagelijkse activiteiten gebonden voelen aan hun woonomgeving.

2. Op welke manier identificeren Molukkers zich met hun woonomgeving en met hun eigen (etnische) groep?

De mate waarin inwoners zich identificeren met hun eigen buurt hangt samen met de mate waarin inwoners zich verbonden voelen met de andere inwoners van de wijk. Deze vraag probeert inzicht te geven de mate waarin men een band heeft met buurtbewoners en met de buurt. Er wordt gekeken in hoeverre Molukkers zich met de Molukse gemeenschap identificeren en in hoeverre zij zich Nederlander of Molukker voelen. Ook is het hierbij interessant een antwoord te krijgen op de vraag of er nog binding is met het land van herkomst. Daarnaast wordt gekeken of er voor wat betreft identificatie met de buurt en de Molukse gemeenschap een verschil bestaat tussen de verschillende generatie Molukkers.

3. In hoeverre zijn Molukkers die in een concentratiewijk wonen tevreden met hun woning en de woonomgeving en waardoor wordt dat veroorzaakt?

De tevredenheid met de woning wordt beïnvloed door verschillende aspecten zoals de grootte en de kwaliteit van de woning. De tevredenheid met de woonomgeving kan afhangen van de mensen die daar wonen, maar ook van de fysieke omgeving. Veel groen in de buurt zal door de meeste mensen als positief en graffiti als negatief worden beschouwd. De eerste generatie Molukkers is door middel van een toewijzingsbeleid in de Molukse concentratiewijken komen wonen; zij hebben er toen niet voor gekozen om daar te gaan wonen. Bij deze vraag wordt onderzocht in hoeverre zij tevreden zijn met de woning en de woonomgeving en in hoeverre zij geneigd zijn om te verhuizen. Van belang hierbij zijn de redenen waarom iemand al dan niet verhuisplannen heeft.

4. Wat zijn de positieve en negatieve sociaal-economische effecten van het wonen binnen een Molukse concentratiewijk?

In de literatuur is veel geschreven over de mogelijke invloed van de buurt op het leven van haar inwoners. Het wonen in een concentratiewijk heeft volgens de literatuur zowel positieve effecten (zoals een groter vertrouwen in andere buurtbewoners) als negatieve effecten (zoals het ontbreken van succesvolle rolmodellen en stigmatisering van de inwoners). In de literatuur wordt aangegeven dat gedrag en normen en waarden van personen beïnvloed kunnen worden door buurtgenoten. Vaak wordt aangenomen dat het wonen in een concentratiewijk een negatieve invloed heeft op het gedrag van de inwoners en uiteindelijk leidt tot een slechtere positie op de maatschappelijke ladder. Of het voor Molukkers ook geldt dat degenen die in een concentratiewijk wonen een slechtere positie op de maatschappelijke ladder hebben, zal in deze vraag worden onderzocht. Hierbij wordt vooral gekeken naar het onderwijsniveau en de positie op de arbeidsmarkt.

Deze vragen worden beantwoord voor zowel Molukkers die buiten als Molukkers die binnen een concentratiewijk wonen, zodat een vergelijking kan worden gemaakt tussen deze twee groepen. Hierdoor worden eventuele verschillen tussen de Molukkers duidelijk. Op deze manier kan worden bekeken of het wonen in een concentratiewijk andere effecten op de inwoners heeft dan wanneer zij in een gemengde wijk hadden gewoond.

1.3 Methodologie

Allereerst is informatie verworven door middel van literatuuronderzoek. Aan de hand van de literatuur wordt een beschrijving gegeven van de geschiedenis van de Molukkers in Nederland. De reden waarom zij naar Nederland zijn gekomen en de manier waarop de integratie in Nederland is verlopen krijgen hierbij vooral de aandacht. Deze beschrijving van de geschiedenis is nodig om de situatie van de Molukkers in Nederland te kunnen begrijpen. Vervolgens is gekeken welke theorieën en achtergronden voor dit onderzoek van belang zijn.

Dit onderzoek gaat in op de motivaties en ideeën van mensen waardoor het een kwalitatief karakter krijgt. Het gebruik van semi-gestructureerde interviews sluit het beste aan bij dit kwalitatieve karakter. Door interviews te houden kan achterhaald worden wat de meningen en ervaringen van mensen zijn. Deze semi-gestructureerde manier van interviewen heeft, in tegenstelling tot gestructureerde interviews, als voordeel dat er tijdens de interviews nieuwe vragen kunnen worden gesteld waardoor dieper in kan worden gegaan op bepaalde aspecten. Ook aspecten waar in eerste instantie geen rekening mee is gehouden. Er wordt aan de hand van een topiclijst (zie bijlage 1) met enkele vooraf bedachte onderwerpen richting gegeven aan het interview, waarna tijdens het interview moet blijken op welke onderwerpen dieper ingegaan wordt. Door deze flexibele vorm van interviewen kunnen achterliggende gedachten makkelijker naar voren komen en kan duidelijk worden hoe personen tegen bepaalde aspecten aankijken of hoe een persoon iets ervaart (Bryman, 2008). Hierdoor ontstaan gedetailleerdere antwoorden en kan inzicht worden verkregen in de situatie zoals deze door de Molukkers zelf wordt ervaren.

De thema's die worden behandeld in de interviews zijn gekoppeld aan de vier deelvragen. Het eerste thema heeft betrekking op het activiteitenpatroon van de respondenten waarbij gevraagd wordt van welke voorzieningen men gebruikt maakt en welke voorzieningen men mist. Ook wordt hierbij gevraagd wat de etnische achtergrond is van hun vrienden en hoe intensief het buurtcontact is. Het tweede thema gaat over de

binding die de respondenten hebben met zowel de Molukse gemeenschap als met de buurt. Hierbij wordt onder andere gevraagd naar het belang van de aanwezigheid van andere Molukkers in de buurt en de mate waarin de Molukse cultuur al dan niet terug te vinden is in de buurt. Vervolgens volgt een thema dat gaat over de tevredenheid met de woning, de woonomgeving en de buurtbewoners. Gevraagd wordt wat de respondenten positieve en negatieve aspecten van de buurt vinden en hoe hun wooncarrière eruitziet. Het laatste thema gaat over de voor- en nadelen van het wonen in een concentratiewijk. Aan de respondenten is gevraagd of zij discriminatie ervaren en in hoeverre men belang toekent aan een goede baan.

1.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Wetenschappelijke relevantie

In de loop van de jaren is al veel onderzoek gedaan naar het geconcentreerd wonen van allochtone bevolkingsgroepen in Nederland. Hun positie op de arbeidsmarkt en in het onderwijs en andere aspecten die samenhangen met de integratie van deze groepen in de Nederlandse samenleving zijn al veelvuldig bestudeerd. Onderzoek naar allochtonen is vaak gericht op de vier grootste groepen binnen Nederland: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Sommige groepen allochtonen, zoals de Molukkers, worden hierbij vaak buiten beschouwing gelaten. Enerzijds heeft dit te maken met het feit dat de Molukkers een relatief kleine minderheid in Nederland vormen en anderzijds heeft dit te maken met het feit dat het in Nederland niet is toegestaan om Molukkers te registreren als inwoners afkomstig van de Molukken. Registratie gebeurt alleen naar herkomstland, waardoor Molukkers in dezelfde categorie vallen als andere inwoners uit Indonesië. Ook een toevoeging in administratieve bestanden door middel van bijvoorbeeld een symbool dat aangeeft dat iemand afkomstig is van de Molukken is als gevolg van privacybescherming verboden (Veenman, 2001). Concrete cijfers over Molukkers die in Nederland wonen ontbreken dan ook vaak.

Juist de Molukkers zijn een interessante onderzoeksgroep als gekeken wordt naar het wonen in etnische concentratiewijken. In tegenstelling tot het huidige beleid, waarbij integratie van allochtonen in de samenleving zoveel en zo snel mogelijk gestimuleerd wordt, werd in de eerste jaren van het verblijf van de Molukkers integratie in de samenleving juist zoveel mogelijk tegengehouden. Enkele jaren later is integratie pas op gang gekomen. Het beleid dat ten tijde van de komst van de Molukkers werd gevoerd is dus in scherp contrast met het huidige beleid. Wetenschappelijk gezien zijn de Molukkers een interessante onderzoeksgroep omdat onderzoek naar Molukkers inzicht kan geven in de effecten van het wonen in concentratiewijken, juist doordat zij een aantal jaren bewust buiten de samenleving zijn gehouden. Ook zijn de Molukkers een interessante onderzoeksgroep omdat er in tegenstelling tot andere migrantengroepen ook al een derde en een vierde generatie bestaat. Hierdoor kan gekeken worden hoe verschillende generaties zich ontwikkelen.

Nederland heeft in de loop van de tijd te maken gehad met verschillende migratiestromen van mensen die zich hier hebben gevestigd. De Molukkers wijken echter in verschillende opzichten af van andere allochtone bevolkingsgroepen in Nederland. Allereerst zijn de Molukkers vrijwel tegelijkertijd als één groep, waarvan het grootste gedeelte in 1951, naar Nederland gekomen. Na de overkomst heeft nauwelijks kettingmigratie plaatsgevonden (Veenman, 2001). Dit in tegenstelling tot andere migranten, waarbij het vaak voorkomt dat

in de jaren na aankomst ook familieleden en vrienden naar Nederland overkomen. Daarnaast is de groep Molukkers vergeleken met andere allochtone bevolkingsgroepen redelijk homogeen samengesteld. Het overgrote deel van de Molukse mannen was voor de migratie in Indonesië KNIL-militair en had een laag opleidingsniveau. De Molukse vrouwen waren over het algemeen ongeschoold. Een ander groot verschil is de manier waarop de Molukkers behandeld zijn na aankomst in Nederland. Omdat zowel de Nederlandse overheid als de Molukkers in de veronderstelling waren dat de Molukkers binnen korte tijd weer terug zouden keren naar het land van herkomst, werd integratie zoveel mogelijk beperkt. Bij de groepen allochtonen die zich tegenwoordig in Nederland vestigen wordt integratie juist zo spoedig mogelijk in gang gezet, zodat zij zich kunnen aanpassen. Hoewel ook bij de gastarbeiders uit bijvoorbeeld Marokko en Turkije in de jaren 60 werd gedacht dat zij weer terug zouden keren, is het verschil dat deze mensen direct aan het werk gingen waardoor zij in aanraking kwamen met de Nederlandse maatschappij en cultuur. Ten aanzien van de groep Molukkers was overheidsbeleid erop gericht hen niet te laten integreren in de Nederlandse samenleving, waarbij zij geweerd werden van de arbeidsmarkt. Contact met de Nederlandse bevolking moest zoveel mogelijk beperkt blijven, waardoor zij gehuisvest werden in geïsoleerde woonoorden. Het eerste onderkomen was vaak erg eenvoudig omdat dit onderdak vooral als noodoplossing werd gezien (Manuhutu en Smeets, 1991). Aan de Molukkers werden woningen toegewezen in landelijke gebieden, waardoor zij momenteel ook nog vooral in dorpen en middelgrote steden wonen. Andere groepen allochtonen daarentegen zijn voornamelijk woonachtig in grote steden.

Maatschappelijke relevantie

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de effecten van het wonen in een concentratiewijk. In de politiek wordt momenteel aandacht besteed aan het al dan niet mengen van verschillende bevolkingsgroepen in wijken. Hoewel het meeste beleid gericht is op het zo min mogelijk concentreren van specifieke bevolkingsgroepen, is over de effecten van het wonen in concentratiewijken nog veel onbekend. Hoewel dit onderzoek zich richt op de Molukse bevolkingsgroep, kunnen de resultaten eventueel ook gebruikt worden voor het inzicht in de effecten van het wonen in concentratiewijken voor andere bevolkingsgroepen.

1.5 Opbouw

Hoofdstuk 2 geeft een beeld van de manier waarop de integratie van de Molukkers in Nederland is verlopen. Allereerst wordt aandacht geschonken aan de geschiedenis van de Molukkers voordat zij in Nederland aankwamen, waarna wordt ingegaan op de manier van huisvesting in de woonoorden vlak na hun aankomst en de jaren die daarop volgden in de woonwijken. Daarnaast wordt de positie op de arbeidsmarkt en de ontwikkeling op onderwijsgebied beschreven. Ook wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan het identiteitsgevoel van de Molukkers. Hoofdstuk 3 beschrijft de theorie die als basis zal dienen voor dit onderzoek. Hierbij komen de in de literatuur genoemde positieve en negatieve effecten van een concentratiewijk aan bod en wordt ingegaan op de motieven van allochtonen om in een concentratiewijk te gaan of blijven wonen. Ook wordt beschreven wat het belang van de buurt is voor wat betreft activiteiten die mensen in de buurt ondernemen op zowel praktisch als sociaal gebied. In hoofdstuk 4 zijn de resultaten van de

interviews met de Molukkers te vinden. Tenslotte worden de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek in hoofdstuk 5 beschreven.

2. De geschiedenis en integratie van de Molukkers

2.1 Inleiding

De overheid heeft de integratie tijdens de beginjaren van het verblijf van de Molukkers in Nederland zoveel mogelijk tegengehouden. Zowel de Molukkers als de Nederlandse overheid waren ervan overtuigd dat de Molukkers weer zouden terugkeren. Daardoor werden de Molukkers zoveel mogelijk afgehouden van de Nederlandse maatschappij. Dit beleid heeft invloed gehad op de manier waarop de Molukkers gehuisvest zijn en op de wijze waarop zij zich konden ontwikkelen op de arbeidsmarkt. Ook op het gebied van onderwijs en op de ontwikkeling van het identiteitsgevoel heeft dit beleid invloed gehad. Dit hoofdstuk laat zien hoe de integratie van de Molukkers in de Nederlandse samenleving is verlopen en daarnaast wordt aandacht besteed aan de geschiedenis die vooraf is gegaan aan het verblijf van de groep Molukkers in Nederland.

2.2 De Molukken

In Nederland wonen momenteel ruim 40.000 Molukkers. Zij zijn afkomstig van de Molukken, een eilandengroep die gelegen is in het oostelijk deel van de Indische archipel, die politiek gezien bij Indonesië hoort (zie afbeelding 1). De eilandengroep is opgedeeld in twee provincies: de Zuid-Molukken en de Noord-Molukken. Ongeveer de helft van de inwoners op de Molukken is christelijk en de andere helft is islamitisch. Op de Noord-Molukken wordt vooral het islamitische geloof aangehangen en naarmate de eilanden zuidelijker gelegen zijn neemt het aandeel christenen toe. De in Nederland woonachtige Molukkers zijn vooral afkomstig van de Zuid-Molukken; het overgrote deel van deze Molukkers (98 procent) hangt dan ook het christelijk geloof aan. De groep Molukkers werd door de Nederlanders ook wel aangeduid met 'Ambonezen', omdat de meeste Molukkers afkomstig zijn van het eiland Ambon. Voor het gemak werd de hele groep daarom met deze term aangeduid.

Abbeelding 1: Kaart van Indonesië met de Molukken rood omlijnd

Bron: nationaalarchief.nl

Abbeelding 2: De Molukse archipel

Bron: nationaalarchief.nl

2.3 Geschiedenis

Vanaf 1800 behoort Nederlands-Indië, het huidige Indonesië, als kolonie toe aan Nederland. De invasie van Japan in 1942 heeft een einde gemaakt aan dit kolonialisme en daarmee ook aan het Nederlandse gezag in Nederlands-Indië. Drie jaar later, in 1945 vindt de capitulatie van Japan plaats, waarna Indonesische nationalisten de onafhankelijke 'Republiek Indonesië' uitroepen. Nederland accepteert deze proclamatie niet en vele onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië volgen. Tijdens deze onderhandelingsperiode doen zich regelmatig gewelddadige confrontaties voor (Steijlen, 1996). Ter versterking van de positie van Nederland in deze onderhandelingen, vinden in 1947 en 1948 zogenaamde politionele acties plaats. Nederland maakt bij deze acties gebruik van militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). Deze militairen, waarvan een groot deel afkomstig is van de Molukken, hebben eerder gevochten voor Nederland tijdens de oorlog tegen Japan. Na een lange tijd van strijd wordt mede als gevolg van internationale druk, ingezien dat dekolonisatie de beste oplossing is. Er wordt daarom door de Nederlandse overheid voorgesteld om tot een federatie te komen. Op Java, waar de Republiek Indonesië gezag heeft, kunnen dan hervormingen plaatsvinden, terwijl het Nederlandse gezag op de andere eilanden, de zogenaamde buitengewesten gehandhaafd blijft. In de jaren die volgen worden deelstaten gevormd en wordt er een voorlopige federale regering ingesteld, maar de Republiek Indonesië op Java wil hier niet aan meewerken. Daarom besluit Nederland in 1949 de soevereiniteit over te dragen aan de Verenigde Staten van Indonesië, waar de Republiek Indonesië en nog vijftien deelstaten deel van uit maken (Steijlen, 1996).

Indonesië is vanaf dat moment een onafhankelijke staat, waar de Nederlandse regering in feite niks meer te zeggen heeft. De KNIL-militairen moeten daarom gedemobiliseerd worden. Hierbij krijgen de militairen de keuze om te dienen in het Indonesische leger of om gedemobiliseerd te worden op de plaats van hun keuze (Veenman, 2001). De overgang naar het Indonesische leger vinden de meeste Molukkers onaantrekkelijk, aangezien zij kort tevoren nog tegen dit leger hebben gevochten. De tweede mogelijkheid, demobilisatie op de plaats van hun keuze, blijkt niet mogelijk te zijn. De militairen willen namelijk op Ambon of op Nieuw-Guinea worden gedemobiliseerd, maar hier is in 1950 de Republiek der Zuid-Molukken, de RMS (Republik Maluku Selatan) uitgeroepen en deze republiek wil geen onderdeel zijn van Indonesië (Veenman, 2001). De leiders van de RMS willen onafhankelijk zijn van Indonesië, waardoor de Indonesische regering niet toestaat dat de KNIL-militairen op Ambon worden gedemobiliseerd (Verkuyten, 1999). De regering ziet het als bedreiging dat de goed getrainde militairen die met de RMS sympathiseren naar Ambon worden overgebracht. Wanneer Ambon echter door Indonesië wordt ingenomen en daarmee de RMS geen macht meer heeft, willen de Molukse militairen op hun beurt daar niet meer naartoe. De Nederlandse overheid stelt vervolgens voor om de militairen met een beroep op overmacht, te demobiliseren op Java. Dit voorstel wordt door de Nederlandse rechter verboden, aangezien de Nederlandse regering geen Molukse militairen tegen hun wil achter mag laten in 'vijandig gebied' (Veenman, 2001). De Indonesische regering komt dan met het voorstel om de Molukkers tijdelijk naar Nederland over te brengen; hier gaat Nederland echter niet op in. Nederland komt dan met het idee om de Molukkers op Nieuw-Guinea, Suriname of het Caraïbisch gebied te demobiliseren. De Molukkers hebben zelf de voorkeur gedemobiliseerd te worden in Nieuw-Guinea, maar omdat Indonesië de Nederlandse

bezetting van Nieuw-Guinea onwettig vindt, wil de Indonesische regering geen medewerking verlenen aan dit plan (Manuhutu en Smeets, 1991).

Nadat van alle opties de voor- en nadelen zijn afgewogen, wordt uiteindelijk besloten de militairen tijdelijk naar Nederland te halen, hoewel deze mogelijkheid ook niet als optimaal wordt gezien. Dit is namelijk tegen de zin van een deel van de Molukkers en volgens minister s'Jacobs van Oorlog is dit 'de slechtst denkbare oplossing' (Manuhutu en Smeets, 1991). Als blijkt dat er geen andere bestemmingen zijn waar de Molukkers heen kunnen gaan, wordt besloten hen inderdaad naar Nederland over te brengen. Ook de Indonesische regering geeft toestemming om de Molukse militairen met hun gezinnen, die formeel Indonesisch staatsburger zijn, naar Nederland over te brengen. Hierbij wordt afgesproken dat wanneer de Molukkers weer terug zullen keren naar de Molukken, hen door Indonesië geen toegang geweigerd mag worden.

Nu duidelijk is geworden dat er duizenden Molukkers naar Nederland komen, moet er onder andere gezorgd worden voor vervoer van Indonesië naar Nederland en voor voldoende huisvesting van de KNIL-militairen in Nederland. Dit grote project moet in enkel maanden tijd voorbereid worden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Dienst Maatschappelijke Zorg (DMZ) worden met deze taak belast. Er worden verschillende commissies gevormd die zich elk met een ander onderdeel van de overkomst bezighouden. Over het aantal Molukkers dat naar Nederland komt, is in eerste instantie grote onduidelijkheid. Eerst verwacht men dat er ongeveer 5.000 Molukkers naar Nederland komen, omdat er van uit wordt gegaan dat zestig procent van de militairen er uiteindelijk voor zal kiezen om in Indonesië te blijven (Manuhutu en Smeets, 1991). Een maand voordat de Molukkers naar Nederland komen, wordt een andere schatting gemaakt, waarbij men ervan uit gaat dat er maximaal 12.500 militairen naar Nederland zullen komen.

Uiteindelijk zijn het inderdaad ongeveer 12.500 Molukkers die in 1951 in Nederland arriveren. Hieronder bevinden zich 3.000 gezinnen en 600 alleenstaanden (Manuhutu en Smeets, 1991). Er is echter een politiek probleem. Hoewel Nederland zich heeft teruggetrokken uit Indonesië, zijn de Molukkers formeel nog steeds in dienst van Nederland als KNIL-militair. De aanwezigheid van koloniale troepen van Nederland, vrij lang na de soevereiniteitsoverdracht, wordt als ongewenst gezien door zowel de Indonesische en de Nederlandse overheid als de internationale gemeenschap. Daarom worden de Molukkers direct na aankomst in Nederland uit militaire dienst ontslagen (Veenman, 2001). De ex-KNIL-militairen komen nu zonder werk en inkomsten te zitten, waardoor de staat moet voorzien in hun noodzakelijke levensonderhoud. De staat zorgt voor huisvesting, voeding, kleding, scholing en zakgeld. Zowel de Molukkers als de Nederlandse overheid hopen op een terugkeer van de Molukkers naar het land van herkomst. De Nederlandse regering verwacht dat het in korte tijd rustiger zal worden in Indonesië en de Molukkers hebben vertrouwen in de voltooiing van een Molukse Republiek, waardoor beiden er vanuit gaan dat zij binnen korte tijd Nederland weer verlaten om terug te keren naar de Molukken (Glissenaar, 2003).

Het beleid van de Nederlandse overheid is dan ook gericht op een tijdelijk verblijf van de Molukkers. Zo wordt in het beleid als doel gesteld dat integratie van de Molukkers in de Nederlandse samenleving zoveel mogelijk beperkt moet blijven. Enerzijds zien de Molukkers integratie niet als zinvol aangezien zij Nederland toch weer zullen verlaten, anderzijds wil de Nederlandse overheid integratie zoveel mogelijk tegenhouden. Wanneer de Molukkers zouden integreren, wordt het lastiger om hen terug te sturen naar de Molukken. Zij worden

daarom geweerd van de reguliere woning- en arbeidsmarkt en het reguliere onderwijs met het idee dat het beter is hen niet teveel te laten wennen aan de Nederlandse samenleving.

Zes jaar na aankomst wordt echter steeds meer duidelijk dat de Molukkers wellicht voor langere tijd in Nederland zullen blijven en hun verblijf mogelijk dus niet tijdelijk, maar permanent is. Daarom wordt in 1957 de onderzoeks- en adviescommissie Verwey-Jonker opgesteld, die is gevraagd aanbevelingen te doen voor het geval het verblijf van de Molukkers langer gaat duren. De commissie adviseert dat integratie van de Molukkers bevorderd moet gaan worden. Zo wordt de integratie zes jaar na aankomst pas in gang gezet.

2.4 Huisvesting

2.4.1 De woonoorden

De voorbereiding

Nadat duidelijk is geworden dat de Molukse KNIL-militairen met hun gezinnen naar Nederland worden overgebracht, moet in twee maanden genoeg ruimte vrijkomen voor de huisvesting van 12.500 personen. Na aankomst in Nederland worden de Molukkers naar Amersfoort gebracht, waar zij een medische keuring moeten ondergaan. Vervolgens worden zij met hun gezinnen gehuisvest in één van de woonoorden in Nederland (Laetemia-Tomatala, 2008). De huisvesting van zoveel personen is in eerste instantie een groot probleem. Juist in deze tijd bevindt Nederland zich in de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de oorlog zijn veel woningen verwoest of zwaar beschadigd, waardoor in de periode erna grote woningnood heerst (Post, 2001). In deze periode van woningschaarste moeten ook nog eens duizenden woningen voor de Molukkers beschikbaar komen. Het bouwen van nieuwe woningen in zo'n korte tijd is vrijwel onmogelijk en de woningdruk op de bestaande woningen is op dat moment erg groot. Daarom moet voor de huisvesting een creatievere oplossing gevonden worden. Gemeenten en provincies wordt gevraagd om opgeheven of nog in gebruik zijnde rijkskampen of andere panden beschikbaar te stellen voor huisvesting van de Molukkers (Manuhutu en Smeets, 1991). Op verschillende manieren komt woonruimte beschikbaar. Zo worden kampen die rond de Tweede Wereldoorlog gebouwd zijn voor de huisvesting van tewerkgestelde werklozen als woonruimte aangeboden en wordt gebruik gemaakt van villa's, kloosters, leegstaande kazernes, vakantiecampen en landhuizen (Post, 2001). Wanneer uiteindelijk ook de barakken in de voormalig concentratiekampen Vught en Westerbork beschikbaar worden gesteld voor huisvesting, is er genoeg woonruimte om onderdak te kunnen bieden aan de groep Molukkers. Na enkele provisorische aanpassingen aan de woonruimte trekken de ex-KNIL-militairen in de in totaal 51 voor hen gereed gemaakte woonoorden (Veenman, 1994).

Geconcentreerde huisvesting

In het overheidsbeleid wordt gestreefd naar minimale integratie van de Molukkers in de Nederlandse samenleving. Men is het er daarom vanaf het begin over eens dat de Molukkers afgezonderd van de Nederlanders moeten worden gehuisvest. Het verblijf zal immers tijdelijk zijn en de overheid is bang dat wanneer de Molukkers worden gehuisvest tussen de Nederlanders, zij hen moeilijker terug kan sturen. Het geconcentreerd huisvesten moet dus bijdragen aan een makkelijker verloop van de terugkeer van de Molukkers (Veenman, 1994).

Ook is de overheid bang dat de Molukkers niet meer in de kampen terug te plaatsen zijn wanneer zij eenmaal in de gemeenten wonen. Daarnaast is de overheid ervan overtuigd dat de Molukkers niet zouden kunnen aarden in de Nederlandse samenleving (Post, 2001). Zij meende dat 'de levensgewoonten en maatschappelijke opvattingen van deze groep Ambonezen, hun lichamelijke gesteldheid en de klimatologische omstandigheden, waarin zij zullen komen te verkeren, hen niet disponeren voor een blijvende opname in een voor hen vreemde en onbekende Nederlandse gemeenschap' (Manuhutu en Smeets, 1991).

De woonoordn liggen verspreid over Nederland en zijn voornamelijk gevestigd op afstand van de stedelijke gebieden (Veenman, 1994). Dit betekent dat zij vaak aan de rand van dorpen en middelgrote steden komen te wonen, naast bijvoorbeeld de snelweg of een industrieterrein. Door de geïsoleerde positie van hun woonplek zijn er weinig mogelijkheden om met de autochtone bevolking in contact te komen. De Molukse gemeenschap heeft hier geen bezwaar tegen omdat deze geïsoleerde positie de onderlinge band binnen de gemeenschap versterkt (Veenman, 1994). Daarnaast zijn zij ervan overtuigd dat zij binnen aanzienlijke tijd terug zullen keren, waardoor contact leggen met de Nederlanders verspilde tijd is. Vanwege het feit dat het verblijf als tijdelijk wordt gezien zijn en vanwege het feit dat er in korte tijd veel woningen beschikbaar moeten komen, zijn de woningen slechts provisorisch ingericht en worden ingrijpende aanpassingen niet gedaan (Manuhutu en Smeets, 1991).

Relletjes in de woonoordn

De Molukkers die in 1951 naar Nederland komen, worden door de Nederlandse overheid behandeld als een homogene groep. Met eventuele culturele verschillen binnen de groep wordt geen rekening gehouden. De Molukken bestaan echter uit vele eilanden, waarvan de bewoners verschillen op cultureel, politiek en godsdienstig gebied. Wat betreft politiek steunen sommigen Indonesië, terwijl anderen juist een grote afkeer hebben tegenover de Indonesische overheid. Op godsdienstig gebied is onderscheid te maken tussen christenen en moslims, wat zich uit in de manier van leven (Onderwijscommissie Inspraakorgaan, 1980). Molukkers met verschillende achtergronden worden gemengd in de woonoordn geplaatst. Door de onderlinge verschillen ontstaan binnen de woonoordn af en toe relletjes tussen de bewoners. Deze onrust houdt enige tijd aan. De verschillen komen in Nederland meer naar voren dan op de Molukken omdat zij daar meer gescheiden van elkaar leefden. Ook was men op de Molukken gewend aan de hiërarchie, die op basis van de militaire rang van de mannen werd bepaald. In Nederland verdwijnt deze hiërarchie, waardoor de contrasten per eiland van herkomst van de bevolking meer naar voren komen (Veenman, 1994). De conflicten tussen de Molukkers leiden ertoe dat islamieten (2.5 procent van de Nederlandse Molukkers), katholieken (4.5 procent van de Nederlandse Molukkers) en leden van bepaalde belangenorganisaties aparte woonoordn krijgen. Doordat de woonoordn door deze veranderde samenstelling meer homogeen worden, ontstaan hechte sociale netwerken en een sterke sociale cohesie (Veenman, 1994).

2.4.2 De woonwijken

Wanneer de Molukkers na zes jaar nog steeds in Nederland wonen omdat de situatie nog steeds niet gunstig is om terug te keren, wordt langzamerhand duidelijk dat de Molukkers voor langere tijd in Nederland zullen blijven. In 1957 wordt daarom de commissie Verwey-Jonker ingesteld die onderzoek gaat doen naar de situatie van de Molukkers in Nederland. In

het rapport 'Ambonezen in Nederland' komt de commissie tot de conclusie dat integratie in de Nederlandse samenleving onder de Molukkers gestimuleerd moet worden. De commissie doet ook aanbevelingen die erop gericht zijn de integratie te bevorderen. Op grond van deze aanbevelingen wordt besloten dat de Molukkers de woonoorden moeten verlaten en dat zij gehuisvest worden in woonwijken die binnen dorpen en steden liggen. Volgens de commissie zorgen de slechte huisvesting en het gebrek aan gevarieerde werkgelegenheid binnen de woonoorden voor een slechte sociale ontwikkeling van de Molukkers (Post, 2001). De verhuizing naar de woonwijken moet zorgen voor meer contact tussen de Molukkers en de Nederlanders, waardoor een betere integratie mogelijk is. In de woonoorden zijn nauwelijks mogelijkheden om met de autochtone bevolking in contact te komen, waardoor het aanleren van de Nederlandse taal totaal niet gestimuleerd werd. De beheersing van de taal ziet de commissie als een barrière voor een goede integratie in de samenleving.

In 1960 wordt daarom begonnen met de bouw van 62 Molukse woonwijken en worden de woonoorden en de andere voormalige huisvestingplaatsen gesloten (Laetemia-Tomatata, 2008). De commissie Verwey-Jonker stelt voor om kleine wijken van ongeveer 50 woningen variërend in woningtype te bouwen die in de buurt van industriële centra moeten komen te liggen. Deze kleine wijken moeten voorkomen dat er grote concentraties van Molukkers ontstaan. Ondanks dit advies worden de meeste woonwijken veel groter, liggen ze ver van industrie af en zijn ze niet homogeen voor wat betreft woningtype (Post, 2001). Er ontstaat zelfs een aantal wijken met een omvang van 800 tot ruim 1.000 inwoners, waarin uitsluitend of overwegend Molukkers komen te wonen. In de meeste gevallen blijven de Molukkers geconcentreerd wonen; in een aantal gevallen wordt ervoor gekozen kleine aantallen Molukkers te verspreiden over de gemeente. Ze wonen dan niet meer als groep bij elkaar, maar blijven wel in elkaars nabijheid wonen. In een enkel geval is gekozen voor volledig gespreide huisvesting (Tunjanan, 2008). De overheid ziet het niet zitten om alle Molukkers te mengen onder de autochtone bevolking; zij vreest dat gemengde huisvesting voor grotere aanpassingsproblemen gaat zorgen dan bij geconcentreerde huisvesting. De Molukkers zelf zijn ook voorstander van het wonen in groepen omdat zij denken dat het cultuurverschil tussen de Nederlanders en hen te groot is. Daarnaast zien sommigen het nut er niet van in om te integreren in de samenleving aangezien zij nog in de veronderstelling zijn ooit terug te keren naar de Molukken (Post, 2001). Uiteindelijk werden er 71 Molukse woonwijken verspreid over Nederlands gebouwd (zie afbeelding 3).

Het grootste deel van de woningen binnen de Molukse concentratiewijken behoren toe aan rijksoverheid. Deze woningen worden met voorrang aan Molukkers toegewezen. Al snel worden deze woningen overgedragen aan gemeenten en woningbouwcorporaties, waarbij de afspraak wordt gemaakt dat voortaan de lokale Molukse bevolkingsgroep een verantwoordelijkheid is van de gemeente.

Afbeelding 3: Molukse concentratiewijken in Nederland

Bron: LSEM (zie bijlage 2 voor de plaatsnamen)

De woonsituatie is in materiële zin een grote verbetering. Elk gezin krijgt voor het eerst een huis met eigen voorzieningen zoals een keuken en een douche. Dit in tegenstelling tot de situatie in de kampen waar deze voorzieningen gedeeld moesten worden met andere bewoners. Ook krijgen zij een eigen voor- en achtertuin, wat voor de meeste inwoners ook nieuw was. Toch zien veel Molukkers de overgang naar deze nieuwe woningen niet altijd als een positieve verandering. De verhuizing zien zij als een teken dat het verblijf permanent is. Zij beseffen dat terugkeer waarschijnlijk niet meer doorgaat. De verhuizing zorgt daarom bij veel Molukkers voor grote onvrede, wat zich soms uit in relletjes en geweld (Laetemia-Tomatala, 2008). Voordat de Molukse mannen naar Nederland kwamen dienden zij in het leger en waren dus gewend aan het kazerneleven. De situatie in de woonoorden vertoont meer overeenkomsten met dit leven dan de nieuwe situatie in de woonwijken. Daarom voelen sommige Molukkers zich meer thuis in de woonoorden dan in de woonwijken.

In de nieuwe woonwijken zijn dezelfde voorzieningen te vinden als in de woonoorden. Zo beschikt elke wijk over een kerkgebouw en/of een sociaal-cultureel centrum, welke midden in de wijk zijn geplaatst (Laetemia-Tomatata, 2008). Daarnaast krijgen veel wijken welzijnsvoorzieningen die speciaal gericht zijn op Molukkers. Het overgrote deel van de Molukkers maakt dan ook gebruik van deze voorzieningen; hierdoor kunnen de Molukkers hun culturele identiteit behouden, terwijl zij tussen de Nederlanders wonen (Papilaja e.a., 2002).

Afbeelding 4: De bouw van de Molukse wijk in Moordrecht, 1961

Bron: Museum Maluku

Eind jaren 60 begint men met de bouw van de woonwijken en het sluiten van de woonoorden. Het duurt nog echter veertig jaar voordat het laatste woonoord wordt opgeheven. In de eerste periode woont 94 procent van de Molukkers in een concentratiewijk (Veenman, 1994). In de jaren die volgen blijven de Molukkers in meerderheid in of nabij de Molukse woonwijken wonen. Momenteel woont meer dan de helft van de Molukkers buiten een Molukse concentratiewijk. Vooral de jongeren van de derde en vierde generatie verlaten vanwege studie en werk steeds vaker de wijk en vestigen zich op andere plaatsen (Laetemia-Tomatata, 2008). Ook de leden van de eerste generatie Molukkers die niet meer in staat zijn om zelfstandig te wonen, verhuizen vaak naar een ouderenwoning buiten de wijk.

2.4.3 Binding met de wijk

In de woonoorden

De Molukkers worden in de eerste jaren geheel afzijdig gehouden van de Nederlandse samenleving en zijn geconcentreerd en geïsoleerd gehuisvest. Veel Molukkers ervaren dit geïsoleerde wonen positief, omdat hierdoor een sterke groepsbinding kan ontstaan of

behouden kan blijven. Al snel nadat de Molukkers in de woonoorden komen wonen, stelt de overheid in een aantal oorden kampraden in om het overheidsbeleid te vergemakkelijken. De kampraden moeten dienen als spreekbuis of intermediair tussen de overheid en de Molukse woonoorden. In de praktijk blijkt dat deze kampraden zich vaak ontwikkelen als een tegenspeler van de overheid en als belangenorganisaties voor de Molukkers (FORUM, 2006). Naast deze manier van organisatie in woonoorden, richten de Molukkers zelf ook organisaties, zoals kerkelijke verenigingen op. De Molukse gemeenschap ontwikkelt zich in korte tijd tot een gemeenschap met eigen instituties en verbanden. De eerste jaren is de Molukse gemeenschap sterk gericht op de eigen gemeenschap; contact met de autochtone bevolking is ook nog niet goed mogelijk. Juist doordat zij afgezonderd van de Nederlanders leven, ontwikkelen de Molukkers een sterke groepsbinding. Deze groepsbinding wordt nog eens versterkt doordat de samenstelling van de Molukse gemeenschap binnen de woonoorden redelijke homogeën is. De overheid heeft immers Molukkers per geloof en per culturele achtergrond zoveel mogelijk apart ondergebracht in de woonoorden.

In de woonwijken

Met het sluiten van de woonoorden verdwijnen de kampraden. Hierdoor is er geen woordvoerder meer aanwezig die voorheen opkwam voor de gezamenlijke belangen en de interne- en externe wijkzaken. Hoewel de Molukse dorpsverenigingen en andere Molukse belangengroepen deze rol deels overnemen, zien Molukse buurtbewoners dit als zorgwekkend. In de jaren zeventig pleit de overheid voor 'integratie met behoud van identiteit', waarbij alle etnische groepen binnen de multiculturele samenleving uiting mogen geven aan hun identiteit. Vanaf de jaren tachtig veranderen de denkbeelden en wordt steeds meer ingezien dat er verschillende problemen samenhangen met de multiculturele samenleving. Cultureel 'anders zijn' wordt als steeds problematischer gezien, waardoor behoud van culturele identiteit opgevat wordt als een bedreiging voor de cohesie in de samenleving (Verhagen, 2008). De overheden stappen in de jaren negentig dan ook af van dit beleid. Etnische minderden worden daardoor onder het algemene achterstandsbeleid geplaatst, waardoor minder aandacht gegeven wordt aan aparte categorale voorzieningen die zijn gericht op specifieke bevolkingsgroepen. Deze trend blijkt parallel te lopen met de afnemende cohesie van hun gemeenschap. Door deze verminderde aandacht voor deze 'categorale hulp' hebben sommige Molukkers het gevoel in de steek te worden gelaten en kruipen in een slachtofferrol (FORUM, 2005). Ondanks de afnemende cohesie binnen de gemeenschap, neemt buurtcontact voor veel Molukkers nog een zeer belangrijke plaats in. Bij de overgang van de woonoorden naar de woonwijken zijn de mogelijkheden tot het leggen van contacten met de Nederlandse bevolking groter geworden, maar in de praktijk onderhouden de Molukkers vooral contacten met andere Molukkers. Veel van de sociale contacten zijn te vinden binnen de Molukse wijk en deze contacten zijn vaak zeer hecht, wat zich bijvoorbeeld uit in het feit dat men elkaar vaak behulpzaam is. Ook Molukkers die buiten concentratiewijken wonen zoeken graag mensen op van dezelfde etniciteit. Volgens Rinsampessy (1988) komt dit doordat mensen een beter begrip van de 'eigen' mensen verwachten.

Onder de Molukkers spelen verwantschapsrelaties, ook wel pelaverbonden genoemd, vaak een grote rol. Vanaf hun komst naar Nederland hebben de Molukkers zich georganiseerd rondom verschillende verwantschapsrelaties. Dorpsgenoten hebben dorpsverenigingen opgericht om elkaar te steunen en later ook om de relatie met het dorp van herkomst op de

Molukken te onderhouden en te versterken en om de bewoners uit die dorpen te ondersteunen. Momenteel zijn er nog steeds veel dorpsverenigingen actief, die projecten op de Molukken ondersteunen en ontwikkelen. Vooral ouderen hechten veel waarde aan hun dorpsvereniging en bezoeken regelmatig activiteiten en vergaderingen van de verenigingen. Maar ook jongeren zijn vaak op de één of andere manier actief door bijvoorbeeld lid te zijn van een commissie binnen de vereniging (Laetemia-Tomatala, 2008).

De woning

Vooraf de oudere Molukkers zijn sterk aan de woning gehecht. De woning heeft voor hen vaak een emotionele waarde. Wanneer de ouders ziek worden komt de familie vaak de ouders verzorgen en nadat de ouders overleden zijn, blijven de kinderen of kleinkinderen dan in de woning wonen. Op die manier blijft het huis een ontmoetingsplaats voor de familie (Laetemia-Tomatala, 2008). Oudere Molukkers willen vaak liever niet naar een bejaarden- of verzorgingshuis omdat zij graag hun kinderen en kleinkinderen de ruimte willen geven om langs te komen en eventueel te overnachten (Rinsampessy, 1988).

2.5 Onderwijs en arbeid

2.5.1 Onderwijs

Op de Molukken

Wanneer de Molukkers naar Nederland komen, hebben de meesten een laag opleidingsniveau. Veel Molukkers zijn militair van beroep en het grootste deel (85 procent) van de militairen heeft in Nederlands-Indië slechts onderwijs op de volksschool gevolgd. De militairen zijn vaak op jonge leeftijd voor het leger geronseld, waar zij over het algemeen de lagere rangen bezetten. Voor deze functies zijn geen formele opleidingseisen gesteld. Ook de vrouwen van de militairen hebben vaak weinig opleiding gevolgd. Slechts een klein deel van de vrouwen heeft onderwijs gevolgd op de 'Hollandse school', die in hoog aanzien stond. Op deze school hebben zij de Nederlandse taal leren lezen en schrijven. Toch is het opleidingsniveau van het grootste gedeelte van de Molukkers die naar Nederland komt laag te noemen; het overgrote deel van de Molukkers heeft geen vervolgopleiding achter de rug (Tunjanan, 2008).

In de woonoorden

In de woonoorden krijgen de mannen de mogelijkheid om zich om te scholen via cursussen die hen worden aangeboden. De mannelijke Molukkers zijn in Nederland uit militaire dienst ontslagen waardoor zij zonder werk komen te zitten. Toch voelen zij zich nog steeds militair en hebben zij ook het idee dat, wanneer zij terug zullen keren naar de Molukken, zij hun beroep voort kunnen zetten. Zij zijn totaal niet gericht op integratie op de Nederlandse arbeidsmarkt. In sociaal-economisch opzicht heeft het dan ook weinig zin te investeren in een goede opleiding of baan in Nederland, aangezien de Molukkers daar op de Molukken niet veel profijt van hebben (Veenman, 2001). Het volgen van een opleiding voor een ander vak zien zij niet als zinvol, waardoor velen geen gebruik maken van het aanbod van de cursussen. Degenen die wel deelnemen aan de cursussen doen dit met het vooruitzicht dat zij daar wat aan kunnen hebben als zij weer terug zijn in het land van herkomst. Ook de vrouwen krijgen in de woonoorden de mogelijkheid om onderwijs te volgen. Dit onderwijs is

voornamelijk gericht op huishoudelijke activiteiten. Omdat deze kennis op de Molukken ook goed gebruikt kan worden, worden de cursussen door de vrouwen vaker gevolgd (Veenman, 1994).

Hoewel er niet gestreefd wordt naar integratie in de samenleving, is de overheid wel van mening dat de Molukse kinderen iets nuttigs moeten leren in de woonoorden. De kinderen moeten immers wel worden voorbereid op een leven in de Molukse samenleving. De overheid staat er op dat de Molukse kinderen niet op Nederlandse scholen geplaatst worden. Daarom worden binnen de woonoorden scholen geplaatst, die los staan van de Nederlandse onderwijswetgeving. Op deze kampscholen worden de kinderen onderwezen vanuit een Indonesisch programma. Binnen een jaar na aankomst in Nederland wordt door de onderwijsinspectie echter besloten dat het onderwijsprogramma moet voldoen aan de Nederlandse normen. Het Maleis mag in de onderbouw van het lager onderwijs echter nog wel worden onderwezen (Manuhutu en Smeets, 1991). De Molukse kinderen nemen ook deel aan het voltijdse secundair onderwijs. Het niveau van deze kinderen is echter lager dan dat van de Nederlandse kinderen. Deze onderwijsachterstand wordt geweten aan de taalachterstand, maar omdat de kinderen steeds beter de Nederlandse taal beheersen, wordt verwacht dat deze achterstand in de loop van de tijd steeds kleiner zal worden (Veenman, 1994).

Leerachterstand

Ruim 90 procent van de eerste generatie Molukkers heeft in de jaren 80 ten hoogste een opleiding gevolgd op het niveau van de lagere school (Veenman, 1985). Ruim vijftien jaar later, aan het eind van de jaren negentig, is er een vooruitgang in de onderwijspositie te zien bij de tweede generatie (Veenman en Martens, 1991). Toch is het onderwijsniveau nog steeds laag ten opzichte van de autochtone bevolking. Van de tweede generatie Molukkers heeft 25 procent geen enkel diploma in het voortgezet onderwijs en heeft ruim de helft een diploma op lbo- of mavo-niveau. Slechts een klein deel (15 procent) heeft een diploma op het niveau dat tegenwoordig wordt aangeduid met 'startkwalificatie', wat minimaal havoniveau of mbo-niveau 2 inhoudt (Tunjanan, 2008). Hoewel de tweede generatie een positieve ontwikkeling van de onderwijspositie doormaakt ten opzichte van de eerste generatie Molukkers, trekt de derde generatie deze positieve lijn, tegen alle verwachting in, niet door (Veenman, 2001). In sommige opzichten doet de derde generatie het zelfs minder goed dan de tweede generatie. Het onderwijsniveau van de derde generatie verschilt zelfs nauwelijks met die van de eerste generatie Molukse jongeren van toentertijd. Het LSEM (Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers), een kenniscentrum op het gebied van Molukkers en onderwijs, geeft dan ook aan dat de emancipatie van de Molukkers zeker nog niet is voltooid. Deze organisatie heeft daarom verschillende activiteiten ontwikkeld om een bijdrage te leveren aan een vermindering van de leerachterstand van de Molukse jongeren (De Koning e.a., 2007).

Oorzaken

Als één van de oorzaken voor de leerachterstand van de Molukse jongeren wordt door het lage ambitieniveau genoemd. Onder de Molukkers is over het algemeen sprake van een sterke groepsbinding. Deze groepsbinding kan zowel positieve als negatieve gevolgen hebben. De effecten hiervan op het gebied van onderwijs hebben echter vooral nadelige gevolgen. Zo geeft Veenman (2001) aan dat de Molukse groep grote druk uitoefent op het individu binnen de groep. Molukse jongeren vinden het belangrijk om bij de groep, waarvan

het grootste deel een opleiding op vmbo-niveau volgt, te blijven horen. De groep heeft daarmee een remmende invloed op de jongeren die hogerop willen komen en heeft negatieve gevolgen voor het ambitieniveau van de jongeren. Voor de jongeren is het niet aantrekkelijk om te stijgen op de maatschappelijke ladder omdat dan de kans bestaat dat de groep deze persoon als 'anders' gaat beschouwen, waardoor deze persoon buiten de groep valt (FORUM, 2005). Dit verschijnsel komt voor onder Molukse jongeren die zowel binnen als buiten een concentratiewijk wonen. Ook geeft Veenman (2001) aan dat de ouders van de kinderen zich vaak makkelijk neerleggen bij de lage schooladviezen van het basisonderwijs en dat zij vaak kiezen voor opleidingsniveaus die onder het door de school geadviseerde niveau liggen (Chrispijn, 2006). Een andere oorzaak voor de leerachterstand van de jongeren is de onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal door de ouders (Veenman, 2001). De kinderen hebben daardoor vaak een taalachterstand wanneer zij naar de basisschool gaan. De leerachterstand bij de Molukse jongeren is ook te wijten aan de sociale achtergrond van de kinderen. Vaak komen zij uit een lager sociaal milieu, waardoor zij minder kansen hebben om te groeien in het onderwijs. Bij autochtonen met dezelfde achtergrondkenmerken is dit ook het geval. Ook culturele factoren hebben invloed op de onderwijspositie van de jongeren. Vergeleken met Nederlanders blijken Molukkers zich minder assertief op te stellen, meer op de eigen groep gericht te zijn en minder ambitieus te zijn. Dat zij minder ambitieus zijn, kan te wijten zijn aan de waarden uit de eigen cultuur die via de opvoeding worden doorgegeven, maar ook de wijze waarop de Molukkers tijdens de dekolonisatieperiode door de Nederlandse overheid zijn behandeld speelt hierbij nog steeds een rol (Smeets en Steijlen, 2006). In eerste instantie zijn zij immers niet als volwaardig burger binnen de Nederlandse maatschappij behandeld.

2.5.2 Arbeidsmarkt

Verzorging

Na aankomst in Nederland worden de Molukse KNIL-militairen collectief ontslagen uit militaire dienst. Dit ontslag komt voor de Molukkers onverwacht en zorgt voor grote afkeer jegens de Nederlandse overheid. De militairen hebben immers een aantal jaar dienst gedaan in het leger waarbij zij hun leven hebben geriskeerd voor de Nederlanders en wanneer zij niet meer nodig zijn in het leger, worden zij direct ontslagen van hun functie. Door de Molukkers wordt dit als verraad geïnterpreteerd. Het ontslag betekent dat zij in Nederland zonder werk komen te zitten en tegelijkertijd worden zij niet toegelaten op de arbeidsmarkt. De werkloze Molukkers worden nu als het ware gedwongen tot collectief nietsdoen (Smeets, 1977).

De Molukkers hebben geen inkomen waardoor zij door de Nederlandse overheid totaal verzorgd moeten worden (Tunjanan, 2008). De overheid bekostigt daarom huisvesting, kleding en maaltijden. Daarnaast krijgen de Molukkers maandelijks nog wat 'zakgeld'. Doordat zij weinig te doen hebben in de woonoorden, raken velen verveeld en gaan daarom op zoek naar werk. Omdat solliciteren op de reguliere arbeidsmarkt niet mogelijk is, proberen zij werk te vinden bij boeren die in de buurt van de woonoorden wonen. De vakbonden hebben hier echter kritiek op. Zij zien de Molukkers als een bedreiging voor de arbeidsplaatsen van de werkzoekende Nederlander (Post, 2001). De overheid is ervan op de hoogte dat de Molukkers buiten de woonoorden op zoek gaan naar werk. Omdat de overheid er nog steeds op staat dat de Molukkers niet mogen participeren op de arbeidsmarkt, zorgt zij ervoor dat arbeid naar de woonoorden gebracht wordt. De

Molukkers zouden hierdoor beter zijn voorbereid op een terugkeer naar de Molukken. Tegelijkertijd moet hiermee de 'reeds bestaande arbeidsschuwheid' tegen worden gegaan (Manuhutu en Smeets, 1991).

Zelfzorg

In de loop van de jaren 50 wijzigt de overheid haar beleid voor wat betreft de zorg voor Molukkers. De overheid meent dat de zij zelf meer moeten bijdragen aan de kosten voor hun verzorging. De totale verzorging voor de Molukkers moet daarom worden afgebouwd. De Molukkers mogen nu buiten de woonoorden gaan werken, waarbij zij verplicht zijn 60 procent van hun inkomsten aan de overheid af te staan in ruil voor de verzorging die zij krijgen. Deze regel blijkt in de praktijk onuitvoerbaar doordat zowel de Molukkers als de werkgevers zich hiertegen verzetten. Daarom besluit de overheid in 1956 over te gaan op de 'zelfzorgregeling'. Deze regeling houdt in dat de Molukkers moeten voorzien in hun eigen onderhoud. Zij krijgen daarbij volledig toegang tot de arbeidsmarkt en moeten zelf gaan betalen voor water, huur, gas en elektra (Post, 2001). Deze nieuwe regels leiden tot hevig verzet onder de Molukkers. De zelfzorgregeling zien zij als een aantasting van hun rechten omdat deze regeling ingaat tegen de aanspraak die de Molukkers in hun ogen mogen maken op de overheid voor wat betreft de voorziening in het levensonderhoud. Dit idee komt voort uit het feit dat zij het ontslag uit militaire dienst niet accepteren en zij de overheid nog steeds verantwoordelijk stellen voor hun verzorging. De Nederlandse overheid heeft de Molukkers hierheen gehaald en zal daarom ook de verzorging op zich moeten nemen (Veenman, 1994). Ook leidt deze zelfzorgregeling tot verzet omdat de Molukkers nu beginnen in te zien dat hun verblijf in Nederland langer zal gaan duren. Ondanks de kritiek wordt de regeling toch doorgevoerd, waarmee een start wordt gemaakt met de integratie van de Molukkers in de Nederlandse samenleving (Tunjanan, 2008). Velen vinden binnen korte tijd een baan, maar er is toch een aantal Molukkers die principieel weigert om te gaan werken. Degenen die geen baan kunnen vinden ontvangen een uitkering (Post, 2001).

De Molukkers laten een goede indruk achter bij de werkgevers waar zij halverwege de jaren 50 arbeid verrichten. Er wordt dan ook verwacht dat zij zich in de toekomst positief zullen ontwikkelen op de arbeidsmarkt (Veenman, 1994). Een aantal jaar later concludeert de commissie Verwey-Jonker echter dat ruim een derde van de jongens en meer dan de helft van de meisjes werkloos is. Opvallend is dat het percentage jongeren dat werkloos is, hoger is dan dat van de volwassenen. Vanwege de verbeterde positie in het onderwijs werd verwacht dat de jongeren makkelijker een baan zouden krijgen. De commissie Verwey-Jonker wijdt de hogere werkloosheid onder de jongeren aan discriminatie, waardoor de Molukse jongeren minder makkelijk kunnen integreren in de samenleving. Ook blijkt dat er eind jaren 50 nog steeds een groot aantal Molukkers is die het liefst een beroep kiest dat ook bruikbaar is bij terugkeer naar de Molukken (Veenman en Martens, 1991).

Hoewel een positieve ontwikkeling op de arbeidsmarkt wordt verwacht, is het werkloosheidspercentage onder Molukse jongeren aan het eind van de jaren 90 nog steeds veel hoger dan het landelijk gemiddelde (De Koning e.a., 2007). De werkende Molukkers bezetten vooral de tijdelijke en laaggekwalificeerde banen. Opvallend hierbij is dat in bepaalde sectoren nauwelijks Molukkers werkzaam zijn, zoals in de gezondheidszorg, het onderwijs, welzijn en het openbaar bestuur (Dorrestein, 2009). Eén van de oorzaken van de bezetting van de laaggekwalificeerde banen ligt in het feit dat er ruim veertig jaar na aankomst onder de Molukkers nog sprake is van een ambivalente houding tegenover de

Nederlandse overheid. Hierdoor kunnen of willen zij geen volledige aansluiting bij de Nederlandse samenleving krijgen. Een laag ambitieniveau op de arbeidsmarkt kan het gevolg hiervan zijn.

2.6 Identiteit

Beeld van de Nederlanders

Het collectieve ontslag uit militaire dienst zorgt voor veel kritiek op de overheid. Als militair hadden zij op de Molukken een zekere status in de samenleving. Het ontslag betekent dus een verlies van zowel hun beroep als hun status. Ook betekent het ontslag dat zij geen aanspraak meer kunnen maken op hun rechten als KNIL-militair (Papilaja e.a., 2002). Ook het feit dat het ontslag zo plotseling plaatsvindt, draagt er toe bij dat de Molukkers een groot wantrouwen jegens de Nederlandse overheid ontwikkelen. Dit beeld van de Nederlanders is in scherp contrast met het beeld dat zij hadden ten tijde van het kolonialisme. Toen werden de Molukkers door Nederland als heerser van de Nederlands-Indië goed behandeld. Zij werden door de Nederlanders beschermd en zij zagen hen als weldoeners en vrienden. Na aankomst in Nederland verandert dit beeld en zien de Molukkers de Nederlanders als slechteriken en verraders (Veenman, 2001). De manier waarop de Molukkers door de Nederlandse overheid worden behandeld na aankomst, laat diepe sporen achter in de wijze waarop zij jaren later tegen de Nederlandse overheid aan kijken.

RMS-ideaal en rellen

Het RMS-ideaal, het streven naar een vrije Zuid-Molukse republiek, is in het leven van veel Molukkers een houvast bij het idee terug te keren naar de Molukken. Velen voeren op verschillende manieren actie om de RMS te ondersteunen. Dit gebeurt zowel in de woonoorden als later in de woonwijken. Niet alleen de eerste generatie, maar ook de tweede generatie Molukkers in Nederland heeft dit RMS-ideaal voor ogen. Rond de leeftijd dat deze tweede generatie volwassen wordt, begint men te beseffen dat de Nederlandse overheid hun ouders onrecht heeft aangedaan doordat zij hen in de steek heeft gelaten. Hun ouders gingen immers met het idee van een tijdelijk verblijf naar Nederland, terwijl ze in de jaren 70, zo'n twintig jaar later, nog steeds niet terug zijn gekeerd. Bij enkele Molukkers is de gedachte in de jaren 70 nog steeds dat hun toekomst niet in Nederland, maar op de Molukken ligt. De oriëntatie op de Molukken is bij de verschillende generaties sterk te noemen. De verbondenheid met de Molukken wordt in stand gehouden via politieke organisaties en via dorpsverenigingen (Steijlen, 2001).

In de strijd voor het vrije RMS richten de Molukkers zich tegen de Nederlandse overheid, de RMS-leiders en de Indonesische autoriteiten. De Nederlandse overheid heeft beloofd mee te helpen om zich sterk te maken voor een vrije Zuid-Molukse republiek. In de ogen van de Molukkers doet de Nederlandse overheid echter onvoldoende moeite voor de realisatie van deze republiek. In 1970 belooft de Nederlandse overheid daarom een dialoog op te zetten met de Molukse gemeenschap. Deze afspraak wordt niet nagekomen, waardoor de onvrede jegens de overheid verder toeneemt (Bootsma, 2000). Naast wantrouwen in de Nederlandse overheid, hebben de Molukse jongeren ook geen vertrouwen in de Molukse leiders. Volgens de jongeren doen ook zij te weinig om een vrije RMS te bereiken. Zo wordt de president van de RMS-regering in ballingschap, Joop Manusama, in de jaren 70 door de jongeren verweten zich niet genoeg in te zetten (Bootsma, 2000). De Indonesische

autoriteiten worden ook met wantrouwen aangekeken aangezien zij in de ogen van de Molukkers, de Molukken hebben bezet. Om een eigen vrije onafhankelijke republiek te realiseren is het immers nodig dat de 'bezitters' de Molukken verlaten. De jongeren beschouwen de Molukken als door Indonesië bezet gebied waardoor het in hun ogen vooralsnog niet mogelijk is om daar naar toe te gaan (Steijlen, 2001).

De onvrede onder de Molukse jongeren komt uiteindelijk tot uiting in verschillende acties die gericht zijn tegen de Nederlandse overheid, de RMS-leiders en de Indonesische overheid. Na enkele kleine acties volgt in 1966 brandstichting in de Indonesische ambassade van Den Haag, waarna verschillende andere acties volgen. Zo wordt in 1970 de woning van de Indonesische ambassadeur bezet, waarmee de Molukkers protesteren tegen het bezoek van de Indonesische president Soeharto aan Nederland. Halverwege de jaren 70 groeit de onrust onder de Molukse jongeren waardoor het aantal acties en de ernst daarvan toeneemt. In 1975 komt het zover dat een aantal Molukse jongeren een trein kaapt, waar ook onschuldige burgers bij zijn betrokken. Door al deze acties hopen de Molukkers dat er wordt geluisterd naar hun eis, namelijk de realisatie van een vrije RMS (Bootsma, 2000). De Nederlandse overheid stelt als gevolg van deze acties een commissie in die de problematiek van de Molukkers in Nederland gaat onderzoeken. Ook deze commissie komt niet dichterbij het ideaal van de jongeren. De Molukkers blijven doorgaan met actievoeren, wat uiteindelijk leidt tot de twee acties in 1977 waarbij tegelijkertijd een trein met passagiers bij De Punt in Drenthe wordt gekaapt en kinderen en hun docenten op een basisschool in het Drentse Bovensmilde worden gegijzeld. Na enkele dagen worden de kinderen vrijgelaten omdat velen van hen ziek zijn worden. De treinkaping duurt echter bijna drie weken. De actie wordt met behulp van politie en leger beëindigd en kost twee gegijzelden en zes gijzelnemers het leven.

Na deze twee grote acties volgen nog enkele kleinere acties, maar onder de Molukse gemeenschap in Nederland ontstaan gemengde gevoelens over de acties. Er zijn bij de acties nu ook onschuldige burgers betrokken, wat door het grootste deel van de Molukse gemeenschap niet wordt goedgekeurd. Daarnaast is er sprake van een zekere 'actiemoeheid'. De Molukse jongeren die de acties uitvoeren zien immers in dat de overheid niet over te halen is om op hun eisen in te gaan. Ook zorgen de acties ervoor dat een negatief beeld ontstaat van de Molukse jongeren. Ook jongeren die niks met de acties te maken hebben, worden geconfronteerd met negatieve reacties van de Nederlandse bevolking (Bootsma, 2000).

In de jaren daarna komt er enigszins verandering in de mate waarin de Molukkers streven naar terugkeer naar de Molukken en een vrije republiek. Steeds vaker richten zij zich op een permanent verblijf in Nederland. De kinderen van de eerste generatie Molukkers hebben de leeftijd bereikt om zelfstandig te gaan wonen en beginnen aan hun eerste baan. De Molukkers raken steeds meer gewend aan het leven in Nederland en gaan ook inzien dat wanneer zij terug zouden gaan, zij hun vrienden en familie achter moeten laten en een studie of baan moeten beëindigen. Zij gaan beseffen dat terugkeer geen goede optie is. Dit veranderde beeld is ook het gevolg van het feit dat de Molukkers de kans krijgen om de Molukken te bezoeken. Na dit bezoek zien veel jongeren hoe de situatie op de Molukken in werkelijkheid is. Bij velen komt nu het besef dat zij in de loop van de tijd verwesterd zijn, waardoor zij moeilijk aansluiting zullen kunnen vinden bij de Molukse samenleving. Ook zien zij dat de leefomstandigheden op de Molukken over het algemeen slechter zijn dan in

Nederland. Men realiseert zich dat het beeld van de Molukken in werkelijkheid anders is dan zij zich altijd hebben voorgesteld (Steijlen, 2001). Het RMS-ideaal wordt hierdoor steeds minder sterk aangehangen door de Molukkers.

Er ontstaat onder de Molukkers meer rust en zij hebben er steeds meer vrede mee dat zij in Nederland verblijven, waardoor de behoefte steeds kleiner wordt terug te keren naar de Molukken. De meesten onderhouden nog wel een sterke band met familie en vrienden op de Molukken door middel van bijvoorbeeld ontwikkelingshulp of financiële hulp (Steijlen, 2001).

Verstrengeling Nederlandse en Molukse cultuur

In de beginjaren van hun verblijf zijn de Molukkers afzijdig gehouden van de Nederlandse bevolking. De meeste Molukkers zien dit niet als probleem. Op deze manier voelen zij zich veilig binnen hun eigen groep en kan de eigen cultuur makkelijk worden voortgezet. Lange tijd is de Molukse cultuur in Nederland vrij statisch gebleven. Hoewel de Molukse cultuur op de Molukken door maatschappelijke verandering langzaam verandert, wordt de cultuur die de Molukkers in 1951 meenemen naar Nederland zo veel mogelijk in stand gehouden. Door vast te houden aan hun cultuur willen de Molukkers het eigene, het typische Molukse benadrukken en zich daarmee onderscheiden van de Nederlanders. Tussen de eerste en de latere generaties Molukkers bestaat echter een verschil doordat de eerste generatie hun jeugd op de Molukken heeft doorgebracht, terwijl de latere generaties ook zijn opgegroeid met Nederlandse normen en waarden. Deze jongere Molukkers zien hun leefwereld daardoor vanuit zowel Moluks als Nederlands perspectief. Hierdoor heeft de Molukse cultuur en religie voor hun een andere betekenis dan voor de ouderen. Voor het behoud van hun cultuur spelen de adat en de pela een belangrijke rol. De adat omvat de sociale leefregels, omgangsnormen en traditionele gebruiken en wordt gezien als onderscheidend symbool voor wie in Nederland een 'echte' Molukker is (Veenman, 2001). Hier hoort bij dat men elkaar in goede en slechte tijden helpt. Daarnaast zijn de eigen taal, het Maleis, en het ideaal van een eigen onafhankelijke staat belangrijke aspecten in het leven van de Molukkers in Nederland. Zij houden sterk aan vast aan het idee ooit terug te keren naar een onafhankelijke staat.

Na de verhuizing van de woonoorden naar de woonwijken bestaan er veel meer mogelijkheden om met de Nederlandse bevolking in contact te komen, maar in de praktijk blijkt dat de Molukkers vooral contact onderhouden met andere Molukkers. De tweede en derde generatie volgt onderwijs met Nederlandse kinderen en komen daardoor vaker in aanraking met Nederlanders. De mate van dit contact met Nederlanders is echter afhankelijk van het wonen binnen of buiten een concentratiewijk. Jongeren die binnen een concentratiewijk wonen hebben veel minder contact met Nederlanders dan jongeren die buiten concentratiewijken wonen (Tunjanan, 2008). Toch is een trend te zien dat de jongere Molukkers steeds meer contact krijgen met Nederlanders.

Het toenemende contact tussen Molukkers en de Nederlandse bevolking uit zich ook in het sluiten van huwelijken. Het aandeel Molukkers dat een huwelijk sluit met iemand van een andere etniciteit is relatief groot. In 2001 maakt 40 procent van de Molukkers deel uit van een partnerschap (huwelijk of samenwonen) met iemand met een andere etniciteit, waarvan het grootste gedeelte uit Nederlanders bestaat. Bij Turken en Marokkanen is dit percentage 6 tot 8 procent, bij Surinamers 31 procent en bij Antillianen en Arubanen 62 procent (Veenman, 2001). Over het algemeen wordt aangenomen dat allochtonen waarbij

veel etnisch gemengde huwelijken plaatsvinden, beter geïntegreerd zijn in de samenleving en dat de kinderen uit deze gemengde relaties een hoger onderwijsniveau halen (Kalmijn en Van Tubergen, 2007).

Hoewel het contact tussen Molukkers en Nederlanders toeneemt, zijn de Molukkers over het algemeen nog sterk op de eigen gemeenschap gericht. De mate waarin zij zich Molukker voelen verschilt echter per persoon en per situatie. De Molukse identiteit is immers niet eenduidig. Zo geldt bijvoorbeeld voor een Molukse moslim dat hij zich Molukker voelt wanneer hij zich tussen Turkse en Marokkaanse moslims bevindt. Wanneer er echter allemaal Nederlanders om hem heen zijn, dan voelt hij zich een Molukse Nederlander en zit hij tussen allemaal Indonesische Molukkers dan voelt hij zich een Nederlandse Molukker. Veenman (2001) toont aan dat kinderen uit etnisch gemengde relaties zich vooral identificeren als Molukker (60%) en in mindere mate als Molukse Nederlander of Nederlandse Molukker (29%). Slechts 11 procent van de Molukkers identificeert zich als Nederlander (Tunjanan, 2008).

2.7 Samenvatting

De integratie van de Molukkers die vanaf 1951 naar Nederland zijn gekomen, is in de eerste jaren van hun verblijf door de Nederlandse overheid bewust zoveel mogelijk beperkt gehouden. De overheid wil hiermee voorkomen dat de Molukkers gewend raken aan de Nederlandse samenleving, waardoor zij de Molukkers minder gemakkelijk terug zou kunnen sturen naar hun land van herkomst. Ook is de overheid van mening dat de Molukkers niet goed kunnen aarden in de Nederlandse samenleving. De Molukkers hebben zelf voor ogen weer terug te keren naar de Molukken, waardoor integratie voor hen zinloos en verspilde moeite is. Het beperken van de integratie heeft zich op verschillende gebieden geuit.

Allereerst op de manier waarop de Molukkers zijn gehuisvest. Na aankomst in Nederland zijn zij verspreid over Nederland gehuisvest in woonoorden die op afgelegen plaatsen, geïsoleerd van de Nederlandse bevolking, te vinden zijn. Doordat er in Nederland woningschaarste was en doordat er in korte tijd veel woningen beschikbaar moesten komen, worden zij gehuisvest in onder andere vakantiecampen, leegstaande kazernes en voormalige concentratiekampen. In deze woonoorden hebben de Molukkers vrijwel geen contact met de Nederlandse samenleving. Na enkele jaren ziet de Nederlandse overheid in dat integratie bevorderd moet worden omdat het verblijf langer en mogelijk permanent zou zijn. De woonoorden worden opgeheven en de Molukkers verhuizen naar woonwijken die binnen de gemeenten liggen en waar de woningen kwalitatief beter zijn. Zowel in de woonoorden als in de woonwijken is de binding tussen de mensen erg sterk. Hoewel in de woonwijken contact mogelijk is met Nederlanders, onderhoudt men vooral contact met andere Molukkers.

Naast de manier van huisvesting, wordt het tegengaan van integratie ook zichtbaar op het gebied van onderwijs en arbeid. Direct na aankomst in Nederland worden de Molukse mannen uit militaire dienst ontslagen, waardoor zij zonder werk en zonder inkomsten komen te zitten. Tegelijkertijd worden zij geweerd van de arbeidsmarkt, omdat zij zo min mogelijk in aanraking mogen komen met de Nederlandse samenleving. Zij worden daarom op kosten van de staat voorzien in hun noodzakelijke levensonderhoud door een collectieve verstrekking van huisvesting, voeding, kleding, scholing en zakgeld. Na enkele jaren is de overheid van mening dat de Molukkers moeten voorzien in hun eigen onderhoud. Zij

moeten een eigen inkomen regelen en vanaf dat moment krijgen zij toegang tot de arbeidsmarkt. Vijf jaar na aankomst kunnen zij pas volledig deelnemen in het arbeidsproces. Wat betreft onderwijs wordt dit na aankomst direct aan de kinderen onderwezen. In eerste instantie met het idee om hen voor te bereiden op de Molukse samenleving. Dit onderwijs voldoet aan de Nederlandse normen. Ook de volwassenen konden cursussen volgen, welke zij volgen met het idee om deze kennis op de Molukken te gebruiken. Hoewel de Molukse kinderen hetzelfde onderwijs volgen als de Nederlandse kinderen, hebben de Molukkers een leerachterstand ten opzichte van de Nederlanders. Oorzaken hiervan zijn een laag ambitieniveau, de hoge groepsdruk onder de Molukkers en de taalachterstand van de kinderen.

Toen de Molukkers naar Nederland kwamen, is hen beloofd dat zij binnen aanzienlijke tijd weer terug zouden keren naar de Molukken. Later blijkt echter dat hun verblijf permanent is. Daarnaast worden de Molukkers in Nederland direct uit militaire dienst ontslagen waardoor zij werkloos worden. Deze twee aspecten hebben hun sporen nagelaten in de manier waarop de Molukkers naar de Nederlanders kijken. In de eerste jaren van hun verblijf hangen velen het ideaal van de RMS aan, waarbij zij een onafhankelijke Molukse republiek willen realiseren. In de strijd voor de RMS richten de Molukkers zich zowel tegen de Indonesische als de Nederlandse overheid. Beide overheden doen in hun ogen te weinig moeite om deze republiek te realiseren. De onvrede jegens de overheid groeit in de jaren 70, wat zich uit in verschillende Molukse acties, waarvan de treinkaping bij de Punt in Drenthe de grootste is geweest. Daarna wordt het rustiger en richten de Molukkers zich op een toekomst in Nederland. Hoewel veel Molukkers goed zijn ingeburgerd in Nederland, houden velen vast aan de Molukse cultuur. Het verschil tussen de Nederlandse en de Molukse cultuur uit zich vooral in andere normen en waarden, waarbij een andere omgang tussen de mensen een belangrijk verschil is. Zo hebben zij bijvoorbeeld veel respect voor de ouderen binnen de gemeenschap en steunen zij elkaar in goede en slechte tijden. Ook zijn de Molukkers vaak sterk op de eigen gemeenschap gericht en onderhouden zij vooral contacten met andere Molukkers.

3. Effecten concentratiewijk

3.1 Inleiding

Hoewel in de literatuur naar voren komt dat concentratiewijken zowel positieve als negatieve effecten kunnen hebben, benadrukken politici vaak de negatieve aspecten van concentratiewijken. Veel politici en beleidsmakers zijn bang dat er in deze concentratiewijken een cumulatie ontstaat van verschillende problemen zoals werkloosheid, sociale isolatie en verloedering van het leefklimaat (Uunk en Dominguez, 2002). Deze problemen zouden er toe leiden dat inwoners van deze wijken minder mogelijkheden hebben om zich maatschappelijk te ontwikkelen. Deze angst komt onder andere voort uit de situatie zoals deze zich voordoet in de Amerikaanse getto's, waar mensen die daar eenmaal geboren zijn, de getto's niet meer kunnen ontvluchten doordat mogelijkheden om zich te ontwikkelen ontbreken. De inwoners vallen vaak buiten het banennetwerk en hebben weinig contact met mensen met een stabiel leven. Hierdoor krijgen de inwoners de verkeerde normen en waarden aangeleerd waardoor hun kans om zich maatschappelijk te ontwikkelen kleiner wordt. De problemen in de wijk leiden vaak weer tot andere problemen, zoals discriminatie en stigmatisering van de inwoners van de wijk. Uiteindelijk is de kans dan groot dat zij in een isolement raken (Wilson, 1987).

Hoewel de situatie in Nederland minder ernstig is dan in de VS, wordt ook in Nederland verondersteld dat de bevolkingssamenstelling van een buurt van groot belang is voor de toekomstperspectieven van inwoners van deze buurten. Over het algemeen wordt door beleidsmakers aangenomen dat het wonen in een concentratiewijk een negatieve invloed heeft op de mogelijkheden tot maatschappelijke ontwikkeling (Musterd e.a., 1999). In dit hoofdstuk worden onder andere de theorieën beschreven die voor of tegen het negatieve effect pleiten dat het wonen in een concentratiewijk op de maatschappelijke stijging zou hebben.

3.2 Redenen om in een concentratiewijk te wonen

Allochtonen wonen gemiddeld gezien in kwalitatief slechtere woningen dan autochtonen. In wijken met deze woningen, vaak concentratiewijken, is vaker sprake van problemen als vervuiling, graffiti, vernieling en leegstand dan in andere wijken. Ook zijn woningen in deze wijken vaak kleiner en zijn ze minder comfortabel. Zo hebben allochtonen minder vaak voorzieningen als een tuin, een garage of een ligbad (CBS, 2000). Uunk en Dominguez (2002) constateren dat allochtonen in verhouding tot autochtonen vaker verhuizen naar een (andere) concentratiewijk en dat allochtonen die in gemengde wijken wonen ook relatief vaak weer verhuizen naar een concentratiewijk. Nu is het de vraag of zij er bewust voor kiezen om in een concentratiewijk te gaan wonen of dat zij min of meer gedwongen zijn om in zo'n wijk te gaan wonen. In de literatuur worden drie benaderingen onderscheiden die ieder van een andere kant belichten waarom allochtonen relatief vaak in een concentratiewijk wonen.

Culturele voorkeuren benadering

De culturele voorkeuren benadering gaat ervan uit dat allochtonen ervoor kiezen om in een

concentratiewijk te wonen vanwege het feit dat in deze buurt mensen wonen waarbij zij zich thuis voelen. Door dicht bij andere leden van de groep te wonen, kunnen zij makkelijk contacten onderhouden met vrienden en familie (Bolt en Van Kempen, 2002). Ook wonen ze graag bij elkaar vanwege de sociale, economische en emotionele steun die ze van elkaar krijgen. Zij staan immers vaak voor dezelfde problemen, zoals het niet beheersen van de Nederlandse taal en het zoeken van een baan en een woning (Bolt en Van Kempen, 2008). Een ander voordeel dat zij zien in het wonen in een concentratiewijk is de aanwezigheid van voorzieningen die gericht zijn op hun etnische groep, zoals een kerk of een moskee, koffiehuisen of een winkel die halalvlees verkoopt (Dahya, 1974). Het wonen in de nabijheid van landgenoten heeft niet alleen praktische voordelen, maar zorgt er ook voor dat mensen zich gemakkelijker kunnen identificeren met hun eigen woonomgeving. Hierdoor zullen zij zich sneller thuis voelen in de wijk (Beckhoven en Van Kempen, 2002). In een wijk waar mensen wonen met dezelfde etniciteit is het namelijk makkelijker om de eigen cultuur voort te zetten. De buurtbewoners hebben vaker dan in een gemengde wijk gelijke gewoonten en normen en waarden waardoor deze in een concentratiewijk meer kans krijgen om voortgezet te worden. Allochtonen die een sterke band hebben met het land van herkomst, hebben vaak het sterkst de voorkeur om bij elkaar te gaan wonen. De bewegingsvrijheid van vrouwen uit veel niet-westerse culturen is vaak beperkter dan van mannen. Vrouwen hebben dan ook vaak sterker de voorkeur om in een buurt met veel familie en landgenoten te wonen. Buiten concentratiebuurten bestaat een grotere kans dat ze in een isolement raken (Bolt en Van Kempen, 2008).

Sociaal-structurele benadering

De sociaal-structurele benadering laat zien dat allochtonen in principe dezelfde woonwensen hebben als autochtonen. Toch verschilt de woonsituatie van allochtonen en autochtonen als gevolg van hun achtergrondkenmerken. Zo hebben allochtonen over het algemeen een lager inkomen, een lagere arbeids- en onderwijspositie en een andere huishoudenssamenstelling dan autochtonen. Deze achtergrondkenmerken, waarvan de slechtere economische positie één van de belangrijkste is, zorgen er uiteindelijk voor dat allochtonen minder keus hebben op de woningmarkt. Zij zijn daardoor aangewezen op de woningen uit het goedkoopste segment, welke relatief vaak in concentratiewijken gelegen zijn (Bolt en Van Kempen, 2002). Verschillen tussen groepen in de woonsituatie en de ruimtelijke spreiding zijn dus het gevolg van verschillen in achtergrondkenmerken en niet, zoals bij de culturele voorkeuren benadering het geval is, van andere voorkeuren van de mensen. Door de slechte economische positie is de positie van allochtonen op de woningmarkt over het algemeen zwak, waardoor weinig vordering kan worden gemaakt in de wooncarrière (Van den Broek en De Jong, 2006).

Etnische achterstellingsbenadering

De etnische achterstellingsbenadering gaat ervan uit dat allochtonen hun woonwensen over het algemeen moeilijker kunnen realiseren. In tegenstelling tot de sociaal-structurele benadering gaat deze benadering er niet van uit dat alleen achtergrondkenmerken zoals het inkomen en het opleidingsniveau verschillen in de situatie op de woningmarkt veroorzaken, maar dat allochtonen meer barrières op de woningmarkt tegenkomen dan autochtonen. Eén van de barrières is de korte verblijfsduur in Nederland van veel allochtonen, waardoor zij vaker een taalachterstand hebben en velen een gebrek aan kennis van de woningmarkt hebben. Hierdoor zijn allochtonen vaak minder goed op de hoogte van de mogelijkheden op

de woningmarkt (Bolt en Van Kempen, 2002). Een andere barrière die allochtonen tegen kunnen komen is discriminatie op de woningmarkt. Zo komt het voor dat banken minder snel hypotheek verstrekken aan inwoners van achterstandswijken of dat verhuurders van sociale huurwoningen de voorkeur geven aan autochtonen (Aalbers, 2005).

3.3 Concentratie-effecten op de sociale stijging

In de vorige paragraaf is besproken om welke reden allochtonen relatief vaak in concentratiewijken wonen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de effecten die het wonen in een concentratiewijk op haar inwoners heeft.

Bonding en bridging ties

Mensen zijn verwickeld in sociale netwerken, die opgebouwd zijn uit verschillende relaties tussen personen. Deze relaties of netwerken zijn te verdelen in bonding en bridging ties, oftewel bindende en overbruggende relaties. Onder bonding ties vallen de sterke relaties die mensen met elkaar hebben. Hieronder vallen familiebanden en relaties tussen goede vrienden en leveren niet veel nieuwe informatie op. De bridging ties zijn de zwakke bindingen tussen mensen, zoals de relaties met een collega of het contact met de fietsenmaker. Deze relaties kunnen informatie opleveren over de samenleving. Bridging ties kunnen er bijvoorbeeld toe leiden dat iemand meer kennis krijgt over de arbeidsmarkt. De bindingen die belangrijk zijn voor sociale mobiliteit zijn niet te vinden bij mensen die het meest dichtbij iemand zijn te vinden, maar bij de mensen die verder van je af staan, de bridging ties (Van Eijk en Blokland, 2007). Ook Granovetter (1973) maakt onderscheid tussen zwakke en sterke bindingen tussen mensen. Hierbij geeft hij aan dat de relaties die het meest belangrijk zijn voor sociale mobiliteit niet te vinden zijn bij de mensen die het dichtst bij iemand staan, maar dat deze van belang voor persoonlijke en emotionele steun. Zwakke bindingen zorgen daarentegen als het ware zorgen voor verbindingen tussen verschillende soorten mensen, het verspreiden van informatie en het krijgen van toegang tot waardevolle bronnen. Deze zwakke bindingen, de bridging ties zijn dus een belangrijke bron bij het mogelijk maken van sociale mobiliteit (Granovetter 1973).

Niet alle netwerken hebben evenveel potentiaal om bij te dragen aan sociale mobiliteit. Netwerken met het 'beste' kapitaal worden gekenmerkt door diversiteit en door een relatief hoge kwaliteit van bronnen. Hoe meer heterogeen iemands netwerk is, hoe meer verschillende bronnen dit netwerk bevat. Deze bronnen kunnen in verschillende situaties gebruikt worden. In het algemeen kan gesteld worden dat gelijke mensen gelijke bronnen bezitten en daarom zijn bindingen met mensen buiten iemands dichtstbijzijnde sociale netwerk waardevol om sociale mobiliteit te stimuleren. Deze mensen hebben waarschijnlijk bronnen die niet aanwezig zijn in iemands eigen sociale cirkel. Het is dus belangrijk om toegang tot verschillende soorten mensen te hebben, mensen met verschillende achtergronden, verschillende vaardigheden en verschillende interessegebieden. Hoewel de bridging ties in potentie kunnen leiden tot sociale stijging, is dit niet altijd het geval. Doordat deze bindingen 'doelspecifiek' zijn, kunnen ze slechts in bepaalde situaties gebruikt worden. Zo kan bijvoorbeeld alleen in een bepaalde context, afhankelijk van de structuur van het netwerk een bepaald contact leiden tot het vinden van een baan (Flap, 1999). Het sociale netwerk waarvan iemand deel uitmaakt, stelt individuen dus in staat om hun sociaal-economische status te verbeteren. Onderzoeken naar sociale mobiliteit

hebben aangetoond dat hulp van sociale netwerken van significant belang is bij het vinden van een baan (Granovetter, 1973).

Sociaal kapitaal

Binnen concentratiewijken zijn vaak meer bonding en minder bridging ties aanwezig dan in een gemengde wijk. Een gebrek aan bridging ties heeft een beperkende invloed op de sociale stijging. Zo meent Galster (2005) dat een concentratie van allochtonen een negatief effect heeft op de arbeidsmarktpositie.

Naast een gebrek aan bridging ties hebben inwoners van een concentratiewijk vaker dan inwoners van een gemengde wijk een taalachterstand. Verschillende onderzoeken laten zien dat het wonen in een concentratiewijk de sociaal-culturele integratie van allochtonen met de Nederlandse samenleving beperkt. De mate waarin allochtonen contact hebben met autochtonen is belangrijk voor beheersing van de Nederlandse taal. Een taalachterstand heeft een remmende werking op de sociaal-culturele integratie (RMO, 2005). Er kan vanuit worden gegaan dat dit grotendeels te wijten is aan het feit dat inwoners van een concentratiewijk minder contact hebben met autochtonen waardoor zij de Nederlandse taal minder goed beheersen. Ook Gijsberts en Dagevos (2005) concluderen dat allochtonen die veel contact hebben met Nederlanders de Nederlandse taal beter beheersen dan zij die weinig tot geen contact hebben. Het wonen in een concentratiewijk belemmert het in contact komen met de autochtone bevolking; juist deze contacten zijn belangrijk voor het snel en goed leren van de Nederlandse taal (Gijsberts en Dagevos, 2005).

Het versterken van de bridging ties en het beter beheersen van de Nederlandse taal kunnen leiden tot een grotere sociale mobiliteit. Het mengen van de bevolkingssamenstelling van wijken brengt verschillende bevolkingsgroepen bij elkaar, waardoor juist de wijkbewoners met een relatief lage sociaal-economische positie vooruit geholpen zouden kunnen worden. Waar geen menging plaatsvindt, zou het omgekeerde gebeuren en komen de zwakkeren terecht in een negatieve spiraal. Echter, uit onderzoek van Musterd en Ostendorf (2000) komt naar voren dat het wonen in concentratiewijken geen belemmerende uitwerking heeft op de sociaal-economische integratie van allochtonen. Zij concluderen dat vooral persoonlijke kenmerken bepalende factoren zijn voor de sociaal-economische ontwikkeling van individuen. De buurt speelt hierbij nauwelijks tot geen rol. (RMO, 2005). De bewering dat inwoners van een gemengde wijk geen gunstigere sociale stijging laten zien, sluit aan bij de conclusie van verschillende onderzoekers dat gemengde wijken niet leiden tot meer contact tussen verschillende groepen mensen. Inwoners met een lage maatschappelijke status profiteren vaak niet van de inwoners met een hogere status. Zij kiezen er vaak voor om contact te onderhouden met hun eigen soort mensen, zelfs als deze contacten zich in de oude wijk bevinden. Van het verbreden van hun netwerk door middel van bridging ties is nauwelijks sprake (Galster, 2005). De invloed van contacten in de wijk is daarmee klein, terwijl individuele achtergrondkenmerken en structurele kenmerken van de arbeidsmarkt voor een groter deel van invloed zijn bij de mate waarin iemand stijgt op de maatschappelijke ladder (Bolt en Van Kempen, 2008). Ook heeft wonen in een concentratiewijk geen negatieve effecten op de onderwijsprestaties van de inwoners. Hoewel het onderwijsniveau van inwoners van een concentratiewijk gemiddeld lager is dan inwoners van gemengde wijken, is dit niet zozeer het gevolg van het feit dat men in een concentratiewijk woont, als wel van de lagere sociaal-economische achtergrond van de inwoners van een concentratiewijk. Musterd e.a. (2008) concludeert dat wonen in een

concentratiebuurt in de eerste paar jaar een positief effect heeft op de arbeidsmarktkansen. Blijft men er langer wonen, dan nemen de kansen op sociale mobiliteit juist af.

In gemengde wijken wonen mensen met verschillende achtergronden naast elkaar. Inwoners van deze wijken hebben daardoor meer kans om verschillende soorten mensen tegen te komen dan inwoners van meer homogeen samengestelde wijken. Je leeft immers in de nabijheid van andere soorten mensen waardoor je elkaar af en toe tegenkomt op straat. Hierdoor kan makkelijk interactie ontstaan en is er meer gelegenheid dan in homogene wijken om contact met andere soorten mensen te maken. Dit contact kan beperkt blijven tot een groet of kan leiden tot het profiteren van de ander, zoals het lenen van geld of het oppassen op iemands kinderen. Het contact dat in gemengde buurten tussen verschillende mensen plaats vindt, zal eerder leiden tot bridging ties dan in homogene buurten. Zo kan het zijn dat een werkende een werkloze ontmoet en dit contact er toe leidt dat de werkende de werkloze aan een baan helpt (Bolt en Van Kempen, 2008). Zo menen Gijsberts en Dagevos (2005) dat een gemengde buurt leidt tot contact met mensen van de andere groep. Het aandeel allochtonen in een buurt heeft dan ook een positief effect op de hoeveelheid contact tussen autochtonen en allochtonen (RMO, 2005). Hoe meer niet-westerse allochtonen er in een buurt wonen, des te meer contact autochtonen met allochtonen hebben. Dat men in gemengde buurten meer contact met elkaar heeft, is het gevolg van het feit dat er zich meer mogelijkheden voordoen, waarin sociale interactie kan ontstaan (Gijsberts en Dagevos, 2005).

Hoewel er in gemengde wijken meer gelegenheid is tot contact, leidt dit in de praktijk nauwelijks tot intensieve contacten. Vaak is er sprake van het principe van 'soort zoekt soort' (Duyvendak, 2004). Zelfs in sterk gemengde wijken hebben allochtonen vaak alleen contact met leden van de eigen groep. Mensen zoeken uiteindelijk mensen op die op hen lijken en die een zelfde soort levensstijl hebben (Musterd en Ostendorf, 2007). Mensen met verschillende leefstijlen maken dus nauwelijks contact met elkaar, ook al wonen ze in elkaars nabijheid. Ook verschillende onderzoeken in de VS laten zien dat sociale relaties tussen mensen uit verschillende inkomensgroepen vaak minimaal is, zelfs als mensen naast elkaar wonen. Zo maken autochtonen en allochtonen niet snel contact met elkaar (Gijsberts en Dagevos, 2005). Ongeveer de helft van de autochtone staat zelfs gereserveerd of afwijzend tegenover burens van een andere etnische afkomst (Gijsberts en Dagevos, 2005). Ook Bolt en Van Kempen (2008) geven aan dat er in gemengde wijken een kans bestaat dat verschillende bevolkingsgroepen langs elkaar heen leven. Dit kan er zelfs toe leiden dat mensen zich gaan irriteren aan elkaars leefstijl, wat zich kan uiten in confrontaties tussen verschillende groepen mensen. In homogene buurten, waar mensen met eenzelfde levensstijl wonen, komen zulke irritaties minder vaak voor. Dichter bij elkaar wonen betekent dus dat mensen zich meer bewust worden van de verschillen, waardoor de kans op spanningen en confrontaties groter is (Bolt en Van Kempen, 2008).

Een gemengde samenstelling in de wijk leidt in veel gevallen niet tot intensievere contacten tussen mensen met verschillende achtergronden, maar het gemengd wonen kan wel het beeld van de ander veranderen. Sommige vooroordelen blijken mogelijk mee te vallen. Wanneer maatschappelijke groepen elkaar in het dagelijks leven ontmoeten, bevordert dit de wederzijdse beeldvorming. Om die reden is het verstandig om contact en interactie tussen groepen te organiseren (RMO, 2005).

Beeldvorming en stigmatisering van concentratiewijken

Een mogelijk effect van het wonen in een bepaalde wijk is stigmatisering van individuen door buitenstaanders op basis van de reputatie van deze wijk. Gestigmatiseerde wijken kunnen obstakels creëren voor sociale mobiliteit, integratie en maatschappelijke participatie voor de bewoners (Musterd e.a., 2003). Stigmatisering kan gezien worden als het resultaat van het trekken van grenzen tussen plaatsen die men als goed ziet en als slecht.. Enerzijds kan men zich identificeren met een plaats omdat men zich daar thuis voelt, anderzijds kan men zich identificeren tegen een plaats als gevolg van zijn perceptie van die plaats (Van der Burgt, 2008). Het construeren van goede of slechte wijken wordt onder andere gedaan door de media. Daarnaast speelt het publiek een belangrijke rol doordat zij de beelden uit de media overneemt. Wanneer mensen het als waarheid zien dat een wijk een probleemwijk is, kunnen de inwoners van deze wijken zichzelf ook als probleem gaan zien (Van der Burgt, 2008).

Stigmatisering van de wijk en haar inwoners kan verschillende effecten hebben. Allereerst kunnen zich materiële effecten voordoen. Wanneer mensen de keuze moeten maken voor een nieuwe woonplek of waar zij een bedrijf starten, baseren zij hun beslissing onder andere op de reputatie van de wijk (Wacquant, 1993). Omdat buurten met een slechte reputatie gezien worden als risicovol om te investeren, vermijden diensten en instituties de 'slechte' wijken. In wijken met een slechte reputatie ontbreken daarom dan ook vaak lokale instellingen en diensten (Bauder, 2002). Hoewel de reputatie van een wijk niet altijd overeenkomt met de werkelijke situatie in een wijk, kan toch gesteld worden dat vaak de achtergestelde wijken een slechte reputatie hebben. En juist de mensen uit achtergestelde wijken doen vaker een beroep op publieke diensten (Duffy, 2000). Ook kan het voorkomen dat banken minder snel een hypotheek verstrekken aan mensen die afkomstig zijn uit wijken met een slechte reputatie doordat de bank een persoon uit een slechte wijk als meer risicovol ziet. Een ander effect van stigmatisering is discriminatie op de arbeidsmarkt. Werkgevers hebben veronderstellingen over de inwoners van buurten en op basis daarvan nemen zij het besluit iemand al dan niet aan te nemen, zonder iemand op zijn persoonlijke kwaliteiten te beoordelen (Wilson, 1998). Onderzoek van Atkinson en Kintrea (2001) toont aan dat 30 procent van de inwoners uit een buurt met een slechte reputatie moeilijkheden ondervindt bij het vinden van een baan als gevolg van deze stigmatisering (Atkinson en Kintrea, 2000). Dit proces waarbij sprake is van selectieve werving, zorgt ervoor dat werkgevers mogelijk mensen die in een gestigmatiseerde wijk wonen minder snel aannemen (Veldboer e.a., 2002; Permentier, 2009).

Daarnaast kunnen er materiële effecten optreden op sociologisch gebied. Zoals eerder naar voren kwam hebben mensen inhomogene buurten vaak weinig bridging ties, waard zij worden beperkt om sociale contacten aan te gaan met mensen uit andere buurten. Hierdoor wordt voorkomen dat nieuwe informatie en afwijkende ideeën de buurt binnen komen (Warr, 2005).

Ook zijn er mogelijke effecten op psychologisch vlak aan te wijzen. Wanneer inwoners van gestigmatiseerde buurten weten dat hun buurt wordt gezien als slecht, kan dit resulteren in een situatie waarin de inwoners zich ofwel distantiëren van de buurt, ofwel hun gedrag aanpassen aan andere buurtgenoten (Permentier e.a., 2007). Deze situatie beïnvloedt de mentale gezondheid en het gedrag van de inwoners en begrenst de mogelijkheden voor deze mensen om deel te nemen in sociale netwerken buiten hun buurt. Hierdoor vermijden sommige inwoners de confrontatie van stigmatisering en blijven zij

zoveel mogelijk in hun eigen buurt, waardoor zij zo min mogelijk contact hebben met de buitenwereld. Anderen schamen zich voor hun buurt en maken excuses dat zij in een bepaalde buurt wonen (Warr, 2005; Wacquant, 2007). Stigmatisering kan een barrière vormen in het behouden van sociale contacten buiten de buurt. Mensen uit een gestigmatiseerde buurt moeten leren leven met de vooroordelen die over hen worden gevormd, waar zelfvertrouwen voor nodig is. Deze mensen zijn daardoor sneller geneigd zich terug te trekken in hun vertrouwde veilige omgeving van buurtgenoten en familie (Warr, 2005; Wacquant, 2007). Ook kan het voorkomen dat leraren minder vertrouwen hebben in kinderen uit wijken met een slechte naam, waardoor zij meer kinderen in een klas zetten. Als gevolg hiervan kunnen mensen uit gestigmatiseerde wijken gedemotiveerd raken, waardoor zij geen ambitie meer hebben om te stijgen op de maatschappelijk ladder. Uiteindelijk kan deze stereotypering ertoe leiden dat mensen in een vicieuze cirkel belanden (Modood, 2004).

Rolmodellen

Of er nu oppervlakkig of intensief contact tussen buurtbewoners plaatsvindt, in een wijk vervullen buurtbewoners een bepaalde voorbeeldfunctie voor andere buurtbewoners. Ook zonder mondeling contact zie je het gedrag van andere buurtbewoners, waardoor iemands ideeën over wat 'normaal' is, kunnen veranderen. Inwoners zijn voor elkaar dus in zekere zin een rolmodel. Deze rolmodellen kunnen zowel positief als negatief zijn; het zien van 'negatief' gedrag van de buurman kan een negatieve invloed op een persoon hebben (Bolt en Van Kempen, 2008). Bij het zien van bijvoorbeeld crimineel gedrag van buurtbewoners zal iemand sneller geneigd zijn dit als normaal te beschouwen. Vooral jongeren zijn gevoelig voor de invloed van negatieve rolmodellen. Bij jongeren zijn negatieve rolmodellen goede voorspellers van het negatieve gedrag, zoals criminaliteit en gebrek aan arbeidsparticipatie (Galster, 2005). Zo kan het gebeuren dat als gevolg van de rolmodellen in de wijk iemands normen veranderen, waardoor zaken als het belang van het hebben van een baan, scholing en een vaste relatie geen deel meer uitmaken van het waarden- en normenpakket (Galster, 2005). Succes in de maatschappij krijgt op die manier minder kans om zich te ontwikkelen. In de Amerikaanse literatuur wordt verondersteld dat de invloed van deze rolmodellen zeer sterk is. Zo gaat men er vanuit dat door het gebrek aan succesvolle voorbeelden in de directe woonomgeving, de inwoners in een negatieve spiraal van armoede belanden waardoor zij met steeds meer problemen te maken krijgen en hier niet meer uit kunnen komen. In literatuur uit Nederland komt vaak een wat positiever beeld naar voren, waarbij er van uit wordt gegaan dat inwoners van een wijk met veel negatieve rolmodellen ook weer aan deze situatie kunnen ontsnappen. Toch blijkt ook uit Nederlands onderzoek dat het wonen in wijken met veel negatieve rolmodellen een negatieve invloed kan hebben op de inwoners. Zo menen Beckhoven en Van Kempen (2002) dat bewoners met een sociaal-economisch achtergestelde positie die in een concentratiewijk wonen, meer kans hebben om in de kansarmoede te raken en in een sociaal isolement vervallen (Beckhoven en Van Kempen, 2002). Het is lastig om aan te geven in welke mate buurtbewoners van invloed zijn op het gedrag van andere inwoners. Sommige onderzoekers laten zien dat kenmerken van de woonomgeving (zowel buurtbewoners als de fysieke omgeving) delinquent gedrag onder jongeren direct beïnvloeden, terwijl andere onderzoekers aangeven dat de buurt alleen op een indirecte manier invloed heeft op delinquent gedrag (Gerris, 2006).

3.4 Concentratie-effecten op de kwaliteit van de woonomgeving

Sociale cohesie

Sociale cohesie wordt gekenmerkt door de mate waarin buurtbewoners zich met elkaar verbonden voelen. De sterkte van sociale cohesie wordt onder andere bepaald door de mate waarin normen en waarden overeenkomen met die van buurtbewoners, de mate waarin men sociale controle uitoefent op andere buurtbewoners, de mate waarin men zich solidair gedraagt tegenover andere bewoners van de wijk, de mate waarin sociale interactie plaatsvindt en de mate waarin men zich verbonden voelt met de buurt (Kearns en Forrest, 2000). Uit onderzoek van de Amerikaanse socioloog Robert Putnam blijkt dat een grote mate van etnische diversiteit in een wijk 'funest is voor de sociale samenhang'. er is volgens hem een duidelijk verband tussen de mate van diversiteit en vertrouwen, namelijk dat als de etnische diversiteit toeneemt, het vertrouwen onderling en in instituties daalt. Toename van diversiteit in een buurt heeft volgens hem nadelige gevolgen voor het behoud van sociale netwerken. Wanneer deze sociale netwerken minder sterk worden, wordt ook het vertrouwen in elkaar minder sterk. Een hogere concentratie van etnische homogeniteit hangt samen met meer sociaal vertrouwen (Dawkins, 2008). Wanneer mensen in een buurt meer op elkaar lijken bestaat er een grotere kans dat de bonding ties sterker zijn dan in een heterogene buurt, waardoor men elkaar meer vertrouwt. In homogene wijken is het vertrouwen in andere inwoners van de wijk en in lokale politici vaak groter volgens Putnam. Deze sociale cohesie kan in een homogeen samengestelde wijk zelfs zo sterk zijn dat er geen contacten hoeven te zijn met mensen buiten de wijk van andere etnische groepen of uit andere sociale klassen (Bolt en Van Kempen, 2008). Het onderzoek van Putnam heeft betrekking op de VS, maar ook Nederlands onderzoek door bijvoorbeeld Lancee en Dronkers (2008) laten zien dat etnische heterogeniteit een negatief effect heeft op de sociale cohesie van de buurt doordat men zich minder verbonden voelt met de buurt (Bolt en Van Kempen, 2008).

Volgens Portes (1998) zijn er ook nadelige gevolgen van een sterke sociale cohesie. Sterke sociale bindingen zorgen voor grotere sociale controle over het gedrag van individuen. Ook kan veel sociale cohesie zorgen voor beperktere toegang tot bronnen en voor beperkingen op de individuele vrijheid. Binnen de groep heersen bepaalde normen waar je je als lid van de groep aan moet houden, anders val je er buiten. Door de groepsdruk kan een individu zijn gedrag aanpassen om niet buiten de groep te vallen. Wanneer de groepsbinding erg sterk is, kan dit leiden tot uitsluiting van mensen die afwijkend gedrag vertonen met dat van de groep (Portes, 1998).

Economisch

De vraag naar producten en voorzieningen in een wijk is afhankelijk van de mensen die in de wijk wonen. Mensen met een hoog inkomen hebben meer behoefte aan winkels met luxe producten dan mensen met een laag inkomen. In wijken met een gemengde bevolking is de kans daarom groter dan in een homogeen samengestelde wijk dat er een gedifferentieerde vraag bestaat naar producten, diensten en voorzieningen. Voorzieningen hebben voldoende draagvlak nodig om te kunnen blijven bestaan (Bolt en Van Kempen, 2008). Door de gevarieerdere vraag in gemengde wijken bestaat daarom de kans dat bepaalde voorzieningen niet kunnen blijven voortbestaan. Dit kan tot gevolg hebben dat bepaalde voorzieningen uit de wijk wegtrekken waardoor panden leeg komen te staan. Deze

leegstaande panden kunnen zorgen voor onaangename plekken in een buurt (Atkinson, 2000). In concentratiewijken wonen vooral allochtonen met een inkomen lager dan modaal en een opleidingsniveau dat lager dan gemiddeld is. In deze wijken, waar de samenstelling dus redelijk homogeen is, is de kans groter dat van dezelfde soort voorzieningen gebruik gemaakt wordt. Zo zal een kerk in een wijk waar veel moslims wonen geen bestaansrecht hebben, terwijl veel mensen wel gebruik zullen maken van een moskee. In concentratiewijken is dus over het algemeen sprake van specifieke wensen naar en daardoor grote vraag naar bepaalde producten en voorzieningen.

In wijken met een homogene samenstelling wordt meer geïnvesteerd in publieke goederen doordat er veel onderling vertrouwen is. In gemengde wijken is er volgens Putnam vaker dan in een homogene wijk, gebrek aan vertrouwen in elkaar, waardoor men minder snel durft te investeren. In zijn onderzoek toont hij aan dat in etnisch homogene buurten het vertrouwen in andere buurtbewoners groter is waardoor men sneller geneigd is samen te werken (Putnam, 2007). Naast het feit dat er meer vertrouwen is in elkaar, is een inwoner uit een concentratiewijk ook sneller geneigd een eigen bedrijfje in de wijk op te starten, aangezien hij 'eigen' afnemersgroepen heeft (RMO, 2005).

Tevredenheid

Allochtonen komen vaker dan autochtonen in de kwalitatief minder goede woningen te wonen. Deze slechtere woonomstandigheden zijn waarschijnlijk de oorzaak van een grotere ontevredenheid over de woonomgeving. Zij klagen vaker over overlast en onveiligheid in de woonomgeving en zijn vaker ontevreden over de bevolkingssamenstelling. Daarnaast voelen niet-westerse allochtonen zich minder thuis in hun buurt dan Nederlanders. Ze hebben minder contact met burens en andere buurtbewoners en voelen zich minder verantwoordelijk voor de leefbaarheid van de buurt. Ook zijn ze vaker ontevreden over de omgang van buurtbewoners met elkaar. Ze geven niet alleen vaker aan dat ze zelf niet actief betrokken zijn bij wat er in de buurt gebeurt, maar ook dat andere buurtbewoners niet actief betrokken zijn. Het aandeel dat ontevreden is met de woning is onder allochtonen drie keer zo groot als bij autochtonen (Amse en Faessen, 2000). Opvallend is ook dat allochtonen die zowel in concentratie- als in gemengde wijken wonen, vaker ontevreden zijn dan autochtonen. In concentratiewijken is deze ontevredenheid vaker nog groter. Zowel allochtonen als autochtonen zijn over het algemeen tevreden met de aanwezigheid van basisscholen, speelgelegenheid en winkels in de buurt. Allochtonen zijn minder tevreden over het openbaar groen in de wijk en over de recreatieve voorzieningen, terwijl autochtonen vaker ontevreden zijn over de parkeergelegenheid. Deze ontevredenheid kan verklaard worden vanuit het feit dat allochtonen voor hun recreatie meer zijn aangewezen zijn op de directe omgeving. Autochtonen recreëren vaker op grotere afstand van de woning doordat zij onder andere vaker dan allochtonen in het bezit zijn van een auto (Bolt en Van Kempen, 2002). De grotere ontevredenheid onder allochtonen is ook te verklaren vanuit hun lagere inkomen. Een laag inkomen is immers een beperking bij het realiseren van een eventuele verhuiscens.

3.5 Activiteitenpatroon

Door technologische veranderingen kunnen afstanden steeds makkelijker overbrugd worden. Via internet kan gebeld worden met een vriend die in Nieuw-Zeeland woont, via de

webshop kunnen artikelen vanuit de andere kant van Nederland besteld worden en binnen een uur kan je vanaf Nederland in Londen zijn. In een tijd waarin afstand steeds minder belangrijk wordt is het de vraag of de buurt er nog wel toe doet. Waar men vroeger aangewezen was op de voorzieningen die zich in de directe woonomgeving bevonden en men vooral contact had met mensen die in de buurt woonde, is het de vraag in hoeverre de buurt er nu nog toe doet in het leven van mensen.

De mate waarin men activiteiten uitvoert in de buurt is afhankelijk van de individuele kenmerken van bewoners (Van Marissing, 2005). Geslacht, de woonduur en de hoogte van het inkomen zijn factoren die invloed hebben op de betekenis die de buurt heeft. Er kan gesteld worden dat de mate waarin men activiteiten uitvoert in de buurt samenhangt met de mate waarin de buurt van belang is in het leven van mensen. Vrouwen zijn over het algemeen meer betrokken in de wijk dan mannen, wat deels te wijten is aan het feit dat vrouwen vaker voor de kinderen zorgen. De activiteiten van kinderen zijn immers over het algemeen sterk op de directe woonomgeving gericht (Lupton, 2003). De moeders van de kinderen zijn daardoor ook vaker dan de vaders in de buurt te vinden. Het activiteitenpatroon binnen de wijk is ook afhankelijk van de tijdsduur dat men in de buurt woont. Mensen die lange tijd ergens wonen, zijn relatief sterk op de eigen buurt gericht (Buys e.a., 1997). Zij wonen lang in de buurt en hebben daardoor meer sociale contacten in de buurt dan mensen die daar korter woonachtig zijn. Over het algemeen versterken onderling sociaal contact en buurtbinding elkaar. Het kan echter voorkomen dat bewoners zeggen dat ze zich sterk met de buurt verbonden voelen, maar niet sociaal actief zijn binnen hun buurt (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002; Van der Horst e.a., 2001). Een ander kenmerk dat het activiteitenpatroon beïnvloedt is de hoogte van het inkomen. Zo geven Forrest en Kearns (2001) aan dat de buurt belangrijker is voor mensen met lage inkomens dan voor mensen die meer te besteden hebben. Over het algemeen brengen mensen met een laag inkomen meer tijd door in de directe woonomgeving dan mensen met een hoger inkomen. Mensen met een laag inkomen hebben bijvoorbeeld meer contact met bewoners in de directe woonomgeving. Ook voeren zij meer activiteiten binnen de buurt uit. Samenhangend met het inkomen kan een onderscheid worden gemaakt tussen huiseigenaren en huurders. Uit onderzoek in Groot-Brittannië komt naar voren dat huurders 60 procent van hun dagelijkse activiteiten in de wijk uitvoeren, terwijl wooneigenaren 25 procent van hun activiteiten binnen de wijk uitvoeren (Atkinson en Kintrea, 1998).

3.6 Samenvatting

Allochtonen wonen relatief vaak in concentratiewijken. Dit kan op drie manieren verklaard worden. Ten eerste vanuit de culturele voorkeuren benadering, waarbij ervan uit wordt gegaan dat allochtonen graag bij elkaar wonen vanwege emotionele en sociale steun. Zij vinden het prettig om bij andere mensen van het land van herkomst te wonen, omdat zij zich daar thuis voelen en zij zich dan goed met de buurt kunnen identificeren. De tweede verklaring is te vinden in de sociaal-structurele benadering, waarbij wordt gesteld dat allochtonen achtergrondkenmerken, zoals een lager inkomen en een lage onderwijspositie, hebben. Hierdoor zijn zij aangewezen op goedkopere woningen in een concentratiewijk. De etnische achterstellingsbenadering tenslotte geeft aan dat allochtonen vaker barrières

tegenkomen, zoals discriminatie en een gebrek aan kennis van de woningmarkt, waardoor zij hun woonwens moeilijker kunnen realiseren.

Er bestaan twee soorten relaties tussen mensen: de bonding ties, ofwel de sterke verbindingen en de bridging ties, de zwakke verbindingen. De bonding ties zijn banden tussen familie en vrienden en kunnen emotionele steun geven, maar leveren weinig nieuwe informatie op. De bridging ties kunnen juist wel informatie opleveren en deze relaties zijn te vinden tussen mensen die verder van elkaar af staan, zoals collega's. Er wordt verondersteld dat een sociaal netwerk met verschillende soorten relaties het meeste kans geeft op sociale stijging in de maatschappij. Juist in de concentratiewijken hebben mensen vaak eenzijdige relaties, doordat zij vaak slechts contact hebben met het soort mensen die het meest op hen lijken. Om deze reden pleiten beleidsmakers vaak voor het mengen van wijken, zodat mensen ook in aanraking komen met een ander soort mensen. In gemengde wijken bestaat immers meer gelegenheid om andere mensen tegen te komen dan in een homogeen samengestelde wijk. Toch blijkt vaak dat gemengde wijken niet altijd leiden tot meer contact met andere soorten mensen. Mensen zoeken toch vaak contact met mensen die op hen lijken, die een soortgelijke levensstijl hebben.

Het wonen in een concentratiewijk kan leiden tot stigmatisering van de inwoners van de wijk op basis van de reputatie van de wijk. Stigmatisering kan leiden tot een minder groot animo van bedrijven om zich in de wijk te vestigen. Ook zijn banken soms voorzichtiger met het verstrekken van een hypotheek aan iemand uit deze wijk omdat de bank dit als risicovol ziet. Daarnaast kunnen werkgevers bij het zien van iemands woonadres terughoudend reageren wanneer iemand solliciteert naar een baan. Ook leidt stigmatisering ertoe dat het netwerk van iemand uit een wijk met een slechte reputatie zeer homogeen blijft, aangezien nieuwe contacten met mensen buiten de wijk soms moeilijker te maken zijn. Hierdoor komt nieuwe informatie de wijk niet binnen.

Buurtbewoners vervullen voor elkaar de functie van rolmodel. Deze rolmodellen kunnen zowel positief als negatief zijn. Het gedrag van buurtgenoten wordt vaak de norm van wat normaal gedrag is. Juist in achterstandswijken zijn meer negatieve rolmodellen te vinden. Dit kan betekenen dat de inwoners van een wijk met veel criminaliteit en werkloosheid daar niet meer uit kunnen ontsnappen. Hoewel dit laatste een beeld is dat vooral in de VS naar voren komt, blijkt ook in Nederland dat de bewoners van achtergestelde wijken meer kans hebben om in de kansarmoede te raken.

In concentratiewijken, waar de bevolking vaak vrij homogeen is samengesteld, is vaak sprake van een sterke sociale cohesie. Men is vaak solidair naar elkaar toe en men heeft veel contact met elkaar. Door deze sterke sociale cohesie is het vertrouwen naar elkaar vaak groter dan in gemengde wijken. Door deze sociale cohesie voelt men zich meer verbonden met de buurt. Naast positieve effecten van sociale cohesie, kunnen ook negatieve gevolgen optreden. De groepsdruk kan bepalen wat een individu moet doen en bij het uiten van afwijkend gedrag, bestaat de mogelijkheid dat je door de groep verstoten wordt.

Er wordt wel gesuggereerd dat wanneer mensen met andere mensen in aanraking komen, de zwakkeren zich dan zouden kunnen optrekken aan de sterkeren. Gemengde wijken zouden op die manier kunnen bijdragen aan een betere sociale stijging. De bridging ties die men in gemengde wijken kan onderhouden, hebben immers een positief effect op de sociale mobiliteit van mensen. Toch blijkt dat mensen vaak contacten onderhouden met mensen die op hen lijken, waardoor zij nauwelijks contacten onderhouden met deze 'voorbeeldfuncties'. Wanneer deze contacten zich niet voordoen, leiden gemengde wijken

ook niet tot een betere sociale positie in de maatschappij. Eén van de oorzaken van de minder goede ontwikkeling op de sociale ladder van mensen die in een concentratiewijk wonen, heeft te maken met een taalachterstand. Als allochtonen minder in aanraking komen met Nederlanders, leren zij de Nederlandse taal vaak minder goed.

In economisch opzicht is het gunstig als er veel van dezelfde soort mensen bij elkaar wonen; dan bestaat er over het algemeen een groter draagvlak voor bepaalde voorzieningen. Ook is het onderlinge vertrouwen vaak groter in homogene wijken, waardoor men sneller durft te investeren in deze wijken. Een eigen bedrijfje opstarten is minder risicovol aangezien iemand verzekerd is van vaste afnemersgroepen.

4. Molukkers aan het woord over hun wijk

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is het theoretisch kader aan bod gekomen. Hierbij is op basis van de theorie beschreven waarom mensen in een concentratiewijk wonen, wat de invloed hiervan op hun leven is en wat voor activiteiten mensen in hun wijk uitvoeren. Hierdoor ontstaat een algemeen beeld en wordt het onderwerp inzichtelijk. In dit hoofdstuk is aandacht voor de individuele gevallen en de achterliggende motieven en ideeën van mensen. Door middel van diepte-interviews onder Molukkers die zowel binnen als buiten Molukse concentratiewijken wonen, wordt een beeld gegeven van de persoonlijke ervaringen van mensen.

4.2 Verloop van de interviews

De interviews zijn gehouden bij Molukkers die zowel binnen als buiten een concentratiewijk wonen. Molukkers die binnen een concentratiewijk wonen zijn benaderd in de Molukse wijken in Moordrecht en Alphen aan den Rijn. Zij zijn ofwel op straat ofwel thuis aan de deur benaderd met de vraag of zij mee willen doen aan dit onderzoek. De Molukkers die buiten concentratiewijken wonen zijn volgens de zogenaamde sneeuwbalmethode benaderd. Via Molukkers die binnen concentratiewijken wonen, is contact gezocht met Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen. Vervolgens zijn via deze personen weer andere Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen benaderd. De interviews namen 30 minuten tot een uur in beslag. Dit was afhankelijk van de hoeveelheid informatie die de respondenten los lieten en van de relevantie van deze informatie. Sommige mensen hadden over bepaalde onderwerpen geen mening, terwijl anderen over bepaalde onderwerpen enthousiast wilden vertellen.

De bereidheid om mee te werken aan de interviews was groot. De meeste mensen waren enthousiast om een bijdrage te leveren aan het onderzoek en vertelden graag over hun persoonlijke ervaringen en vertelden vaak met trots over hun Molukse achtergrond. Een interview bij een ouder echtpaar verliep moeilijk vanwege een slechte beheersing van de Nederlandse taal. De rest van de interviews verliep soepel en doordat de respondenten over het algemeen enthousiast waren om mee te werken, verliep het verzamelen van informatie gemakkelijk. De sfeer tijdens de interviews was goed en naar mijn idee was er genoeg vertrouwen vanuit de Molukkers naar mij toe. Zo werd ik na enkele interviews in Alphen aan den Rijn uitgenodigd om een hapje mee te eten tijdens een condoleancebijeenkomst. Er waren veel Molukkers vanuit het hele land aanwezig en ik mocht hier een hapje mee eten.

Onderzoekseenheden

Voor dit onderzoek zijn 27 personen geïnterviewd, waarvan 17 respondenten binnen een concentratiewijk wonen en 10 buiten een concentratiewijk wonen. De respondenten zijn tussen 18 en 84 jaar oud. Ongeveer een kwart van de geïnterviewden is tussen de 18 en 35 jaar oud, de helft tussen 35 en 65 jaar oud en een kwart is 65 jaar of ouder. De verdeling tussen het aantal geïnterviewde mannen en vrouwen is ongeveer gelijk. Het opleidingsniveau van de 65 plussers is vooral laag, van de groep tussen 18 en 65 jaar varieert het opleidingsniveau; ongeveer tweederde is laag opgeleid en één derde is hoog opgeleid. In

bijlage 3 is een korte beschrijving te vinden van de respondenten. Niet alle respondenten wilden dat hun naam genoemd werd in dit onderzoek. Bij deze personen is daarom een pseudoniem gebruikt, welke in de bijlage te herkennen is aan het sterretje dat achter de naam is geplaatst.

4.3 Tevredenheid met de woning en de wijk

Nadat de Molukkers in Nederland een aantal jaren in de opvangkampen hebben gewoond, worden er woonwijken voor hen gereed gemaakt. Hoewel zij ook de keuze krijgen om buiten een speciaal voor hen gebouwde wijk te gaan wonen, kiest het grootste deel van de Molukkers ervoor om in deze concentratiewijken te gaan wonen. Veel Molukkers hadden toentertijd weinig kennis van de Nederlandse woningmarkt en de Nederlandse samenleving, waardoor zij aangewezen waren op de woningen die hen werden aangeboden. Momenteel woont een deel van de Molukkers buiten de concentratiewijken, maar nog steeds wonen velen binnen deze wijken. Deze paragraaf geeft inzicht in de motieven van mensen om binnen of buiten een Molukse wijk te wonen en de tevredenheid met de woning en de buurt.

4.3.1 Tevredenheid met de woning

Voor de eerste generatie Molukkers die binnen een concentratiewijk woont is erg tevreden met de woning. De meeste ervaren zij als voldoende en ook de kwaliteit is naar hun zin. Een respondent van de eerste generatie geeft aan dat hij het jammer vindt dat zijn tuin een stuk kleiner is dan op de Molukken, waar hij zijn eigen groente en fruit kon verbouwen. Op een enkel kritiekpuntje na, woont de eerste generatie met grote tevredenheid in de woning en heeft zij weinig aan te merken op de woning. Zo geven twee geïnterviewden van de eerste generatie aan:

“Zie je die keuken en die berging? Dat is toch mooi? En boven heb ik nog twee slaapkamers, dat is meer dan genoeg.” - meneer Manusama, 79 jaar.

“Ik vind het wel goed zo, maar ik snap niet dat ze gaan renoveren, want het is heel mooi.” - mevrouw Matulesy, 74 jaar.

De jongere generatie Molukkers zijn vaak wat kritischer over de kwaliteit van de woning. Hoewel zij aangeven dat zij over het algemeen tevreden zijn met de woning, zijn er volgens hen wel een aantal dingen dat verbeterd mag worden.

“De huizen tochten, daarom is het soms een beetje koud. En de verwarming zou ik wel wat moderner willen. Die zitten er al jaren in en die zijn nu wel eens aan vervanging toe.” - Cootje, 63 jaar.

“Voor mij is het groot genoeg, maar de kwaliteit is niet al te best. In 1990 werden de huizen gerenoveerd en toen werd het iets beter, maar het moest allemaal zo goedkoop mogelijk en dat kun je wel zien.” - Tom, 50 jaar.

“De keuken zou ik wel wat luxer willen, maar verder is de woning prima zo hoor. Met twee kinderen is het goed te doen hier, er is precies genoeg ruimte.” - Dave, 35 jaar.

Dat de jongere generaties vaak kritischer zijn ten aanzien van de woning komt mogelijk doordat zij een betere vergelijking kunnen maken met andere woningen. Zij komen vaker dan de eerste generatie bij mensen thuis die buiten de Molukse wijk wonen. Daardoor zijn zij zich mogelijk meer bewust van de verschillen tussen de woningen in de concentratiewijk en de vaak kwalitatief betere woningen buiten de wijk. Zoals eerder naar voren kwam, bevindt de familie- en vriendenkring van de eerste generatie zich vaak vooral binnen de eigen wijk, waardoor zij slechts die woningen van binnen zien.

4.3.2 Tevredenheid met de wijk

De Molukkers zijn over het algemeen zeer tevreden met de wijk. Positieve aspecten van de wijk zijn allemaal van sociale aard. Men noemt vaak het behoud van de Molukse cultuur, de omgang met de mensen en de sterke sociale cohesie in de wijk.

Behoud cultuur

Vanaf de jaren 50 wonen de Molukkers in Nederland als groep bij elkaar. Als zij uit de woonkampen moeten verhuizen, vinden zij het erg prettig dat zij als groep bij elkaar mogen blijven wonen. De Molukkers van de eerste generatie geven aan dat zij Nederland nog niet goed kenden en dat zij op deze manier op elkaar konden terugvallen. Door bij elkaar te blijven wonen, kan ook de eigen cultuur worden voortgezet. In de jaren 50 wordt dat als zeer positief ervaren, maar ook tegenwoordig vindt men het belangrijk dat de Molukse cultuur kan blijven voortbestaan.

“Onze cultuur kan in de wijk blijven voortbestaan, er zijn bijvoorbeeld allemaal mensen die naar de kerk gaan. In de wijken is alles georganiseerd: je hebt er de kerk, jongerenorganisaties en ander activiteiten. Mensen buiten de wijk zijn veel meer geassimileerd, dan zijn ze moeilijker te verbinden.” - meneer Manusama, 79 jaar.

“Buiten de wijk zou de cultuur verdwijnen. Hier vindt iedereen het belangrijk en iedereen leeft volgens deze cultuur. Ik zou het bijvoorbeeld niet fijn vinden als ik in een wijk met alleen maar Nederlanders zou wonen, omdat zij toch andere gewoontes hebben.” - Sam, 28 jaar.

Voor alle respondenten is het belangrijk dat de Molukse cultuur in de wijk blijft bestaan. De mogelijkheid om deze cultuur voort te zetten is in de wijk groter dan buiten de wijk. Enerzijds heeft dit ermee te maken dat er makkelijk iets georganiseerd kan worden. Zoals meneer Manusama aangeeft, worden er verschillende activiteiten georganiseerd in de wijk. Culturele kenmerken van de Molukkers kunnen in de vorm van deze activiteiten, zoals het houden van een Molukse kerkdienst, behouden blijven en door worden gegeven aan de volgende generaties. Naast het organisatorische aspect is de mogelijkheid om de cultuur voort te zetten in de wijk ook groter doordat iedereen op ongeveer dezelfde manier leeft. De Molukse normen en waarden worden immers in de wijk geaccepteerd en op dezelfde manier uitgedragen.

Omgang met elkaar

Naast Molukse etensluchtjes en de aanwezigheid van Molukse vlaggetjes of andere Molukse producten, uit de cultuur zich in de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Van oud tot jong geeft aan dat Molukkers anders met elkaar omgaan dan Nederlanders.

“In de Nederlandse wijken mag minder, als er daar veel kinderen te druk zijn worden ze gelijk weg gestuurd, daarom komen ze bij ons in de wijk spelen. De Nederlanders zeggen dan gelijk ‘dat mag niet’. Hier laten we ze maar, daarom zijn hier zoveel kinderen.” - Meneer Laukon, 84 jaar.

“Wij helpen elkaar altijd, in de Nederlandse wijk hoef je niks van elkaar te verwachten, maar hier zet iemand anders bijvoorbeeld je container binnen. En bij trouwerijen of overlijden helpen wij elkaar.” - Cootje, 64 jaar.

“Wij kijken niet zo nauw als we bijvoorbeeld een feest houden. Nederlanders bellen dan gelijk de politie als er een paar auto’s verkeerd geparkeerd staan. Dat vind ik wel gezeik hoor.” - Tamara, 24 jaar.

“Bij ons komen de mensen zonder te bellen over de vloer. Bij Nederlanders moet je eerst bellen, maar hier hoeft dat niet hoor.” - Meneer Manusama, 79 jaar.

Terwijl het interview met meneer Manusama wordt afgenomen, komt er inderdaad zonder te bellen, een buurman langs die wat sinaasappels komt brengen. Hij maakt nog even een praatje en vertrekt weer.

“Kijk, dat bedoel ik nou! Iedereen komt hier gewoon binnen. En dat hebben we niet afgesproken. En toen ik een paar weken geleden ziek was, kwam hij ook een paar keer langs om boodschappen voor me te doen en om een praatje te maken.” - meneer Manusama, 79 jaar

Zowel de Molukkers die binnen als Molukkers die buiten de wijken wonen, geven aan dat er een verschil bestaat in de manier waarop de mensen met elkaar omgaan. De Molukkers leven als één groep met elkaar, terwijl men buiten de wijken meer op zichzelf gericht is. De Molukkers die de wijk hebben verlaten merken dit verschil ook altijd op.

“In mijn wijk is het onpersoonlijker. Ik heb bijna geen contact met de mensen daar. Dat vind ik ook niet erg hoor, ik zoek de gezelligheid op in Moordrecht.” - An, 54 jaar.

“Ik woon hier 15 kilometer vandaan, maar ik kom vaak even langs hier. De sfeer is hier goed en iedereen kent elkaar. In mijn wijk heb ik ook wel contact met de burens, maar hier is het toch anders, omdat wij meer hetzelfde denken.” - Sylvana, 28 jaar.

Sociale cohesie

Uit de interviews komt naar voren dat de saamhorigheid in de wijk groot is. De onderlinge band in de wijk is sterk, er heerst een persoonlijke sfeer en men kent elkaar goed. De Molukse gemeenschap wordt dan ook gekarakteriseerd door een sterke sociale cohesie. De inwoners weten wie de meeste buurtbewoners zijn en hebben veel contact met elkaar. De

sociale controle is hierdoor groot in de wijk. Een buitenstaander die zich in de wijk begeeft wordt direct waargenomen door de inwoners. Nadat ik één middagje voor de interviews de wijk in ben gegaan, viel dat sommige inwoners gelijk op.

“Dan denk je van wat doet een Nederlander hier? Dat bedoel ik niet negatief hoor, maar eigenlijk komen hier haast nooit Nederlanders, dus dat valt op.” - mevrouw Manuhutu, 70 jaar.

De grote sociale controle wordt door de meesten als positief ervaren. Zij zien vooral voordelen van de grote sociale controle. Het geeft hen een veilig gevoel omdat er op iedereen gelet wordt.

“Er kan hier niks met de kinderen gebeuren, er wordt altijd op ze gelet. Als je ze kwijt bent, weten de burens meestal wel waar ze zijn.” - Jetti, 50 jaar.

De sociale cohesie in de wijk is voor veel inwoners een reden om graag in de wijk te willen wonen. De wijk is immers een hechte gemeenschap waar iedereen elkaar kent en waar de mensen een goede band met elkaar hebben. Toch zijn er ook inwoners die deze sterke sociale cohesie als negatief ervaren. De eerste generatie ervaart slechts voordelen hiervan, maar de jongere generaties zijn vaak negatiever over de sterke sociale cohesie. Zij vinden het soms beklemmend en voelen zich niet vrij in de wijk.

“In deze wijk kent iedereen je, dat is af en toe wel vervelend. Ik was blij dat ik op kamers ging in Utrecht. Daar kon ik lekker doen waar ik zelf zin in had en kreeg ik geen gezeur van familie of vrienden. Daar voelde ik mij veel vrijer.” - Joram, 24 jaar.

“Ik vind het vervelend dat er zo op je wordt gelet. Alles wat je doet wordt in de gaten gehouden. Als ik daar met een meisje sta te praten, weet de volgende dag iedereen dat. Dan vragen ze gelijk wie dat was.” - Johnny, 23 jaar.

“Toen ik hier woonde mocht ik weinig. In Amsterdam heb je meer vrijheid. In Amsterdam kom je mensen tegen met verschillende ideeën, daar pik ik gewoon uit, wat ik goed vind. Ja, daar was het seks, drugs en rock’n roll. Daar kon je doen wat je wilde.” - Cissy, 57 jaar.

Uiteindelijk heeft Cissy dan ook de wijk verlaten omdat hij zich niet vrij voelde in de wijk. Rond zijn 25^e jaar is hij daarom uit de wijk vertrokken en in Amsterdam gaan wonen. Vooral degenen tussen 18 en 30 jaar ondervinden nadelige gevolgen van de sterke cohesie in de wijk. Zij hebben een leeftijd dat zij willen onderzoeken wat er mogelijk is in de samenleving en dat wordt moeilijk als er veel op je gelet wordt. Toch is het opvallend dat verschillende tweede generatie Molukkers op latere leeftijd weer naar de wijk terugkeren, terwijl zij zich tussen hun 18^e en 30^e jaar ergerden aan de grote sociale controle. Het feit dat iedereen elkaar kent wordt in de jongere jaren als vervelend ervaren, terwijl men op latere leeftijd vaak op zoek is naar een wijk waar iedereen elkaar kent. Men wordt dan juist aangetrokken door de gezelligheid in de wijk en de vele hechte sociale contacten; dan zoekt men juist de wijk met haar sterke sociale cohesie weer op.

De reden om de wijk te verlaten is vaak vanwege de hierboven genoemde sociale cohesie en hoge groepsdruk, die kenmerkend zijn voor de Molukse wijk. Andere redenen om de wijk te verlaten zijn van praktische aard en zijn niet direct aan de Molukse wijk te wijten.

“Ik woon hier (Bunnik, red.) nu omdat dat veel dichterbij mijn werk is. Nu ben ik er na twintig minuten te fietsen. Ik vond hier een leuke baan, dus gingen we verhuizen. Ik vond het niet lastig om de wijk te verlaten, want deze baan wilde ik graag hebben.” - Sam, 28 jaar.

“Ik onderneem heel graag verschillende dingen en in Amsterdam zijn die mogelijkheden dichterbij. Het kan wel vanuit de wijk, maar dat is toch lastiger. In Amsterdam heb je veel uitgaansmogelijkheden en veel meer keus aan banen.” - Cissy, 57 jaar.

“Voor mijn studie moest ik wel verhuizen. Het was te ver om elke dag op en neer te reizen. Nu zit ik lekker dichtbij school en ook met uitgaan is het handiger als je zo dichtbij woont.” - Joram, 24 jaar.

Verhuiswens

Op de vraag aan de Molukkers die binnen een Molukse wijk wonen of zij zouden willen verhuizen als zij een miljoen euro zouden krijgen, wordt door bijna iedereen “Nee!” geantwoord. De eerste generatie is hierin het stelligst. Zij zijn erg gehecht aan de wijk en aan de bewoners. Weggaan is voor hen geen optie wanneer dat niet nodig is. Dat deze eerste generatie het meest gehecht is aan de wijk kan ook worden verklaard vanwege het feit dat zij al langer in de wijk woont waardoor de band met de wijk sterker is. Ook de tweede generatie is over het algemeen niet bereid de wijk te verlaten. Toch is er een deel onder hen die voor een miljoen mogelijk wel zouden willen verhuizen. Maar ook deze generatie houdt vrij sterk vast aan de wijk. Want zelfs met een miljoen zouden velen liever in de wijk willen blijven wonen.

“Waarom zou ik op mijn leeftijd nog moeten verhuizen? Nee hoor, ook met een miljoen zou ik hier niet weg gaan.” - mevrouw Matulesy, 74 jaar.

“Ik zou hier nooit weggaan. Ik woon hier al zo lang, ik ken iedereen uit de buurt en ik zou ook mijn kinderen erg missen. Ik wil hier niet weg.” - mevrouw Tuharea, 57 jaar.

“Een miljoen? Haha, natuurlijk zou ik dan weggaan! Dan zou ik een mooi vrijstaand huis kopen en als er geld over is nog een mooie auto erbij.” - Johnny, 23 jaar.

De eerste generatie Molukkers is erg gehecht aan de wijk. Vaak hebben zij vrijwel alleen contact met mensen binnen de Molukse wijk. Hun sociale leven speelt zich vooral in de wijk af. Zij willen voor geen miljoen euro de wijk verlaten; dat zou immers ook betekenen dat zij hun sociale leven moeten opgeven. Hoe jonger de Molukkers zijn, hoe makkelijker zij zouden verhuizen. Voor sommigen is de mogelijkheid om een mooiere woning te kopen nog steeds geen reden om de wijk te verlaten, terwijl anderen toch wel zouden willen verhuizen. Vooral de personen onder de dertig jaar vertrekken met een miljoen makkelijk uit de wijk. Ook de literatuur aan dat mensen die lange tijd in dezelfde wijk wonen, relatief sterk op de eigen

buurt gericht zijn. Daarnaast zorgt een lager inkomen ervoor dat mensen meer aangewezen zijn op de directe woonomgeving. Deze twee aspecten kunnen verklaren waarom de ouderen zich meer verbonden voelen met de wijk. De ouderen wonen er immers langer en zij verdienen over het algemeen minder dan de jongere generaties.

Bij de jongere generatie is te zien dat zij het lastig vinden om de wijk met de goede sfeer, de hechte contacten en de aanwezigheid van de Molukse cultuur te verlaten. Toch is de goede sfeer in de wijk niet voor iedereen een reden om niet te verhuizen. Zij zijn immers minder dan hun ouders en grootouders gehecht aan de wijk en haar inwoners. Toch zijn er onder de jongere generaties verschillenden die een goed salaris hebben, waarmee zij een kwalitatief betere woning voor zouden kunnen kopen, maar er toch voor kiezen om in de wijk te blijven wonen.

“Ik heb wel eens gedacht om te gaan verhuizen naar een mooiere woning in de buurt hier, maar mijn kinderen willen dat niet, zij hebben zoveel vriendjes. De sfeer is hier goed, ik denk dat ik hier later niet meer wegga, ook niet als ik een miljoen krijg. Ik ben ook niet materialistisch ingesteld.” - Jetti, 50 jaar.

Molukkers die de wijk hebben verlaten, hebben dit vaak gedaan vanwege studie of een baan of vanwege een relatie met een Nederlander. Toch missen veel mensen die de wijk verlaten hebben de sfeer die heerst in de Molukse wijk. Wanneer zij druk bezig zijn met een baan en met de opvoeding van de kinderen, zien zij dat vaak niet als probleem. Maar wanneer zij wat ouder worden en meer vrije tijd krijgen, richten zij zich vaak meer op de Molukse wijk. Ze hebben dan immers meer tijd voor hun sociale leven. Zo geeft An, ooit verhuisd uit de Molukse wijk, aan:

“Ik merk wel dat hoe ouder ik word, hoe meer ik terug zou willen. Nu heb ik hier nog mijn baan, maar misschien als ik stop met werken, dat ik wel weer hierheen terug wil. Dan kom ik toch weer terug bij mijn roots.” - An, 54 jaar.

“Ik ben geboren in deze wijk en dan heb je er toch een band opgebouwd. Omdat mijn baan te ver weg was, ben ik verhuisd, maar wie weet ga ik ooit wel weer terug. Nu niet hoor, maar de sfeer in de wijk, vindt je nergens anders.” - Anna, 42 jaar.

Een deel van de Molukkers die de wijk heeft verlaten, keert dan ook op latere leeftijd terug naar de wijk. Degenen die terug zijn gekeerd, geven aan dat de persoonlijk sfeer in de wijk hierbij een rol heeft gespeeld. Men voelt zich thuis in de wijk, ook al heeft men jaren lang buiten de wijk gewoond. Velen voelen zich toch nog onderdeel van de wijk doordat in de wijk hun identiteit is te herkennen in de vorm van culturele uitingen. De sfeer in de wijk speelt vaak een rol om terug te keren, maar vaak is de aanleiding de verzorging van de ouders. Wanneer de ouders hulp in huis nodig hebben, keren de kinderen soms terug naar de wijk en trekken dan in in het ouderlijk huis.

“Ik ben uit Amsterdam vertrokken om mijn ouders te verzorgen. Nederlanders doen dat niet, maar bij ons is dat normaal. Anders moeten ze naar een bejaardenhuis, dat kan ik ze toch niet aandoen? Maar uiteindelijk wil ik wel weer terug naar Amsterdam.” - Tom, 50 jaar.

Eenzijds kiezen de kinderen er zelf voor om de ouders te verzorgen. Anderzijds wordt dit door de ouders ook enigszins verwacht. In de Molukse cultuur geldt de plicht om voor de ouderen van de gemeenschap te zorgen. Dit kunnen zowel ooms en tantes als de ouders zijn. Dit plichtsgevoel neemt af naarmate de Molukkers jonger zijn. Vooral de eerste generatie laat soms merken dat zij het verwachten dat hun kinderen de verzorging op zich nemen wanneer dat nodig is.

“Mijn kinderen zorgen goed voor me, twee van mijn kinderen wonen in deze wijk en komen elke dag even langs. Als ik zou verhuizen zie ik mijn kinderen minder vaak en dan kunnen ze ook niet meer voor mij zorgen als ik ouder ben.” - mevrouw Matulesy, 74 jaar.

Ook in de literatuur wordt beschreven dat oudere Molukkers de voorkeur hebben om door de kinderen verzorgd te worden en dat zij liever niet naar een verzorgings- of bejaardenhuis gaan. Onder de geïnterviewden zijn inderdaad verschillende Molukkers die van mening zijn dat het een plicht is van de kinderen om hen te verzorgen. Deze traditioneel georiënteerde ouderen zijn echter in de minderheid, het grootste deel van de ouderen houdt er rekening mee dat zij wanneer dat nodig is toch naar een verpleeghuis of bejaardenhuis zullen gaan.

Of men terugkeert vanwege de goede sfeer in de wijk of vanwege de verzorging van de ouders, voor sommigen betekent dat een kwalitatieve achteruitgang van de woning.

“De kwaliteit van de huizen hier is minder dan mijn eigen woning, maar dat maakt me niks uit, ik zou gewoon graag terug willen, en er is niks mis met de woningen. Veel vrienden wonen in de wijk en die kan ik dan vaker zien.” - Donald, 48 jaar.

Hoewel sommigen op de kwaliteit van de woning achteruit gaan, vinden zij het toch belangrijker om bij hun familie of vrienden te wonen dan dat de woningen kwalitatief slechter wordt. Hier moet echter wel een onderscheid wordt gemaakt tussen degenen met een hoog salaris en degenen die minder verdienen. Degenen die niet zoveel verdienen keren makkelijker terug naar de wijk dan degenen met een hoger salaris. In de Molukse wijken zijn vooral de woningen uit het goedkope segment te vinden, waardoor Molukkers die het meest verdienen en daardoor vaak woonachtig zijn in een duurere woning, ook het meest achteruit gaan op de kwaliteit van de woning. Daardoor willen zij minder graag terug naar de wijk. Zo geeft Wim, directeur van een bedrijf aan, dat hij eventueel alleen terug zou willen keren als de woningen die momenteel gebouwd en grenzen aan de wijk klaar zijn.

“Ik zou niet willen gaan wonen in deze huurwoningen, ik woon nu in een vrijstaand huis en dan moet ik echt teveel inleveren. De nieuwe woningen hiernaast zijn te koop vanaf ongeveer twee en halve ton, dus misschien als die klaar zijn dat ik daar eens ga kijken. De eerste paar jaar wil ik nog niet weg, maar misschien als ik gestopt ben met werken.” - Wim, 44 jaar.

Tenslotte is aan de respondenten gevraagd wat zij ervan zouden vinden om de Molukse wijk op te heffen of de samenstelling van de wijk te veranderen.

“Dat zou onverstandig zijn. Alles reilt en zeilt nu goed. Wij zijn een hechte gemeenschap en ik zou het erg vinden als wij uit elkaar moeten. Voor ons en voor de gemeente is dit het beste.” - meneer Matulesy, 80 jaar.

“Dat zou ik geen goed idee vinden. Niemand heeft er toch last van. Ik woon zelf liever buiten een Molukse wijk, want daar kun je toch meer doen wat je zelf wilt, maar als ze hier bij elkaar willen wonen, dat stoort toch niemand?” - Nick, 20 jaar.

Molukkers die binnen en buiten de Molukse wijk wonen, vinden het een slecht plan om de Molukse wijk op te heffen of de samenstelling te veranderen. Zij zien zelf meer voor- dan nadelen van het voortbestaan van de wijk. Het uiteenvallen van de groep zien velen als het grootste nadeel. Zij zijn al jaren gewend om als één groep bij elkaar te leven en zij voelen zich vooral erg thuis in de wijk. Ook vinden velen het belangrijk dat hun cultuur kan blijven voortbestaan en dat gaat het beste in een wijk waar iedereen dezelfde cultuur uitdraagt. Molukkers die buiten de wijken wonen, geven echter vaker aan dat er ook nadelen verbonden zijn aan het wonen in een concentratiewijk. Zij zien vaak de sociale cohesie als beknellend en vinden dat de Molukkers binnen de wijk soms teveel vasthouden aan de wijk en hun ogen niet openen voor wat er om zich heen gebeurt. Toch vinden zij het belangrijk dat de wijk door de bewoners als een veilige plaats wordt ervaren waar men zich thuis voelt, waardoor zij geen reden zien de wijken op te heffen. Zij bezoeken de wijk zelf ook vaak met enige regelmaat en ervaren de sfeer in de wijk als positief.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de tevredenheid met de wijk zeer groot is. Dit in tegenstelling tot wat in de literatuur vaak naar voren komt, namelijk dat allochtonen minder tevreden zijn met de woonomgeving. Mogelijk kan dit verklaard worden doordat het saamhorigheidsgevoel in de wijk zeer sterk is en mogelijk sterker dan in andere concentratiewijken. Zoals blijkt verlaten mensen zelfs met een miljoen de wijk nog steeds niet. De Molukkers kiezen er dus bewust voor om in de wijk te blijven wonen. Dit sluit aan bij de culturele voorkeuren benadering waarbij wordt gesteld dat allochtonen in een concentratiewijk wonen omdat zij ervoor kiezen om bij mensen van dezelfde etniciteit te wonen. Hier vinden zij steun van anderen en doordat ze bij elkaar wonen kan de cultuur makkelijker worden voortgezet.

4.3.3 Gebruik voorzieningen

De kerk

De kerk speelt voor de Molukse gemeenschap een belangrijke rol. De inwoners bezoeken de kerk regelmatig, enerzijds als plek waar zij hun geloof kunnen uiten en waar de Molukse cultuur wordt voortgezet en anderzijds als ontmoetingsplek.

“Binnenkort verhuis ik uit de wijk, maar de kerk zou ik dan het meest missen in Moordrecht. In de kerk is een goede binding tussen de mensen. We nodigen ook vaak Nederlanders uit en praten dan met elkaar over allerlei onderwerpen.” - mevrouw Manuhutu, 70 jaar.

Zoals de respondenten aangeven heeft de kerk heeft een belangrijke functie voor de groepsvorming en voor de binding van de Molukse gemeenschap. In Moordrecht wordt de

kerk ook met enige regelmaat gebruikt voor activiteiten in samenwerking met Nederlandse kerken. De Molukse gemeenschap organiseert zich door middel van de kerk en de kerk dient tegelijk als medium tussen de Nederlanders en de Molukkers.

Molukkers die binnen de wijk wonen, maar ook veel Molukkers die buiten de wijk wonen maken gebruik van de kerk. Hierbij komt wel naar voren dat degenen die zijn opgegroeid in de Molukse wijk en daarna zijn verhuisd naar een woning buiten de wijk, een sterkere band hebben met de kerk dan degenen die zijn geboren buiten de wijk. De kerk is een plaats waar de Molukse cultuur sterk aanwezig is en voor Molukkers is het prettig om weer het gevoel te hebben dat ze deel uitmaken van de groep. Door naar de kerk te gaan, kan men uiting geven aan het Moluks zijn.

“De kerk is belangrijk voor mij. Ik woon nu als twaalf jaar niet meer in de wijk, maar in de kerk zie ik iedereen uit de wijk weer. Even bijkletsen is ook altijd gezellig. Ik blijf altijd lang hangen daar, we hebben elkaar altijd veel te vertellen.” - Anna, 42 jaar

“Ik woon er niet meer, maar ik hoor nog wel bij de Molukse gemeenschap. Wij hebben zo’n goede band met elkaar. Daarom ga ik ook nog vaak naar de kerk. Daar hoor ik gewoon bij, iedereen kent elkaar daar.” - Donald, 48 jaar.

Zoals ook in de literatuur naar voren komt, hebben voorzieningen in een wijk met een homogene bevolkingssamenstelling vaak een groot draagvlak. Ook in de Molukse wijken is te zien dat er veel animo is voor de kerk. Vrijwel alle inwoners zijn opgevoed met het christelijk geloof en bezoeken daardoor allen graag de kerkdiensten.

De eerste en tweede generatie brengen vaak wekelijks een bezoek aan de kerk en naarmate de Molukkers jonger zijn, neemt de frequentie van de kerkbezoeken af. De eerste twee generaties hechten veel waarde aan het behoud van de kerk. Deze generaties maken zich dan ook zorgen om het feit dat er steeds minder jongeren naar de kerk gaan. Zij zien dat de kerk vooral gevuld wordt door eerste en tweede generatie Molukkers en zijn bang voor leegloop van de kerk.

“Er is steeds minder enthousiasme voor de kerk, er komen steeds minder jongeren naar toe. Als dat zo door gaat bestaat de kerk misschien over een tijdje niet meer.” - Cissy, 57 jaar.

“De jongeren vinden de kerk niet meer belangrijk. Het interesseert hun minder wat er in de wijk gebeurt. Ze zijn individualistischer dan wij en zijn minder op de groep gericht. Dat is jammer, maar ja, dat hou je niet tegen.” – Wim, 44 jaar.

Veel Molukkers van de eerste en tweede generatie geven aan dat zij het jammer vinden dat de kerk voor jongeren minder belangrijk wordt. Voor hen is de kerk de plek waar men als gemeenschap bij elkaar komt en de cultuur wordt voortgezet. De jongeren vinden het voortzetten van de cultuur echter wel belangrijk, maar zij geven er niet de voorkeur aan om dat in de vorm van een kerkdienst te doen. Zij komen liever op een andere plek bij elkaar en kletsen dan wat bij.

“Ik heb niet zoveel met de kerk. Het is wel leuk om iedereen weer te zien, maar wij spreken dan af in het clubhuis of bij vrienden thuis.” - Sam, 28 jaar.

“Ik ga af en toe nog wel, maar ik vind het niet zo belangrijk. Als ik zou verhuizen zou ik de kerk niet missen denk ik.” - Nick, 20 jaar.

Ouderenverzorging

In Alphen aan den Rijn heeft verzorgingstehuis Rijnzate een afdeling die speciaal gericht is op de Molukse inwoners van de stad. De Molukse ouderen kunnen dagelijks gebruik maken van deze dagopvang. Ook in Moordrecht is een dagopvang voor Molukse ouderen in Rumah orang tua tua, ook wel het Ouderenhuis genoemd. Dit huis biedt één dag in de week opvang aan Molukse 55-plussers. In beide plaatsen willen de meeste Molukse ouderen hier gebruik van maken wanneer dat nodig is. De ouderen die momenteel gebruik maken van deze zorg zijn positief over de instellingen. Ze vinden het fijn dat ze daar hun ‘eigen soort mensen’ tegen komen. Volgens hen is de omgang tussen Molukkers anders dan tussen Nederlanders en daarom past deze speciale Molukse zorg beter bij hun.

“Ik word toch liever door mijn eigen soort mensen verzorgd hoor, die kennen jou en je cultuur. Die weten wie je bent.” - meneer Manusama, 84 jaar.

Veel Molukkers geven aan dat zij het geen probleem vinden als zij in een Nederlands verzorgingstehuis verzorgd zouden moeten worden. Zij hebben niet het idee dat zij anders behandeld zouden worden dan Nederlanders. Toch geven zij vaak wel de voorkeur aan een verzorgingstehuis speciaal gericht op Molukkers. Het voort kunnen zetten van de Molukse cultuur met zijn normen en waarden vinden veel Molukkers belangrijk en dat kan volgens hen het beste in een Moluks verzorgingstehuis. Men geeft aan dat je in een Moluks verzorgingstehuis beter wordt begrepen doordat je elkaars cultuur kent.

De jongere Molukkers hebben vaak nog niet nagedacht over verzorging wanneer zij ouder zijn. Op dit moment hebben zij geen voorkeur voor een Moluks of Nederlands verzorgingstehuis. Enerzijds kan dit verklaard worden uit het feit dat zij er nog nooit serieus over na hebben gedacht, anderzijds kan dit komen doordat de jongeren meer zijn ingeburgerd in de samenleving en meer gewend zijn om met Nederlanders om te gaan.

4.4 Identiteit

Houding tegenover Nederland

De manier waarop de Molukkers door de Nederlanders zijn behandeld toen zij naar Nederland kwamen, heeft zijn sporen nagelaten in de manier waarop de Molukkers naar Nederland en de Nederlanders kijken. Opvallend is dat de eerste generatie Molukkers vaak positiever tegen Nederland aankijken dan de latere generaties. De Molukkers die als eerste in Nederland kwamen, keurden de manier waarop de overkomst is gegaan en het feit dat ze uit militaire dienst zijn ontslagen wel af, maar tegelijkertijd zijn zij Nederland ook dankbaar voor de verzorging die zij hebben gekregen. De meesten vonden het fijn om naar Nederland te gaan. Nederland werd op school voorgesteld als een welvarend land, waar het prettig is om te wonen. Ondanks dat de militairen hun familie achter moesten laten, hadden vooral de

jongere militairen zin om naar Nederland te gaan, waar zij een nieuw leven konden beginnen.

“Op school hadden we veel over Nederland gehoord. In Indonesië dachten we dat Nederland een paradijs was, maar in Nederland zagen we dat de Nederlanders ook hard moesten werken.” - mevrouw Makatita, 79 jaar.

“We vonden het leuk om hierheen te gaan. Het enige nadeel was dat ik mijn familie moest achterlaten. In Nederland werden we goed verzorgd en het was hier veel beter dan in de oorlog. Hier waren we in veilig.” - meneer Matulesy, 80 jaar.

Ondanks het feit dat het ‘paradijselijke Nederland’ in sommige opzichten tegenviel, waardeerden de Molukkers de zorg die zij kregen. Na de oorlog die de militairen hadden meegemaakt in Indonesië, ervoeren zij het verblijf Nederland als een plek waar zij veilig waren. Zij keuren de manier waarop Nederland hen toen heeft behandeld niet goed, maar ze zijn niet boos op Nederland. Bij de meesten overheerst toch het gevoel dat Nederland hen meer te bieden heeft dan Indonesië. Ook komt bij velen naar voren dat zij veel respect hebben voor de Nederlandse overheid. Mogelijk kan dat verklaard worden vanuit het feit dat zij voor hun komst naar Nederland gewend waren onder het gezag van autoriteiten te leven en daaraan te gehoorzamen.

De jongere generaties staan vaak kritischer tegenover de Nederlandse overheid. Zij zien wat hun ouders is ‘aangedaan’ en vinden dat onrechtvaardig.

“Er werd tegen mijn ouders gezegd dat ze weer snel naar de Molukken terug mochten, nou ze wisten dondersgoed dat dat er niet van zou komen. Ze werden eigenlijk voor de gek gehouden. Ik vind dat niet netjes van de overheid.” - Harold, 42 jaar.

De onvrede van de tweede generatie heeft zich in de jaren 70 geuit door middel van verschillende acties, waaronder de treinkapingen waarbij onschuldige burgers waren betrokken. Daarna werd het rustiger en dat is ook te merken uit de reacties van de mensen. De jongere Molukkers hebben over het algemeen geen wrok meer tegen Nederland. Hoewel zij kritisch aankijken tegenover de gebeurtenissen destijds, hebben zij zich erbij neergelegd en vinden zij het belangrijker dat zij nu verder gaan met hun leven.

De Nederlandse versus de Molukse identiteit

Op de vraag of men zich meer Molukker of meer Nederlander voelt, wordt unaniem geantwoord dat men zich vooral Molukker voelt. Hoe jonger de Molukkers zijn, hoe meer zij zich ook Nederlander voelen. Maar bij iedereen overheerst het gevoel Molukker te zijn. Bij veel van de geïnterviewden komt naar voren dat zij erg trots op de Molukse achtergrond.

“Ik ben bruin, dan kan ik toch geen Nederlander zijn? Nee, ik ben gewoon een Molukker. Ze beschouwen ons wel als Nederlander en ik heb een Nederlands paspoort, maar ik ben een Molukker, ik ben toch een bruintje?” - meneer Manusama, 79 jaar.

“Iemand dacht een keer dat ik een Surinaamse was, nou toen dacht ik, ik ben toch een Molukse? Dan ben ik wel trots dat ik een Molukker ben hoor. Maar ik hoor wel bij de Nederlanders, ik ben wel één van hen.” - An, 54 jaar.

“Ik ben een Nederlander, maar ik heb zo mijn eigen Molukse dingetjes. Ik kook vaak echt Moluks, bijvoorbeeld iets met sago of gewoon met rijst.” - Tamara, 24 jaar.

Tijdens de interviews wordt door de respondenten constant over ‘wij’ en ‘jullie’ gesproken. Wanneer de geïnterviewden de Nederlanders bedoelen wordt ‘jullie’ gebruikt en de Molukkers ‘wij’. Er bestaat dus een sterk groepsgevoel onder de Molukkers. Zowel de oudere als de jongere Molukkers zien zichzelf dus meer als onderdeel van de Molukse gemeenschap dan als onderdeel van de Nederlandse samenleving, wat aansluit bij het feit dat zij zich meer Molukkers dan Nederlander voelen. Zij geven echter wel aan goed gewend te zijn in Nederland en met de Nederlandse cultuur en zij voelen zich er ook goed thuis.

Hoewel de positieve aspecten van het Moluks zijn overheersen, ervaren enkele respondenten ook negatieve gevolgen van hun Molukse achtergrond. Zo hebben sommige respondenten in hun jeugd geworsteld met hun identiteit.

“Ik voelde me niet echt Nederlander, maar ook niet echt Molukker. Ik was anders dan de Molukkers op de Molukken want ik was hier goed ingeburgerd. Dat werkte wel eens demotiverend. In mijn hoofd was er een soort strijd tussen de Nederlandse en Molukse cultuur, waardoor ik eigenlijk nergens bij hoorde.” - Jetti, 50 jaar.

Het gevoel dat men tussen twee culturen leeft komt bij de eerste generatie Molukkers niet voor. Zij voelen zich Moluks en leefden ook net als de Molukkers op de Molukken toen deden. De latere generaties veranderden langzaam ten opzichte van de Molukkers op de Molukken, waardoor zij zich niet helemaal Molukker voelen, maar ook niet helemaal Nederlander. De jongste Molukkers voelen zich nog wel Moluks, maar zij zijn zich bewust dat zij anders zijn dan de Molukkers op de Molukken. Zij voelen zich vooral Moluks doordat zij onderdeel van de Molukse cultuur zijn.

Molukkers van alle leeftijden voelen zich betrokken bij de Molukken. De eerste generatie is daar opgegroeid en heeft vaak nog contact met de familie die daar woont. Sommigen zijn nog wel eens teruggekeerd, anderen houden via de post contact met familie en vrienden. De latere generaties hebben niet altijd meer contact met de familie. Zij kennen de mensen op de Molukken soms alleen van de verhalen van hun ouders. Molukkers van de tweede generatie hebben op de Molukken vaak nog enkele bekenden wonen. De jongere Molukkers hebben vaak geen contact meer met familie en vrienden. Dit wil niet zeggen dat zij zich niet verbonden voelen met de Molukken.

“Mijn opa en oma zijn daar geboren en ik heb veel verhalen over de Molukken gehoord. Je hebt toch het gevoel dat je daar bij hoort.” - Tamara, 24 jaar.

Hoewel de oudere Molukkers een sterkere band hebben met de Molukken, is zeker ook bij de jongeren vaak te zien dat zij zich identificeren met de Molukken.

Cultuurverschil

Naast een verschil in uiterlijk geven alle geïnterviewden aan dat er een verschil bestaat tussen de Molukse en Nederlandse cultuur, waarmee zij zich in sterke mate verbonden voelen. De Molukse cultuur verschilt volgens de Molukkers van de Nederlandse doordat deze andere normen en waarden bevat. Dit verschil komt vooral tot uiting in de manier waarop men van met elkaar omgaat. Alle respondenten geven aan dat de Molukse cultuur andere omgangsvormen kent.

“Wij noemen leraren niet bij hun voornaam. Wij hebben rangen en dan moet de jongere de oudere ‘u’ noemen.” - Cootje, 63 jaar.

“Als ik Molukkers tegenkom die ik niet ken, groeten we altijd. Dat is toch ook iemand van onze soort.” - An, 54 jaar.

In de Molukse cultuur speelt de pela een belangrijke rol. De pela is een Moluks systeem van bondgenootschappen tussen dorpen, gebaseerd op vriendschapsbanden en genealogische banden. De verbonden zijn in principe onverbreekelijke verbonden. In de praktijk betekent dit dat vooraf vaststaat met wie men wel en niet mag trouwen. Vooral de eerste generatie hecht veel waarde aan de pela. Maar ook bij de jongere Molukkers speelt de pela nog een rol in hun leven, hoewel zij deze over het algemeen minder streng naleven.

“Ik hou mij er wel aan, maar mijn denkwijze is anders dan de traditionele. Ik ben vrijer. Ik bepaal zelf wat ik meeneem, ik kies het leuke eruit en ik leer van de slechte regels.” - Cissy, 57 jaar.

“Daar heb ik niet zoveel mee. Ik ben ook niet streng opgevoed. Sommigen mogen bijna niet eens omgaan met een ‘verkeerd’ meisje. Nou, dat vind ik onzin.” - Joram, 24 jaar.

“Ik houd me ook aan de pela. Iedereen weet dat, daar ben je mee opgevoed en daar hou je je gewoon aan.” - Nick, 20 jaar.

Op de vraag aan Nick, 20 jaar, of hij zou trouwen met een meisje waarvan de pela aangeeft dat dat niet mag, antwoordt hij dat er genoeg andere leuke meisjes zijn. De pela speelt dus nog steeds een rol in het leven van een deel van de jonge Molukkers. Sommige Molukkers hebben afstand gedaan van de regels van de pela, maar velen hechten hier, vaak in mindere mate dan de eerste generatie, nog wel waarde aan.

De Molukse cultuur verschilt volgens de respondenten ook van de Nederlandse cultuur in de manier waarop men met elkaar omgaat met betrekking tot de gemeenschap. Uit alle interviews blijkt een groot saamhorigheidsgevoel onder de Molukkers.

“Wij zijn een hechte gemeenschap, wij gaan met elkaar om als één grote familie. Wij helpen elkaar als dat nodig is. Bij vreugde en verdriet. Als er wat aan de hand is, staan de burens gelijk voor je klaar en dat voelt goed.” - Jetti, 50 jaar.

“Molukkers noemen elkaar altijd oom en tante, ook al is het geen familie van je. Er is een hechte band tussen de mensen hier.” - An, 54 jaar.

“Wij hebben meer respect voor elkaar, Nederlandse kinderen doen veel brutaler tegen hun ouders, dat viel me vroeger altijd op.” - Johnny, 23 jaar.

Zoals Jetti aangeeft gaan de Molukkers als ‘één grote familie’ met elkaar om. Dit geeft goed de grote saamhorigheid weer. Men helpt elkaar wanneer dat nodig is en voelt zich sterk met elkaar verbonden. Ook Molukkers die elkaar niet kennen voelen een band met elkaar.

Sociale contacten

De eerste generatie Molukkers heeft vrijwel alleen contact met andere Molukkers. Uitzonderingen zijn echter degenen die kinderen of kleinkinderen hebben die met Nederlanders zijn getrouwd, waardoor zij op die manier in aanraking komen met Nederlanders. De meeste van de Molukse contacten zijn vooral te vinden in de eigen wijk, waar het grootste deel van hun sociale leven zich dan ook afspeelt. Aangezien al bijna al hun vrienden in de Molukse wijk wonen, hoeven zij alleen de wijk uit voor de boodschappen en voor bepaalde diensten, zoals een doktersbezoek. Hierdoor komen zij alleen in aanraking met Nederlanders voor praktische zaken.

“Wat moet ik met Nederlanders? Ik heb niks tegen ze hoor, maar de gesprekken zijn toch anders.” - meneer Laukon, 84 jaar.

“In de wijk wonen bijna al mijn vrienden. In Utrecht woont ook een goede vriendin, maar de rest woont hier vlakbij. Omdat ze zo dichtbij wonen, zien we elkaar vaak.” - Dave, 35 jaar.

“Ik heb ongeveer evenveel Nederlandse als Molukse vrienden, maar mijn beste vriendinnen zijn toch wel de Molukse, daar heb ik toch een betere relatie mee.” - Tamara, 24 jaar.

“Een paar van mijn maten zijn Moluks en voor de rest zijn ze Nederlands en eentje is Surinaams. De meesten heb ik op de middelbare school leren kennen en daar zaten bijna alleen maar Nederlanders op.” - Marcel, 23 jaar.

Naarmate de Molukkers jonger zijn, onderhouden zij vaker contacten met Nederlanders. Een groot verschil tussen de eerste generatie en de latere generaties is dat de eerste generatie hun jeugd niet in Nederland heeft doorgebracht, terwijl de jongere generaties van kinds af aan zijn opgegroeid in de aanwezigheid van Nederlanders. Zij hebben bijvoorbeeld op school Nederlandse kinderen leren kennen. Hoewel zij vaker contact hebben met Nederlanders, komt bij de tweede generatie naar voren dat de meest hechte contacten onderhouden worden met Molukkers. Hoewel zij vrienden hebben van verschillende nationaliteiten blijken de meest hechte relaties toch met Molukkers te zijn. Er wordt vaak aangegeven dat zij elkaar beter begrijpen.

Tussen Molukkers die binnen en Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen bestaat echter een verschil. Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen, onderhouden vaker

contacten met Nederlanders en hebben ook vaak hechtere contacten met hen. Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen en getrouwd zijn met een Nederlander, hebben automatisch meer Nederlanders in hun directe omgeving. Zij komen op die manier in aanraking met de Nederlandse cultuur en hun normen en waarden. Van de Molukkers die buiten de Molukse wijk wonen, maar wel in de wijk geboren zijn, heeft een groot deel zowel Nederlandse als Molukse vrienden. De meeste hechte vrienden bevinden zich bij de tweede generatie onder de Molukkers, maar bij de jongere generaties bevinden deze zich zowel onder de Nederlanders als de Molukkers.

De Molukkers zijn trots op hun afkomst en hun cultuur, welke zij graag voort willen zetten. Dit doen zij enerzijds door hun kinderen Moluks op te voeden en anderzijds door zich in te zetten voor de Molukse gemeenschap.

Opvoeding

Eerste generatie Molukkers geven aan dat zij hun kinderen een Molukse opvoeding hebben gegeven, waarin Molukse gewoonten centraal staan. Deze generatie vindt de Nederlandse cultuur ook belangrijk, maar omdat zij die op school meekrijgen, is het volgens hun niet nodig om thuis de Nederlandse cultuur mee te geven. De jongere generatie Molukkers willen hun kinderen zowel iets van de Nederlandse als iets van de Molukse cultuur meegeven. Het behouden van de Molukse normen en waarden vinden alle geïnterviewden die binnen een concentratiewijk wonen belangrijk. Men is ook vaak van mening dat het goed is dat de kinderen niet alleen bekend zijn met de Molukse cultuur.

Molukse activiteiten

Het voortzetten van de Molukse cultuur doen sommigen door zich in te zetten voor de Molukse gemeenschap. Op die manier kunnen zij een steentje bijdragen aan de groep Molukkers die in Nederland leeft. Vooral de eerste generatie was hierin actief.

“Ik heb twintig jaar lang in het bestuur gezeten van de belangenvereniging voor Molukkers in Nederland. Ik heb me ook 18 jaar lang ingezet voor de organisatie voor kerkelijke Molukse jongeren.” - Meneer Manusama, 79 jaar.

De tweede en derde generatie Molukkers zijn vaak minder actief, maar blijven vaak wel betrokken bij de Molukse gemeenschap. Zo zetten sommigen zich in voor de Molukse kerk of helpen mee om andere activiteiten te organiseren. Op die manier kunnen zij uiting geven aan hun Moluks zijn. De betrokkenheid bij de Molukse gemeenschap van de Molukkers die buiten de wijk wonen is kleiner dan bij de inwoners van de Molukse wijk. Degene die buiten de wijk wonen bezoeken vaak nog wel de kerk en zetten zich daarvoor in, maar de meesten zijn niet betrokken bij Molukse activiteiten.

“Er is nog wel een gevoelsband met de Molukken, maar ik leef nu hier en ik heb niet zo'n zin om veel tijd in Molukse organisaties te steken. Mijn vader was altijd actief en dat waardeer ik enorm, maar ik richt me meer op Nederland.” - Harold, 42 jaar.

“Op de basisschool heb ik een keer een spreekbeurt gehouden over de Molukken. Sommige kinderen hadden daar nog nooit van gehoord. Ik houd ook het nieuws goed in de gaten over de Molukken.” - Joram, 24 jaar.

4.5 Sociale stijging in de wijk

Het belang van sociale contacten en een baan

Alle respondenten geven aan dat zij het belangrijk vinden om een goede baan te hebben. Daarnaast komt vooral bij de eerste en tweede generatie Molukkers naar voren dat zij veel waarde hechten aan hun sociale leven. Zij willen hun familie vaak liever niet in de steek laten en hechten veel waarde aan het behoud van hun sociale contacten in de buurt. Zoals eerder naar voren kwam, speelt een groot deel van de sociale contacten zich binnen de wijk af. Een betere baan accepteren, betekent dat men eventueel moet verhuizen, maar zelfs voor een miljoen euro willen de bewoners de wijk nog niet verlaten. Een betere baan zal dus alleen worden aangepakt wanneer hier niet verhuisd voor hoeft te worden. Het belang van de gemeenschap wordt vaak boven het hebben van een goede baan gesteld.

“Ik zou de wijk nooit verlaten, ook niet als ik een betere baan had gekregen. Misschien alleen als ik heel veel meer zou verdienen.” - meneer Matulesy, 80 jaar.

“Ik werkte in een fabriek in Krimpen aan den IJssel. Daar verdiende ik genoeg geld en het was er altijd gezellig. Met sommige collega's heb ik nog steeds contact. Ik had geen behoefte aan een andere baan.” - meneer Limaheluw, 73 jaar.

De eerste generatie had voor een betere baan de wijk toentertijd niet verlaten. De respondenten geven aan misschien alleen te zijn verhuisd als zij daarmee veel meer gingen verdienen, maar een kleine loonsverhoging zou geen reden zijn om te verhuizen. Bij de jongere generaties komt echter naar voren dat zij sneller bereid zijn de wijk te verlaten wanneer zij elders een goede baan aangeboden zouden krijgen. De tweede en derde generatie Molukkers is wel sterk aan de Molukse wijk gehecht, maar verlaat de wijk gemakkelijker voor een goede baan.

“Ik ben op mijn 26^e verhuisd naar Amsterdam omdat ik daar mocht werken bij een bedrijf voor elektronica. Ik moest wel mijn familie achterlaten, maar in Amsterdam maakte je ook weer vrienden.” - Donald, 48 jaar.

De Molukse jongeren onder de dertig jaar hebben nauwelijks problemen om de wijk te verlaten. Zij zouden een betere betaalde baan snel aannemen. Zoals eerder naar voren kwam, hebben zij een minder sterke band met de inwoners van de wijk, waardoor zij zich minder gebonden voelen aan de wijk.

“Als ik dan meer zou verdienen, zou ik het niet erg vinden om te verhuizen. En met de auto kun je makkelijk op en neer rijden. M'n vrienden wonen hier in de buurt, maar als ik meer zou verdienen, zou ik wel verhuizen.” - Nick, 20 jaar.

Hoewel de jongeren vrij makkelijk de wijk zouden verlaten, vinden de ouders of grootouders dit niet altijd even fijn. De eerste generatie geeft aan dat zij het belangrijk vindt dat de kinderen en kleinkinderen een goede baan zullen vinden. Aan de andere kant vinden zij het ook jammer wanneer zij voor die baan de wijk zouden verlaten. Zij willen het liefst dat de kinderen dicht bij hen in de buurt wonen, zodat ze goed contact kunnen onderhouden met hen en daarnaast vinden sommigen het prettig als de kinderen hun zorg bieden. Voor de

kinderen van deze mensen wordt het dan toch een lastige keuze. De wijk verlaten voor een goede baan, betekent dan automatisch dat de ouders achter gelaten worden. Een goede baan en voor de ouders zorgen is niet altijd te combineren.

Het aanpakken van kansen

De mate waarin mensen stijgen op de maatschappelijke ladder heeft enerzijds te maken met de omstandigheden waarin iemand zich bevindt. Zo zal iemand met weinig talent of een laag intelligentieniveau minder makkelijk een goede baan vinden dan iemand met meer talent. Anderzijds heeft het ook te maken met de mate waarin kansen aangegrepen worden. Deze kansen zijn bijvoorbeeld te vinden op het gebied van de arbeidsmarkt.

Bij de eerste generatie Molukkers hebben de vrouwen nauwelijks carrière op de arbeidsmarkt gemaakt. Op de Molukken was het ongebruikelijk om als vrouw carrière te maken. De vrouw hoorde het huishouden te verzorgen en de kinderen op te voeden. Aangezien zij deze culturele 'regels' mee hebben genomen naar Nederland, worden deze door hen nageleefd. De mannen van deze generatie waren vaak niet in het bezit van een diploma. Zij waren vooral afkomstig uit het leger, waar zij de lagere rangen bezetten. In Nederland waren zij daarom aangewezen op de lagere banen. De Molukse mannen gingen verschillend om met de mogelijkheid om in Nederland onderwijs en cursussen te volgen. Zo was meneer Manusama erg gemotiveerd.

“Ik heb op eigen kosten verschillende cursussen gevolgd die gericht waren op administratieve werkzaamheden. Het is belangrijk dat je bijleert, dan kan je een betere baan krijgen.” - meneer Manusama, 84 jaar.

Hoewel er onder de eerste generatie Molukkers gemotiveerde mensen zijn, komt uit de interviews naar voren dat het grootste gedeelte van hen vaak snel tevreden was met hun baan en dat zij niet erg gemotiveerd waren om hogerop te komen. Zij waren echter vaak wel harde werkers. Mogelijk is dit te verklaren uit het feit dat zij in het leger gewend waren om onder het gezag te functioneren. De tweede en derde generatie Molukkers heeft in Nederland onderwijs gevolgd, waardoor zij een hoger opleidingsniveau hebben dan hun ouders. Toch bezetten zij over het algemeen de lager betaalde banen. In hoofdstuk 2 kwam al naar voren dat slechts 15 procent van de tweede generatie Molukkers het niveau heeft van startkwalificatie. Uit de interviews met enkele eerste en tweede generatie Molukkers komt naar voren dat zij niet altijd alle kansen op de arbeidsmarkt aanpakken.

“Ik werkte hier in de buurt bij een opslagfabriek, maar ik heb daar ontslag genomen omdat ik het te koud vond om elke dag heen en weer te fietsen. Daarna ben ik bij een fabriek in de buurt gaan werken.” - meneer Laukon, 84 jaar.

“Ik heb bij de KLM gewerkt, maar het regime beviel me daar niet, het was allemaal zo onpersoonlijk. De leiding beviel me daar niet, dat vond ik niet prettig werken.” - Cissy, 57 jaar.

Als gevolg van het opgeven van de baan bij de KLM heeft Cissy een minder goed betaalde baan aangenomen, waar het regime hem beter beviel. Uit enkele andere interviews komt naar voren dat niet altijd alle kansen worden aangegrepen. Men vindt het dan belangrijk om bepaalde problemen uit de weg te gaan dan dat de baan behouden blijft. Ook uit de

literatuur komt naar voren dat het relatief lage onderwijsniveau van de Molukkers het gevolg is van onder andere een laag ambitieniveau.

Naarmate de Molukkers jonger zijn, hebben zij over het algemeen een minder hechte band met de buurt en de inwoners, waardoor zij gemakkelijker de wijk verlaten om een betere baan aan te nemen. De jongste generatie vindt het totaal geen probleem om de wijk te verlaten wanneer zij dan meer zouden verdienen.

“Als ik meer zou kunnen verdienen, zou ik hier wel weggaan. Het is gezellig hier in de wijk, maar het zou zonde zijn als ik zo’n baan niet zou aannemen.” - Sam, 28 jaar.

In hoeverre de wijk beperkend is voor de positie op de maatschappelijke ladder is moeilijk te zeggen, wel komt naar voren dat Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen over het algemeen betere banen bezetten dan de Molukkers binnen een concentratiewijk. Van de mensen die buiten de concentratiewijken wonen is een deel getrouwd met een Nederlander. In de literatuur kwam naar voren dat allochtonen met gemengde etnische huwelijken over het algemeen beter geïntegreerd zijn in de samenleving. In dit geval klopt dit ook met de praktijk.

Discriminatie

Over het algemeen hebben de Molukkers weinig last van discriminatie. Zij voelen zich door de Nederlanders geaccepteerd als volwaardige personen. Toch is er een aantal personen die soms het gevoel heeft dat ze anders worden behandeld vanwege hun Molukse achtergrond.

“Ik heb dat vroeger zo wel soms gevoeld. Wij moesten vroeger harder werken dan de Nederlandse jongens en ze gaven ons soms de lastigste klusjes. Als ze een Nederlander en een Molukker hebben die even goed zijn, kiezen ze toch voor de Nederlander. Maar op de Molukken zouden ze eerder voor een Molukker kiezen, dus dat is toch logisch? Dat vind ik geen discriminatie.” - meneer Manusama, 79 jaar.

“Ik ben wel eens afgewezen, dan ga je toch denken: waar komt dat door? Later heb ik bij datzelfde bedrijf een iets mindere baan gekregen, maar het is lastig of dat door het Molukker-zijn komt.” - Jetti, 50 jaar.

Zoals Jetti aangeeft is het vaak lastig om te bepalen of er sprake is van discriminatie. Iedereen wordt wel eens afgewezen voor een nieuwe baan, wat verschillende oorzaken kan hebben. Een enkeling heeft het gevoel dat er sprake is van discriminatie op de werkvloer, maar het overgrote deel van de Molukkers geeft aan hier niks van te merken.

“Wij worden hetzelfde behandeld als de Nederlanders. Misschien gebeurde dat vroeger wel, maar tegenwoordig mag dat niet meer. Ik ben nu bij twee banen aangenomen en nooit afgewezen, dus ik zie dat niet.” - Dave, 30 jaar.

In de literatuur is verondersteld dat een negatief imago van een wijk een negatieve invloed kan hebben op haar inwoners. De bewoners zelf hebben niet het idee dat de wijk een negatief imago heeft. Ook hebben zij niet het gevoel dat zij negatieve gevolgen ondervinden

op basis van hun etniciteit of woonwijk. Toch heeft een enkeling wel het gevoel dat de gemeente de Molukse wijk minder aandacht geeft dan andere wijken.

“Het industrieterrein naast de wijk is niet echt prettig, als er iets gebeurt hebben wij er als eerste last van. Een tijd geleden was daar brand uitgebroken en je voelde hier helemaal de warmte. De wijk naast ons werd toen gelijk ontruimd, en wij kregen niks te horen. Ook hebben wij geen geluidswal terwijl er best veel vrachtwagens langs rijden. Andere wijken zouden dan wel een geluidswal krijgen met zoveel overlast. Ik heb het gevoel dat wij niet als eersterangs burgers behandeld worden.” - Jetti, 50 jaar.

Deze inwoner van Alphen aan den Rijn geeft aan dat zij het gevoel heeft dat de Molukkers als groep door de gemeente niet gelijkwaardig behandeld wordt. Naast Jetti zijn enkele anderen die kritiek hebben op de gemeente. Een aantal mensen in deze wijk geeft aan dat zij het jammer vindt dat er in een wijk weinig speelgelegenheid aanwezig is voor de oudere kinderen.

“De gemeente heeft weinig aandacht voor onze wijk. Op andere plekken in Alphen zijn overal voetbalkorven, maar bij ons niet. Dat vind ik erg jammer, voor de oudere kinderen is er weinig speelgelegenheid.” - Nathan, 46 jaar.

Sociale stijging in de Molukse wijk

In de Molukse wijk heerst de Molukse cultuur met Molukse normen en waarden. Veel Molukkers brengen hun kinderen bewust deze manier van leven bij en vinden het belangrijk dat hun kinderen deze manier van leven voortzetten. Toch zijn vrijwel alle Molukkers van mening dat het ook belangrijk is dat zij in aanraking komen Nederlandse mensen.

“Het is belangrijk dat ze ook met Nederlanders omgaan. Ze moeten toch ook vooruitgaan?” - meneer Manusama, 79 jaar.

“Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen ook wat anders zien dan de Molukse cultuur. Zij zitten op een school met verschillende geloven: dan zien ze dat er niet één manier is. Ik vind de wijk niet beperkend, maar ik zeg wel altijd tegen mijn kinderen dat ze hun ogen open moeten houden voor de buitenwereld. En omgang met Nederlandse kinderen is wel goed voor hun ontwikkeling.” - Jetti, 50 jaar.

De meeste Molukkers zien in dat het belangrijk is dat je niet alleen op de Molukse wijk gericht bent. Zij geven aan dat het belangrijk is dat zij ook contacten buiten de wijk hebben. Zoals sommigen aangeven is het belangrijk voor de ontwikkeling om ook Nederlandse contacten te hebben. Zoals de literatuur ook aangeeft, is het belangrijk om naast bonding ties ook bridging ties in je netwerk te hebben. Over het algemeen hebben de eerste generatie Molukkers vrij homogene netwerken met vooral bonding ties, terwijl de jongere Molukkers een meer gevarieerd netwerk hebben met meer bridging ties. Deze heterogene netwerken zouden bij moeten dragen aan meer sociale mobiliteit. Vooralsnog blijkt uit de literatuur dat de Molukkers zich op de maatschappelijk ladder minder goed ontwikkelen dan de autochtonen bevolking. Nu de netwerken van de jongere generatie Molukkers meer heterogeen worden, kan verwacht worden genomen dat de jongere Molukkers een grotere

maatschappelijke ontwikkeling doormaken dan hun ouders. Dit zal in de toekomst moeten blijken.

Men vindt het belangrijk dat de kinderen in aanraking komen met zowel de Nederlandse als de Molukse cultuur. Daarnaast geven vooral Molukkers die buiten de Molukse wijk wonen aan dat zij het een nadeel vinden van de wijk dat de mensen daar sterk vasthouden aan de Molukse cultuur. Hierdoor zouden ze niet goed weten wat er in de samenleving speelt.

“De mensen mogen wel wat meer hun ogen openen. Ze zien alleen maar andere Molukkers en leven best wel afgezonderd van de normale wereld. Ze moeten het zelf weten, maar ik zou dat niet willen.” - Marcel, 23 jaar.

“In de wijk is het gezellig, ik ben er zelf opgegroeid, maar ik vind het beter dat mijn kinderen buiten de wijk opgroeien. Ik speelde vroeger alleen maar in deze wijk en hier woonden al mijn vriendjes. Pas toen ik ouder was besepte ik dat de wereld veel groter was dan deze wijk en ik zou het zonden vinden als mijn kinderen dat ook hebben. Ik probeer ze veel van de wereld te laten zien.” - Wim, 44 jaar.

Naast Marcel zijn geven meer respondenten aan dat de Molukkers in de Molukse wijk soms vrijwel alleen omgang met andere Molukkers dat zij niet altijd een goede aansluiting hebben bij de samenleving. Doordat het sociale leven van de Molukkers zich vooral afspeelt in de Molukse wijk, komen nieuwe en afwijkende ideeën en meningen moeilijk de wijk binnen. Voor sommigen geeft dit een veilig gevoel, anderen vinden dit een nadeel doordat er weinig verandert in de wijk.

“Ik ben uit de wijk vertrokken omdat hier de tijd stil stond. In Amsterdam zijn meer mogelijkheden, maar hier, nee, hier staat de tijd stil.” - Cissy, 57 jaar.

4.6 Samenvatting

De Molukkers zijn tevreden over hun woning. De ouderen zijn hierbij zeer tevreden en hoewel de jongere generaties vaak meer kritiekpunten hebben, zijn zij over het algemeen ook tevreden met de woning. Over de Molukse wijk zijn vrijwel alle inwoners zeer tevreden. Vooral de sociale aspecten van de wijk ervaart men als positief. Hierbij wordt het behoud van de Molukse cultuur, de omgang met de mensen en de sterke sociale cohesie in de wijk het vaakst genoemd. De cultuur kan in de Molukse wijk goed worden voortgezet doordat activiteiten gemakkelijk te organiseren zijn. Men woont immers dicht bij elkaar. Daarnaast wordt een cultuur makkelijker voortgezet doordat de bewoners op dezelfde manier deze cultuur uitdragen. De Molukse cultuur kenmerkt zich vooral door de omgang met elkaar. De Molukkers leven als één grote familie naast elkaar en steunen elkaar bij vreugde en verdriet. Nederlanders zijn meer op zichzelf gericht, terwijl de Molukkers meer op de groep gericht zijn. Iedereen in de wijk kent elkaar, waardoor er een sterke sociale cohesie in de wijk aanwezig is. De meeste inwoners ervaren dit als zeer positief. Zij vinden het prettig dat zij elkaar kennen en dat er op iedereen gelet wordt. De jongeren ervaren deze sociale cohesie soms ook negatief. Zij voelen zich daardoor niet vrij in de wijk en vinden de groepsdruk onprettig. De jongeren verlaten hierdoor dan ook soms de wijk. Op latere leeftijd keren zij

toch soms weer terug omdat zij de goede sfeer in de wijk missen en juist weer op zoek zijn naar de wijk waarin iedereen elkaar kent en waar de sociale cohesie sterk is.

De Molukkers die in de Molukse wijk wonen zouden de wijk zelfs niet verlaten wanneer zij een miljoen euro zouden krijgen. Hierbij valt op dat de oudere Molukkers hierin het stelligst zijn. Zij willen het sociale leven in de wijk niet opgeven in ruil voor een mooiere woning. De tweede generatie is verdeeld, waarbij sommigen voor geen goud de wijk zou verlaten en de andere helft dit wel zou doen. De jongere generaties Molukkers geven aan makkelijker de wijk te verlaten; zij zijn ook minder dan de oudere Molukkers gehecht aan de wijk. Toch blijkt bij de tweede generatie dat zij op jongere leeftijd de wijk vaak verlaten voor werk en dat zij daar op dat moment geen moeite mee hebben. Op latere leeftijd missen zij vaak de sfeer in de Molukse wijk waardoor zij dan weer terugkeren. De aanleiding voor hun terugkeer is vaak de zorg voor de ouders. Terugkeer naar de wijk betekent voor sommigen een achteruitgang van de kwaliteit van de woning. Zij hechten echter meer waarde aan de sfeer in de wijk dan aan de kwaliteit van de woning. Voor anderen is een gebrek aan kwalitatief betere woningen in de Molukse wijk een reden om niet terug te gaan.

De kerk speelt een belangrijke rol in de wijk. Naast een plek waar de Molukkers hun geloof kunnen uiten, dient de kerk als ontmoetingsplaats. Veel Molukkers die de wijk verlaten hebben, brengen met enige regelmaat een bezoek aan de kerk, enerzijds om andere Molukkers te spreken en anderzijds om de cultuur voort te zetten. Het belang van de kerk is voor de jongeren echter minder groot dan voor de ouderen, wat zij als zorgwekkend zien. In zowel Alphen aan den Rijn als in Moordrecht is een Molukse dagopvang aanwezig, waar de bezoekers positief over zijn. De ouderen geven aan dat hier de Molukse cultuur beter voortgezet kan worden en dat men elkaar hier beter begrijpt.

De sociale contacten van de eerste generatie Molukkers is vrijwel alleen te vinden binnen de Molukse wijk. De tweede generatie heeft vaak zowel Nederlandse als Molukse contacten, waarbij de meest hechte contacten te vinden zijn bij mensen met een Molukse achtergrond. De jongste generaties hebben vaak hechte contacten met zowel Nederlanders als Molukkers. Wel is te zien dat Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen vaak relatief meer hechte contacten met Nederlanders hebben dan Molukkers die binnen een concentratiewijk wonen.

Veel Molukkers hechten veel waarden aan de sociale contacten in de Molukse wijk. Voor de eerste generatie was dit een reden om de wijk niet te verlaten, ook niet in ruil voor een beter betaalde baan. Ook de tweede generatie is nog vrij sterk gericht op de eigen wijk. De derde generatie Molukkers verlaten gemakkelijker de wijk in ruil voor een betere baan. De mate waarin men de maatschappelijke ladder bestijgt heeft enerzijds te maken met iemands kwaliteiten en anderzijds met het aanpakken van kansen. Hoewel veel Molukkers hun best doen voor een goede baan, is er onder een aantal Molukkers sprake van een laag ambitieniveau, waarbij bijvoorbeeld problemen op de arbeidsmarkt worden vermeden door de baan op te zeggen. Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen bezetten over het algemeen de beter betaalde banen. Van discriminatie op de arbeidsmarkt of andere terreinen hebben weinig Molukkers last. Enkele Molukkers geven echter aan dat zij het gevoel hebben dat de gemeente minder aandacht heeft voor de Molukse wijk dan voor andere wijken, doordat in de Molukse wijk onder andere minder speeltoestellen voor de oudere kinderen te vinden zijn.

De meeste Molukkers zijn van mening dat het goed is dat de Molukse kinderen in aanraking komen met zowel de Molukse als de Nederlandse cultuur. Het hebben van slechts Nederlandse contacten is volgens hen niet goed voor de ontwikkeling van de kinderen.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Het mengen van wijken is niet dé oplossing van de problemen in concentratiewijken

De relatie tussen het ruimtelijk spreiden en sociaal mengen van groepen mensen in wijken is niet zo rechtlijnig als vaak wordt voorgesteld. Als oplossing voor de problemen in concentratiewijken wordt vaak het mengen van de bevolking als oplossing gezien. Bij de Molukkers is echter duidelijk te zien dat wanneer zij de wijk verlaten hebben, zij vaak nog een sterke band voelen met de wijk en de inwoners van de wijk. De eerste generatie is vrijwel altijd in de wijk blijven wonen. Van de latere generaties is een deel uit de wijk vertrokken, vaak vanwege een relatie of werk. Degenen die zijn vertrokken onderhouden vaak nog relaties met de inwoners door middel van het opzoeken van familie en vrienden of een bezoek aan de kerk. Bij de tweede generatie is te zien dat zij op oudere leeftijd af en toe weer terug keren om voor de ouders te gaan zorgen. Zij trekken dan ook vaak in in het ouderlijk huis. Ook keren sommigen terug wanneer zij niet meer gebonden zijn aan hun werk en meer tijd willen besteden aan hun sociale leven. Een veelgehoorde reden om terug te keren is dat zij de sfeer en de gezelligheid missen in de Molukse wijk. De manier waarop de groep met elkaar omgaat wordt als prettig ervaren en wordt vaak gemist buiten de Molukse wijk. Hoewel de jongere Molukkers een minder hechte band hebben met de wijk, komt ook bij hen naar voren dat zij het prettig vinden om tussen andere Molukkers te wonen. Bij alle generaties blijkt dat zij zich sterk verbonden voelen met zowel de wijk als de inwoners van de wijk en dat zij de contacten ook blijven voortzetten, zelfs wanneer zij buiten de Molukse concentratiewijk wonen.

Molukkers pakken kansen in de maatschappij niet altijd aan

De Molukkers bezetten over het algemeen de lager betaalde banen op de arbeidsmarkt. Dit kan enerzijds komen door een laag opleidingsniveau of andere omstandigheden die beperkend werken, zoals discriminatie. Anderzijds kan dit veroorzaakt worden doordat kansen die de maatschappij te bieden heeft, niet worden aangepakt. Voor veel Molukkers speelt de Molukse wijk een belangrijke rol in hun leven. Vooral de oudere generaties wilden de wijk dan ook niet verlaten in ruil voor een goede baan buiten de wijk. De jongere generaties verhuizen gemakkelijker uit de wijk wanneer zij een goede baan kunnen krijgen. Zij hechten minder waarde aan de wijk en zij oriënteren zich meer op banen die eventueel buiten de wijk liggen. Bij enkele tweede generatie Molukkers kwam naar voren dat zij problemen op hun werk vermeden door de baan op te geven. Zij geven liever hun baan op dan dat zij met problemen, zoals het fietsen door de kou, omgaan. Hoewel andere Molukkers gemotiveerd zijn en op eigen kosten cursussen volgen, komt bij een aantal Molukkers naar voren dat er sprake is van een laag ambitieniveau op de arbeidsmarkt. Dit sluit aan bij resultaten in andere literatuur. De jongere Molukkers hechten minder waarde aan de sociale contacten binnen de wijk dan de oudere generaties. Hierdoor kan verwacht worden dat zij sneller zouden verhuizen om een betere baan aan te nemen.

De carrière op de woningmarkt stimuleert de carrière op de arbeidsmarkt niet

Molukkers die in de Molukse wijk wonen, willen daar in de toekomst graag blijven wonen. Molukkers die buiten de wijk wonen, gaan vaak op latere leeftijd weer terug naar de wijk. Zij

hebben ook een woning in de Molukse wijk als toekomstperspectief. In de Molukse wijken zijn bijna uitsluitend woningen te vinden uit het goedkopere segment. De Molukkers hebben dus een goedkope woning als toekomstige woning in gedachte. Mogelijk verklaart dit waarom de Molukkers vaak bij de lager betaalde banen te vinden zijn. Er bestaat immers weinig behoefte om meer te gaan verdienen aangezien er voor de woning waarin zij graag zouden willen wonen, geen hoger salaris nodig is. Door de lage woonlasten worden zij immers niet gestimuleerd meer te gaan verdienen. Het ambitieniveau op de arbeidsmarkt is dus laag omdat het de wooncarrière niet hindert. De Molukkers geven immers aan dat zij zelfs wanneer zij een miljoen euro zouden krijgen, zij de woning in de Molukse wijk niet zouden verlaten. Het belang om in de buurt te blijven wonen is blijkbaar van grotere waarde dan de kwaliteit van de woning. Vooral de eerste generatie Molukkers is tevreden over de kwaliteit van de woning. De jongere generaties zijn vaak wat kritischer over de kwaliteit maar voor velen is dat geen reden om de wijk te verlaten of niet terug te keren naar de wijk.

De Molukse wijk biedt geen mogelijkheid tot sociale stijging

In de Molukse wijk zijn slechts woningen te vinden uit het goedkopere prijssegment. Dit betekent dat Molukkers die goed verdienen, geen passende woning in de wijk kunnen vinden. Er komt naar voren dat Molukkers die buiten de wijk wonen en een goed salaris hebben, moeite hebben terug te keren naar de wijk. Wanneer zij terug keren naar de wijk, betekent dit dat zij achteruit gaan op de kwaliteit van de woning. Voor sommigen is dat geen probleem omdat zij weinig waarde hechten aan de kwaliteit van de woning, voor anderen is dit echter een reden om niet terug te gaan. Vooral degenen die flink wat meer verdienen dan wat nodig is om de huur van een woning te betalen, haken dan toch vaak af. Zeker de jongere Molukkers, die over het algemeen een minder sterke band met de wijk hebben, keren dan niet meer terug naar de wijk. Dit is erg jammer, aangezien dan juist de mensen met een goede positie op de maatschappelijke ladder de wijk niet meer ingaan. Zij kunnen dienen als een positief rolmodel in de wijk. Andere mensen uit de wijk kunnen een voorbeeld nemen aan deze mensen met een goede baan en goede maatschappelijke positie. Mensen met een goede baan kunnen geen wooncarrière maken in de wijk, waardoor zij de wijk verlaten of niet meer terug keren naar de wijk.

Buiten de wijk heeft men een betere baan

Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen, hebben over het algemeen een betere baan. Voor de vrouwen kan dit veroorzaakt worden door het cultuurverschil. In de Molukse cultuur is het hebben van een baan voor een vrouw minder geaccepteerd dan dat het geval is bij de Nederlandse cultuur. Molukse vrouwen die trouwen met een Nederlandse man komen logischerwijs meer in aanraking met de Nederlandse cultuur, waar andere normen en waarden bij passen. Bij de mannen die buiten een concentratiewijk wonen kan dit verklaard worden vanwege het feit dat zij zich minder richten op hun sociale leven en meer op de arbeidscarrière. Uit het feit dat Molukkers die buiten de wijk wonen gemiddeld gezien een betere baan hebben, kan geconcludeerd worden dat Molukkers die graag carrière willen maken de wijk verlaten. Mogelijk is het verband echter andersom, namelijk dat wanneer men eenmaal de wijk verlaten heeft, men makkelijker in staat is carrière te maken. Buiten de wijk wordt er immers minder druk uitgeoefend vanuit de groep en kan minder tijd worden besteed aan het sociale leven in de wijk. De sociale controle en de groepsdruk zijn immers groot in de wijk.

Ambivalente houding

Bij vooral de Molukse ouderen is sprake van een ambivalente houding. Enerzijds vinden zij het belangrijk dat hun kinderen en kleinkinderen een goede baan hebben en het op de maatschappelijke ladder goed doen. Anderzijds verwachten zij dat hun kinderen hun verzorgen wanneer zij op oudere leeftijd hulp nodig hebben. Deze twee wensen kunnen in tegenspraak zijn met elkaar. Iemand met een goede baan aan de andere kant van het land kan zich immers niet volop inzetten voor deze baan als hij tegelijk ook zijn zieke ouders moet verzorgen. Vooral bij de eerste generatie Molukkers, die nu ongeveer tussen de 80 en 90 jaar zijn, wordt verwacht dat de kinderen voor hen zorgen. De tweede generatie neemt deze zorg af en toe op zich en staat hier ook achter. Verschillende tweede en derde generatie Molukkers die buiten de Molukse wijk woonachtig waren, zijn teruggekeerd naar de wijk om voor de ouders te kunnen zorgen.

De sociale cohesie in de wijk is zeer sterk

Over de wijk zijn de meeste Molukkers erg tevreden. Molukkers zijn vooral positief over het feit dat men in de wijk de cultuur kan voortzetten, over de sterke sociale cohesie en over de goede relaties die men in de wijk heeft. Het behoud van de cultuur uit zich bijvoorbeeld door de manier waarop men met elkaar omgaat. Hoewel de meesten de sterke sociale cohesie als positief ervaren, zijn het vooral de jongeren die hier ook wel eens last van hebben. Zij vinden het vooral beknellend en voelen zich daardoor niet vrij in de wijk. Dit is dan ook een reden om de wijk te verlaten. Verschillende tweede generatie Molukkers die in hun jeugd de wijk hebben verlaten vanwege de grote sociale cohesie, keren echter op latere leeftijd weer terug naar de wijk, juist vanwege de grote sociale cohesie. Blijkbaar hebben zij op latere leeftijd weer behoefte aan de gezelligheid en de sociale relaties in de wijk.

De identificatie met de buurt en de inwoners is sterk

De Molukkers identificeren zich sterk met de woonomgeving. Molukkers die in een concentratiewijk wonen voelen zich erg verbonden met de inwoners van de wijk. Zij vinden het prettig dat de inwoners van de wijk dezelfde normen en waarden hebben. Deze normen en waarden gaan vooral over de omgang met elkaar. Zo wordt de informele omgang met elkaar erg gewaardeerd en ook de steun die zij van elkaar ontvangen vindt men belangrijk. Velen zijn dan ook sociaal actief in de wijk. De kerk wordt veel bezocht en veel kennissen wonen binnen de wijk. Hierdoor bestaat een sterke binding met de buurt. Zelfs Molukkers die de wijk verlaten hebben, hebben vaak nog een hechte band met de buurt. Enerzijds met de mensen die daar wonen en anderzijds met de sfeer in de wijk. De wijk straalt de Molukse cultuur uit en velen voelen zich zeer verbonden met deze cultuur. Zij identificeren zich dan ook sterk met de buurt. De eerste generatie Molukkers is echter sterker gebonden aan de wijk dan de jongeren. Hun sociale leven speelt zich vooral in de wijk af, terwijl jongere generatie Molukkers meer gericht zijn op de wereld buiten de wijk. De kerk trekt bijvoorbeeld steeds minder jongeren aan, wat de ouderen als zorgelijk ervaren. Ook zijn de jongeren sneller bereid de wijk te verlaten als zij in ruil daarvoor een goede baan krijgen. Dit betekent dat zij het belang van de groep van minder groot belang achten dan hun ouders en grootouders deden. Hoe dan ook: de wijk speelt een belangrijke rol in het leven van de Molukkers.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de wijk in sociaal opzicht erg belangrijk is voor de inwoners, maar dat een sociale stijging op de maatschappelijke ladder enigszins beperkt

wordt. Het sterke saamhorigheidsgevoel en de sterke sociale cohesie worden door Molukkers die binnen en Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen als positief ervaren. De sterke sociale cohesie heeft echter ook nadelige effecten doordat het de sociale stijging kan beperken. Het mengen van de bevolkingssamenstelling is echter geen oplossing voor de problemen in concentratiewijken aangezien men toch vaak mensen opzoekt met eenzelfde soort levensstijl.

5.2 Aanbevelingen

Hoewel sommige beleidsmakers het veranderen van de samenstelling van de wijk als oplossing zien voor problemen die zich in sommige wijken voordoen, blijkt dit niet direct te werken. De eerste aanbeveling is dus om niet geforceerd bepaalde groepen mensen te gaan mengen. Zoals bij de Molukkers te zien is die de Molukse wijk hebben verlaten, houden zij sterk vast aan de Molukse wijk. Veel vrienden en familie wonen nog in de Molukse wijk en zij houden een sterke band met de wijk. In de nieuwe wijk voelen zij zich minder thuis dan in de Molukse, waardoor zij vaak toch weer terugkeren naar de wijk. Het is daarom te simplistisch om te denken dat mensen om gaan met de mensen die bij hen in de buurt wonen. Uiteindelijk blijkt toch dat 'soort zoekt soort' van toepassing is; mensen gaan om met de mensen waarmee zij zich het meest verbonden voelen.

De tweede aanbeveling is om woningen van een duurder segment in of aan de rand van Molukse concentratiewijken te bouwen. Sommige Molukkers die buiten de wijk zijn gaan wonen, willen op latere leeftijd toch weer terug naar de Molukse wijk. Momenteel bevinden zich hier vooral woningen uit het goedkope segment, terwijl veel Molukkers een salaris hebben waarmee een kwalitatief betere woning gekocht kan worden. Voor Molukkers die een goed salaris hebben, betekent terug naar de wijk tegelijkertijd een teruggang van de kwaliteit van de woning. Hoewel voor sommigen de kwaliteit geen belangrijke rol speelt, zijn er ook mensen die aangeven alleen terug te willen wanneer er koopwoningen tegen de wijk aan zouden liggen. Wanneer er meer mogelijkheden zijn om een woning uit te kiezen die past bij iemands inkomen, zou de wooncarrière verbeterd kunnen worden. Mensen kunnen dan immers groeien op de woningmarkt. Naast een stimulering van de wooncarrière, kan dit ook betekenen dat er 'goede rolmodellen' in de wijk te zien zijn. De personen met een goed inkomen kunnen als positief rolmodel dienen voor andere inwoners van de wijk. Bij de eventuele plannen voor de bouw van nieuwe woningen is het belangrijk dat Molukkers die binnen en Molukkers die buiten een Molukse wijk wonen hierbij worden betrokken. De Molukse inwoners geven immers veel om buurt en Molukkers die buiten de wijk wonen, de potentiële kopers van de woningen, kunnen aangeven welke wensen zij hebben.

Het blijkt dat Molukkers die buiten een concentratiewijk wonen over het algemeen een betere baan hebben. Nu is de vraag of zij een betere carrière kunnen maken doordat zij niet meer in de wijk wonen of dat zij de wijk hebben verlaten om een betere carrière te kunnen opbouwen. Het verlaten van de wijk kan tot gevolg hebben dat men de mogelijkheden makkelijker aangrijpt tot het maken van carrière. Men besteedt mogelijk minder tijd aan hun sociale leven, waardoor deze tijd in een baan gestoken kan worden. Anderzijds kan het verband ook andersom zijn, namelijk dat men de wijk verlaat met het oog op het maken van carrière. Toekomstig onderzoek kan gedaan worden door middel van longitudinaal onderzoek, waarbij verschillende Molukkers langere tijd gevolgd worden. Op verschillende tijdstippen worden metingen uitgevoerd onder verschillende generatie

Molukkers waardoor ontwikkelingen in kaart kunnen worden gebracht. Hiermee kan dan duidelijk worden of men eerst de wijk verlaat en vervolgens carrière gaat maken of dat men eerst carrière gaat maken en tijdens dit proces de wijk verlaat.

Literatuurlijst

- Aalbers, M. (2005), Who's afraid of red, yellow and green? Redlining in Rotterdam. In: *Geoforum*, 36, pp. 562-580.
- Amse, A. en Faessen, W. (2000), Allochtonen en hun woonsituatie: allochtonen in Nederland. Voorburg: CBS.
- Atkinson, R. (2000), The hidden costs of gentrification: Displacement in central London. In: *Journal of Housing and the Built Environment*, 15 (4), pp. 307-326.
- Atkinson, R. and Kintrea, K. (1998), Reconnecting excluded communities: the neighbourhood impacts of owner occupation. Edinburgh: Scottish Homes.
- Atkinson, R. and Kintrea, K. (2000), Owner-occupation, social mix and neighbourhood impacts. In: *Policy and Politics*, 28 (1), pp. 93-108.
- Atkinson, R. en Kintrea, K. (2001), Disentangling area effects: evidence from deprived and non-deprived neighbourhoods. In: *Urban studies*, 38, pp. 2277-2298.
- Bauder, H. (2002), Neighbourhood effects and cultural exclusion. In: *Urban Studies*, 39 (1), pp. 85-93.
- Beckhoven, E. en Kempen, R. van (2002), Het belang van de buurt. Utrecht: NETHUR.
- Boelens, G. e.a. (2001), Natuur en samenleving van de Molukken. Utrecht: Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers.
- Bolt, G. en Kempen, R. van (2002), Wonen in multiculturele steden. Tussen souterrain en dakterras: Wonen als motor voor maatschappelijke kansen. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Bolt, G. (2004), Over spreidingsbeleid en drijfzand. In: *Migrantenstudies*, 20 (2), pp. 60-73.
- Bolt, G. en Kempen, R. van (2008), De mantra van de mix. Utrecht: FORUM.
- Bootsma, P. (2000), De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978. Amsterdam: Boom Uitgeverij.
- Broek, L. van den en Jong, A. de (2006), Verhuiscwensen uit het Woononderzoek Nederland 2006. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Bryman, A. (2008), *Social research methods*. New York: Oxford University Press.
- Burgt, D. van der (2008), How children place themselves and others in local space. In: *Geografiska Annaler: Series B, Human Geograohy*, 90 (3), pp. 257-269.
- Buys, A., Groot, M. de en Hoogewoud, D. (1997) *De ideale mix?* Amsterdam: RIGO Research & Advies,
- CBS (2000), *Allochtonen in Nederland 2000*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Chrispijn, R. (2006), *Opvallend onopvallend. De onderwijspositie van Molukse jongeren in Zuid-Holland*. Alphen aan den Rijn: Meander.
- Dahya, B. (1974), The nature of Pakistani ethnicity in industrial cities in Britain. In: *Urban ethnicity*, pp. 77-118. Londen: Tavistock.
- Dawkins, C.J. (2008), Reflections on diversity and social capital: A critique of Robert D. Putnam's "E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-First Century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture". In: *Housing Policy Debate* 19 (1), pp. 209-218.
- Dorrestein, A. (2009), *Klaar voor de start. Onderzoek naar de arbeidssituatie van Molukse jongeren in Noord-Brabant*. Tilburg: PON.
- Duffy, B. (2000), *Satisfaction and expectations: attitudes to public services in deprived areas*. Londen: for Analysis of Social Exclusion.

- Duyvendak, J.W. (2004), Wonen in Rotterdam. Een paar gedachten over weren, spreiden en mengen. Paper for the conference of the European Network for Housing Research, Rotterdam, pp. 25-28.
- Eijk, G. van en Blokland, T.V. (2007), Poor people's bridging ties: an exploration of poor people's networks in a poverty neighbourhood and a mixed neighbourhood in Rotterdam, the Netherlands. Delft: ENHR/Onderzoeksinstituut OTB.
- Flap, H. (1999), Buurt of gemeenschap: meeting of mating. In: Buren en buurten. Nederlands onderzoek op het snijvlak van sociologie en sociale geografie. Amsterdam: SISWO.
- Forrest, R. and Kearns, A. (2001), Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38 (12), pp. 2125-2143.
- FORUM (2006), Voortgangsverslag Project 'Toekomst Molukse wijken'. Utrecht: FORUM/Stichting Tjandu.
- Galster, G.C. (2005), Neighborhood mix, social opportunities, and the policy challenges of an increasingly diverse Amsterdam. Wibaut lecture. Amsterdam: AMIDSt.
- Gerris, J.R.M. (2006), Het belang van school, ouders, vrienden en buurt. Assen: Van Gorcum.
- Glissenaar, F. (2003), Indië verloren, rampspoed geboren. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Gijsberts, M. en Dagevos, J. (2005), Uit elkaars buurt: de invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming. Den Haag: SCP.
- Granovetter, M. (1973), The strength of weak ties. In: *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp. 1360-1380.
- Horst, H. van der, Kullberg, J. en Deben, L. (2001) Wat wijken maakt: de wording van functionele, sociale en expressieve kwaliteiten van Vreewijk, Zuidwijk en Ommoord. Utrecht/Den Haag: DGVH/Nethur Partnership.
- Kalmijn, M. en Tubergen, F. van (2007), Ethnic intermarriage in the Netherlands: confirmations and refutations of accepted insights. In: *European Journal of Population*.
- Kearns, A. en Forrest, R. (2000), Social cohesion and multilevel urban governance. In: *Urban Studies*, 37 (5/6), pp. 995-1017.
- Kempen, R. van e.a. (2000), Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: mogelijke effecten en mogelijk beleid. Assen: Van Gorcum.
- Koning, J. de, Zandvliet, K. en Tanis, O. (2007), Positie Molukse leerlingen en bijdrage LSEM. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW.
- Laetemia-Tomatala, F. (2008), Handleiding voor mensen die in de zorg beroepsmatig met Molukse ouderen te maken hebben. Buren: LSMO.
- Lancee, B. en Dronkers, J. (2008), Ethnic diversity in neighbourhoods and individual trust of immigrants and natives: A replication of Putnam (2007) in a Western-European country. In: Marc Hooghe (ed.), *Social Cohesion. Contemporary Theoretical Perspectives on the Study of Social Cohesion and Social Capital*. Brussels, pp. 77-103.
- Lupton, R. (2003), 'Neighbourhood effects': can we measure them and does it matter? CASEpaper 73. London: CASE.
- Manuhutu, W. en Smeets, H. (1991), Tijdelijk verblijf. De opvang van Molukkers in Nederland, 1951. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw.
- Marissing, E. van, Bolt, G. en Kempen, R., van (2005), Onbedoelde vormen van sociale cohesie. In: *Rooilijn* 38 (5), pp. 213-218.
- Modood, T. (2004), Capitals, ethnic identity and educational qualifications. In: *Cultural Trends*, 13 (2).
- Musterd, S. J.M., Ostendorf, W. en Vos, S., de (1999), Kansarmoedeconcentraties en

- woningmarkt. Een analyse van de situatie in Amsterdam. Utrecht: Nethur.
- Musterd, S., Ostendorf, W. en Vos, S., de (2003), Neighbourhood effects and social mobility: a longitudinal analysis. In: *Life in poverty neighbourhoods: European and American perspectives*, pp. 81-96. Londen: Routledge.
- Musterd S. en Ostendorf, W. (2000), De context van verantwoordelijkheid. Een specificatie op het gebied van wonen. In: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Aansprekend burgerschap. De relatie tussen de organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van burgers*. Den Haag: Sdu.
- Musterd, S. en Ostendorf, W. (2007), Spatial segregation and integration in the Netherlands. In: K. Schönwälder (Ed.) *Residential Segregation and the Integration of Immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden*, pp. 41-60.
- Musterd, S., Andersson, R., Galster, G. en Kauppinen, T. (2008), Are immigrants' earnings influenced by the characteristics of their neighbours? In: *Environment and Planning A*, 40, pp. 785-805.
- Onderwijscommissie Inspraakorgaan (1980), *Molukkers, wie zijn ze eigenlijk?* Alphen aan den Rijn: ZORN Uitgeverij.
- Papilaja, T., Hattu, M. en Sohilit, R. (2002), *Zorg op maat voor Molukse ouderen*. LSMO. Groningen: Drupon.
- Permentier, M., Ham, M. van en Bolt, G. (2007), Behavioural responses to neighbourhood reputations. In: *Journal of Housing and the built environment*, 22 (2), pp. 199-213.
- Permentier, M. (2009), Reputation, neighbourhoods en behaviour. In: *Netherlands Geographic Studies*, 383.
- Portes, A. (1998), Social capital: its origins and applications in modern sociology. In: *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1-24.
- Post, S. (2001), *Anak mas – Gouden kind; Molukkers in Nederland*. Groningen: Uitgeverij Noordboek.
- Putnam, R. (2007), E Pluribus Unum: diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize lecture. In: *Scandinavian Political Studies* 30 (2), pp. 137-174.
- Rinsampessy, E.P. (1988), *Sombar Dalam hidup. Waar culturele symbolen wringen in beleid en hulpverlening*. Nijmegen: Muhabbat.
- RMO (2005), *Eenheid, verscheidenheid en binding. Over concentratie en integratie van minderheden in Nederland*. Den Haag: Sdu.
- Smeets, H. (1977), *Lunetten, kroniek van een failliet beleid*. Vught: Lunetten Stichting/Stichting Derhalve.
- Smeets, H. en Steijlen, F. (2006), *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*. Amsterdam/Utrecht: Uitgeverij Bert Bakum/MHM.
- Steijlen, F. (1996), *RMS; Moluks nationalisme in Nederland, 1951-1994. Van ideaal tot symbool*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Steijlen, F. (2001), *Kerusuhan. Het misverstand over de Molukse onrust*. Utrecht: FORUM.
- Tunjanan, T.P. (2008), *Molukse jongeren & onderwijs. Quickscan 2008*. Utrecht: FORUM.
- Uunk, W.J.G. en Dominguez, S. (2002), *Wijken in beweging: migratie in en uit concentratiewijken*. Assen: Van Gorcum.
- Veenman, J. en Martens, E.P. (1991), *Een lange weg, Molukkers op de arbeidsmarkt 1990*. Rotterdam: ISEO, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Veenman, J. (1994), *De sociale integratie van Molukkers*. Lelystad: Koninklijke Vermande.

- Veenman, J. (2001), *Molukse jongeren in Nederland. Integratie met de rem erop*. Assen: Van Gorcum.
- Veldboer, L. R., Kleinmans, J. en Duyvendak, J.W. (2002), The diversified neighbourhood in western Europe and the United States: how do countries deal with the spatial distribution of economic and cultural differences? In: *Journal of International Migration and Integration*, 3 (1), pp. 41-64.
- Verhagen, S. (2008), Identiteit en de wetenschappelijke raad voor het overheidsbeleid. In: *Migrantenstudies 2008*, 3.
- Verkuyten, M. (1999), *Etnische identiteit: theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wacquant, L.D.J. (1993), Urban outcasts: stigma and division in the black American ghetto and the French periphery. In: *International Journal of Urban and Regional research*, 19, pp. 366-383.
- Wacquant, L.D.J. (2007), Territorial stigmatisation in the age of advanced marginality. In: *Thesis eleven*, 91, pp. 66-77.
- Warr, D.J. (2005), Social networks in a 'discredited' neighbourhood. In: *Journal of Sociology*, 41 (3), pp. 285-308.
- Wilson, W.J. (1987), *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. Chicago: Chicago University Press.
- Wilson, W. J. (1998), When work disappears: new implications for race and urban poverty in the global economy. In: *Ethnic and Racial Studies*, 22 (3), pp. 479-499.

Bijlage 1: Topiclijst

Achtergrondkenmerken

- Naam:
- Leeftijd:
- Geslacht:
- Huishoudensamenstelling:
- Woonduur:
- Generatie:
- Opleidingsniveau:

Topiclijst

<i>Topic</i>	<i>Subtopic</i>	<i>Richting van het interview</i>
1. Activitei- tenpatroon	a. Voorzieningen	- Welke voorzieningen binnen wijk gebruikt u? Waarom? - Zijn er voorzieningen in de wijk die u mist?
	b. Contact buurt	- Bestaat uw vriendenkring vooral uit Molukkers of uit Nederlanders? - Waar wonen familie en vrienden? - Heeft u veel contact met mensen die in de wijk wonen? En hoe intensief?
2. Identiteit	a. Etniciteit	- Voelt u zich meer Molukker of Nederlander? (ook opvoeding) - Vindt u zichzelf een typische Molukker? Waarom? - Voelt u zich verbonden met de Molukken?
	b. Met buurt	- Hoe is de Molukse/Nederlandse cultuur aanwezig in de wijk? - Vindt u het belangrijk dat er veel Molukkers/Nederlanders in de wijk wonen? - Sterkte van de sociale cohesie/sociale controle? - In hoeverre past de buurt bij uw normen en waarden? - Ooit in een (niet-)Molukse wijk gewoond? - Wat zou u in een Nederlandse/Molukse wijk missen?
3. Tevreden- heid	a. Omgeving	- Waarom bent u hier komen wonen? - Toewijzingsbeleid? - Hoe zou u de buurt omschrijven en wat is het verschil NI/Molukse buurten? - Wat zou u willen veranderen in de buurt? - Denkt u dat uw wijk een goed imago heeft?
	b. Woning	- Wat zou u graag willen veranderen aan uw woning? - Hoe ziet u uw toekomst op de woningmarkt? - Denkt u dat u binnen nu en twee jaar gaat verhuizen? - Stel u krijgt een miljoen, zou u dan willen verhuizen en waarheen?
4. Invloed wijk op de sociale stijging	a. Ambitie	- Bent u tevreden met uw huidige baan?/Zou je graag gaan werken? - Zou u cursussen o.i.d. willen volgen om een betere baan te krijgen? - Hoe ziet u uw toekomst op arbeidsgebied?
	b. Barrières	- Hoe bent u aan uw huidige baan gekomen? - Waar zou u op zoek gaan naar een nieuwe baan? - Merkt u dat u wel eens gediscrimineerd wordt vanwege het Moluks zijn?

Bijlage 2: Molukse concentratiewijken in Nederland

Groningen

1. Delfzijl
2. Appingendam
3. Hoogezand
4. Foxhol
5. Groningen
6. Marum

Friesland

7. Drachten
8. Oosterwolde

Drenthe

9. Assen
10. Smilde
11. Hoogeveen

Overijssel

12. Rouwveen
13. Zwolle
14. Deventer
15. Nijverdal
16. Wierden
17. Rijssen
18. Almelo

Gelderland

19. Vaassen
20. Twente
21. Apeldoorn
22. Barneveld
23. Lunteren
24. Ede
25. Opheusden
26. Elst
27. Bemmelen
28. Culemborg
29. Tiel
30. Nijmegen
31. Zevenaar
32. Doesburg
33. Eerbeek
34. Winterswijk

Utrecht

35. Breukelen
36. Maarssen

37. Woerden

38. Nieuwegein

Noord-Holland

39. Den Helder
40. Wormerveer
41. Amsterdam
42. Huizen

Zuid-Holland

43. Alphen aan den Rijn
44. Moordrecht
45. Den Haag
46. Capelle aan den IJssel
47. Krimpen aan den IJssel
48. Ridderkerk
49. Leerdam
50. Dordrecht

Zeeland

51. Middelburg
52. Koudekerke
53. Vlissingen
54. Oost-Souberg

Noord-Brabant

55. Roosendaal
56. Breda
57. Waalwijk
58. Tilburg
59. Vught
60. Nistelrode
61. Cuyk
62. Helmond

Limburg

63. Gennep
64. Venray
65. Venlo
66. Weert
67. Echt
68. Sittard
69. Geleen
70. Maastricht

Flevoland

71. Lelystad

Bijlage 3: Gegevens respondenten

Interview 1

Meneer Manusama, 79 jaar, 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Moordrecht.

Interview 2

Mevrouw Matulesy*, 74 jaar, 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Moordrecht.

Interview 3

Meneer Matulesy*, 80 jaar, 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Moordrecht.

Interview 4

Cootje, 63 jaar, 2^e generatie. Geboren in de Molukse wijk in Moordrecht, heeft daarna de wijk verlaten en buiten een Molukse wijk gewoond en is vervolgens weer teruggekeerd naar de Molukse wijk in Moordrecht.

Interview 5

An, 54 jaar, 2^e generatie. Geboren in de Molukse wijk in Moordrecht en woont momenteel buiten een Molukse wijk.

Interview 6

Anna, 42 jaar, 3^e generatie. Woont buiten de Molukse wijk, maar is binnen een Molukse wijk geboren.

Interview 7

Tamara, 24 jaar, 3^e generatie. Woont in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn en is daar ook geboren.

Interview 8

Marcel, 23 jaar, 3^e generatie. Woont buiten een concentratiewijk en is geboren binnen een Molukse wijk.

Interview 9

Johnny, 23 jaar, 3^e generatie. Woont binnen de Molukse wijk in Moordrecht en is daar ook geboren.

Interview 10

Mevrouw Tuharea*, 57 jaar, 2^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn.

Interview 11

Dave*, 35 jaar, 3^e generatie. Is geboren in de Molukse wijk in Moordrecht en woont daar nog steeds.

Interview 12

Wim, 44 jaar, 3^e generatie. Is geboren in een Molukse wijk en woont momenteel buiten een Molukse wijk.

Interview 13

Joram*, 24 jaar, 3^e generatie. Woont nu op kamers in Utrecht, maar is binnen de Molukse wijk in Moordrecht geboren.

Interview 14

Nick, 20 jaar, 3^e generatie. Woont buiten een Molukse wijk en is ook buiten een Molukse wijk geboren.

Interview 15

Jetti, 50 jaar, 3^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn.

Interview 16

Donald, 48 jaar, 3^e generatie. Woont buiten een Molukse wijk, maar is geboren binnen een Molukse wijk.

Interview 17

Sylvana, 28 jaar, 3^e generatie. Woont buiten een Molukse wijk en is ook buiten een Molukse wijk geboren.

Interview 18

Sam, 33 jaar, 3^e generatie. Woont binnen een Molukse wijk en is daar ook geboren.

Interview 19

Meneer Laukon, 84 jaar, 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Moordrecht.

Interview 20

Mevrouw Manuhutu*, 70 jaar, 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn.

Interview 21

Cissy, 57 jaar, 2^e generatie. Geboren in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn, heeft de wijk verlaten en is gaan wonen buiten een Molukse wijk.

Interview 22

Meneer Limaheluw*, 73 jaar. 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn.

Interview 23

Tom, 50 jaar, 2^e generatie. Geboren in de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn, is daarna buiten een Molukse wijk gaan wonen en is vervolgens teruggekeerd naar de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn.

Interview 24

Harold, 42 jaar, 3^e generatie. Woont buiten een Molukse wijk, maar is binnen een Molukse wijk geboren.

Interview 25

Nathan*, 46 jaar, 2^e generatie. Woont vanaf het begin binnen de Molukse wijk in Moordrecht.

Interview 26

Tom, 24 jaar, 3^e generatie. Woont binnen de Molukse wijk in Alphen aan den Rijn en is daar ook geboren.

Interview 27

Mevrouw Makatita, 79 jaar, 1^e generatie. Woont vanaf het begin in de Molukse wijk in Moordrecht.